

TARTALOM Mécses a te igéd

DEÁK LÁSZLÓ: *Mit mondjunk Robinak?* 41

Figyelő

Előadások

MICHAEL MEYER-BLANCK: *Élményprédikáció – eseményprédikáció. Gyakorlati teológiai és rendszeres teológiai közelítésmódok* 42

JOHAN CILLIERS: *A prédikáció mint politikai és eszkatológiai esemény. Dél-afrikai tapasztalatok* 47

MARTIN NICOL: *Miért tartunk istentiszteletet? Elvárások vasárnap reggel* 55

Krisztusban mindnyájan életre kelnek

FABINY TAMÁS: *Az örökkévalóság előlege. Személyes sorok Szokolay Sándor halálára* 59

Az igehirdető műhelye

KENDEH K. PÉTER: *Vízkereszt ünnepe után utolsó vasárnap (1Kor 2,6–10)* 62

FABINY TIBOR: *Hetvened vasárnap (1Móz 22,1–13)* 64

KRÁMER GYÖRGY: *Hatvanad vasárnap (1Móz 3,1–13)* 70

ISÓ ZOLTÁN: *Ötvened vasárnap (Esto mihi) (1Móz 13,5–18)* 73

KALIT ESZTER: *Böjt 1. vasárnapja (Invocavit) (Lk 9,38–45)* 76

Mit mondjunk Robinak?

■ DEÁK LÁSZLÓ

Az elmúlt tanévben sok vendéget hívtam meg abba az evangélikus gimnáziumba, ahol lelkipásztorként szolgálok. Sokan közülük olyan ember volt, aki nehéz helyzetben találkozott az Istennel. Voltak köztük egykori – és mai – elítélt rabok, nyomorban élő romák, valamint rettenetes mélységeket megjárt emberek. Egy közös volt bennük: Isten olyan élethelyzetből ragadta ki őket, amelynek nyomait nem lehetett eltírtolni. Anyagi és lelki nyomor, égbekiáltó bűnök, bukások és fájdalmak, amelyeket önmaguknak és másoknak okoztak. Olyan emberek voltak, akiknek két lehetőségük maradt: a teljesen tönkrement földi élet vagy az újjászületés.

Ezeket a találkozásokat mindig feldolgoztuk a hittanórán. Az egyik alkalommal megszólalt egy Robi nevű tanítványom: „Lelkész úr, mindez szép s tényleg becsülendő, de olyan ember nincs, aki nem a szenvedésben lett hívó? Mit tegyen az, akit nem vár börtön, akinek átlagos az egzisztenciája, s nem tette még tönkre önmaga vagy mások életét? Nekik mit mond az Isten? Egyáltalán nekik is szükségük van Istenre, vagy csak az elesetteknek?” A diákomnak ezt mondtam: „Robi, az maga a csoda, ha valaki egy sírgödör szélén az Istenhez fordul; csoda, ha egy édesanya az Istennel találkozik a fogyatékos gyermekén keresztül is; csoda, ha emberek megszabadulnak a szenvedélyeiktől, indulataiktól és Isten országát építő emberek lesznek. De értem mire gondolsz, és *igazad van!*”

Igen, igaz a Robinak. Sokakban az a kép él az egyháztól, hogy mi egy nagy lelki kórház vagyunk, csak a gyengék és elesettek felé van üzenetünk, s nem tudunk mit kezdeni az egészséges, sikeres és boldog emberekkel! Ha a saját lelkipásztori szolgálatomra nézek, akkor elmondhatom, hogy sok családdal beszélgettem, és rengeteg embert látogattam meg otthonában. Színes a kép, de valahol mégis nagyon egyszínű: a többség egyedül maradt, betegségekől sújtott, gyászoló, depressziós ember volt, valamint nehéz szociális helyzetben levő családok, akiknek alig sikerült hétről – hétre előteremteni a szükséges anyagiakat. Ők kerestek engem, s talán egyháziilag is főleg őket szeretnék megszólítani: ételt osztunk, csomagot gyűjtünk, leprásoknak készítünk sebeikre kendőket, gyászoló körét szervezünk – ahogy tettem én is napról napra mindegyik szolgálati helyemen.

De hol keressük azokat az embereket, akiknek egyelőre nincsenek ilyen bajaik? Mivel tudjuk megszólítani azokat, akik nem a krízis mélységeit járók, hanem – emberi mértékkel nézve – boldogan élnek, dolgoznak, akiknek biztos az anyagi hátterük és stabil a családi életük? Megvárjuk, amíg válságba kerülnek, s csak akkor jelenünk meg a látóterükben? Addig nem törekszünk velük semmilyen kapcsolatra?

Meggyőződésem, hogy nem szabad embereket akár évtizedekre ilyen módon *elengedni* s lemondani arról, hogy őket is megszólítsuk! Jézus se mondott le róluk, sőt nagyon sokszor beszélgetett olyan emberekkel, akik soha nem gondolták, hogy szükségük lenne rá: a gazdag ifjút nem a szociális szükségletek vitték Jézushoz, nem volt beteg és nem is gyászolt. A zsidó vezetők – különösen a szadduceusok – nagy része nem éhezett, nem volt gondja a ruházkodással, s nem gyötörte depresszió sem.

Jézus őket is megszólította, mert számukra is volt üzenete! De ehhez közük kellett mennie, hogy ne zárják be őt a „fogyatékosok orvosa és az elesett nyomorultak megértő támogatója” dobozba. Jézus ez is volt, de ennél több is! Hozzájuk is jött, de Kajafáshoz, Annáshoz és Pilátushoz is! Tudjuk, hogy a gazdagok és egészségesek is veszélyben vannak, hiszen az üdvösség nem anyagi jólét kérdése!

Mi legyen a „Robikkal”? Nem szabad hagyni, hogy ezek az emberek úgy érezzék, hogy a templomban nincs helyük, mert ide csak akkor „kell” jönni, ha baj van! Nem szabad ilyen képet kialakítani önmagunkról, mert elveszítünk egy nagyon fontos kapcsolódási pontot azokkal, akik szintén hiányt szenvednek, de másként, mint nehéz anyagi és lelki helyzetben levő társaik.

Testvéreim – lelkesek és gyülekezeti tagok –, néha vegyük le a fehér kórházi köpenyt vagy a fekete Luther-kabátot. Folytassuk a rengeteg nehéz helyzetben levő ember megszólítását, támogatását, de az Istentől kapott fantáziával és erővel bátran forduljunk oda a mai kor gazdag ifjúihoz is – akiknek látszólag megvan mindenük: egészség, nagy ház, szép autó, stabil fizetés –, de közben hiányzik életük értelme: Isten.

Ne mondjunk le arról, hogy őket is elérjük és megszólítsuk!

► 2013 szeptemberében rendezték meg a 4. nemzetközi Bugenhagen-szimpoziumot Braunschweigben olyan európai teológusok számára, akik valamelyik európai evangélikus teológiai felsőoktatási intézményben az igehirdetés tudományának klasszikus tantárgyát, a homiletikát tanítják. Két okból is fontos a szimpozium helyszíne. Braunschweigben működik az Evangélikus Teológiai Centrum, amely nemcsak népszerű továbbképzési helyszín, hanem műhelybeszélése, az ún. *Atelier Spraché*-k a legszélesebb nyilvánosság számára teszik érdekessé és időszerűvé a teológiai gondolkodást. Ugyanakkor Braunschweig Wittenberg mellett a másik fontos helyszíne a Német Protestáns Egyház speciális kutatási programjának, amelynek középpontjában az istentisztelet, illetve a prédikáció áll, és célja olyan istentiszteletek és igehirdetések létrejöttének segítése, amelyek képesek megszólítani a mai embert. A kutatás nemcsak kommunikációs, hanem tartalmi kérdéseket céloz meg, és fontos szerepet játszik a német protestáns istentiszteleti élet alakulásában. Ennek a kutatásnak és a braunschweigi intézetnek is ars poeticája, hogy nem kerülhet távol egymástól egyetlen egyházban sem a tudományos szakmai képzés, az ismeretbővítés és a mindennapi gyakorlati gyülekezeti élet.

A szimpoziumon neves gyakorlati teológusok, a homiletika tudományának ismert művelői voltak az előadók. Három előadást teszünk közzé a szimpozium anyagából.

Élményprédikáció – eseményprédikáció

Gyakorlati teológiai és rendszeres teológiai közelítésmódok

■ MICHAEL MEYER-BLANCK

Borzalmak és veszélyek

A szószéken való nevetéssel kapcsolatban így inti hallgatóit Claus HARMS 1830-as pasztorálteológiájában: „Óvakodjanak tőle. Mindig hiba, sokkal nagyobb, mint a sírás bármilyen formája, mivel kétségbe vonja a szolgálat komolyságát és méltóságát, és ellene mond a prédikáció »három i-s« alapkövetelménye (igaz, illő és ízes) közül a másodiknak.” (1888–1893, 1: 94. o.) Achim KNECHT 2011-es *Erlebnis Gottesdienst* (Istentisztelet-élmény) című munkájában – Harms elutasításának szellemében – már egész másképp érvel: „Az istentiszteleten az önfelelt kacagás sem akadályozza meg, hogy a jó hír eljusson az emberekhez.” (402. o.) Knecht elképzelése az ideális istentiszteletről mégsem pont ilyen, a prédikáció szórakoztató, iróniával fűszerezett könnyedsége megkönnyíti a hallgatók számára, hogy „a külső kényszerektől mentesen, fantáziadúsán és játékosan éljenek meg próbaképp egyes tartalmakat” (uo.). Knecht mindezt egy hűszfős, intim istentiszteleti környezetben elhangzott, Zákus történetéhez kapcsolódó, a csodálkozás, a csalódás, a harc és az árulás tartalmait körüljáró elbeszélő prédikáción keresztül szemlélteti (uo. 400–408. o.)

Jól megfigyelhetők a nevetéssel kapcsolatos ideális visel-

kedés történeti változásai 1830 és 2011 között. Ennél is érzékletesebb azonban a változás a sírás tekintetében. HARMS 1830-ban a következőkre hívta fel a figyelmet: „Általánosságban elmondható, hogy jobb, ha a hallgatók sírnak, a prédikátor pedig nem, mint ha csak a prédikátor sír. Egyébként a hallgatók megrikatása közönséges és botrányos cél, s ha ez a szándék lelepleződik, márpedig könnyen lelepleződik, a prédikátor egyesek szemében utálatossá, mások szemében nevetségessé válik.” (1888–1893, 1: 93–94. o.)

Carl Büchsel (1803–1889; 1829 és 1846 közt Uckermarkban lelkész, később Neumark szuperintendense) szerint az uckermarkiak tömör kijelentésekkel kommentálták az elhangzott prédikációt, például: „Ez Isten szava volt.” „Ez nem volt semmi, mese, meskete.” Különösen érdekes lehet számunkra egy olyan igehirdetés kritikája, ahol a prédikáció belső összefüggései nem váltak nyilvánvalóvá: „Ez rémterjengős vagy veszélyes tanítás volt.” (BÜCHSEL 1925, 2. o.)

Az uckermarkiak a 19. század elején nyilvánvalóan hasonlóan gondolkoztak, mint Achim Knecht 2011-ben: a prédikáció egészének kell a hallgatót megszólítania, megmozgatnia, elérnie – az igehirdetés több kell legyen, mint a benne foglalt információk összessége. A „tanítás” negatív

megélése ebben az amorf megközelíthetlenségben rejlik, a prédikáció tulajdonképpen egész érdekes, de összességében nem meggyőző. A prédikáció nem élmény, nem esemény.

Nyelvünkben több metaforikus megjelenítés is kínálkozik a jelenség körülírására. A mondanivaló „nem jön át”, a prédikáció „nem hoz tűzbe”, illetve „nem gyújt szikrát”. A régebbi homiletikai és önéletrajzi irodalomban sokat olvashatunk arról az „élő fluidumról”, amelynek prédikátor és gyülekezet között érezhetőnek kell lennie. Épp ez a kissé elavult megfogalmazás vezethet bennünket tovább, mivel arra emlékeztet, hogy a prédikáció története és hatása nem érzelemelőállítás vagy érzelmátadás, amitől – nem véletlenül – óva intett Harms. Az egykor fluidumnak nevezett valami a szónok és a hallgató között jön létre. A prédikációesemény sikere vagy sikertelensége közös ügy. Az uckermarki olvasatban két hátráltató tényezője lehet a megfelelő prédikációélménynek. Az első a terjengősség, azaz a gondolati tisztaság hiánya – ez nemcsak fárasztó és befogadásellenes, hanem „rémes” is. A prédikátor ebben az esetben a hiányos felkészültségének következtében visszaél a hallgatók odaadó figyelmével. Még nagyobb hátrány azonban a tanító prédikáció, amely nemcsak unalmas vagy fárasztó, hanem egyenesen „veszélyes”. Ezt a kijelentést a korabeli vallásos ébredés kontextusában kell értelmeznünk, s így némiképp árnyaltabb képet kapunk: a kizárólag tanító prédikáció veszélybe sodorja a lelket és annak üdvösségét, mivel meggátolja a megváltás iránti vágy felébredését. Ha terminológiailag másképp is fogalmaznánk ma, a tartalom tekintetében hasonlóan gondolkodunk – ha a szószéken a teológia uralkodik a vallás fölött, akkor a prédikáció előadásává válik, a vallásos közlés homiletikai eseménye teológiai valóságok bemutatásává alakul át. Az eredmény ugyanaz: a prédikációesemény nem működik.

Előadásom tézise a mondottak alapján a következőképp hangzik. Az élmény-, illetve eseményprédikáció alapja, hogy a prédikáció megszólít és beindít egy kölcsönös közlési folyamatot. Ez természetesen egy érzelmi jellegű, de nem kizárólag érzelmi történés. Sikere elsődlegesen a vallásos közlés minőségén múlik. A teológia rendelkezésre bocsátja a reflexió eszközeit, de ezek csak a prédikáció hátterét biztosítják, nem a tartalmát. A prédikáció maga a vallás, a teológia csak a rá adott elméleti reflexió, ahogy azt Joachim Spaldings (1714–1804) óta tudjuk. SCHLEIERMACHER találó megjegyzése szerint „[a] megjelenítés és elbeszélés tárgya a vallásos érzület felkeltése” (1983, 245. o.).

A prédikáció által keltett érzelmek védelmében

Ha az igehirdetés legfontosabb befogadóira, a konfirmandusokra tekintünk, azt látjuk, hogy ők az istentiszteletet két fő szempont alapján ítélik meg: egyrészt az istentisztelet hangulata, másrészt a saját csoportjukban kialakuló biztonságérzet alapján. Roppant tömören fogalmazva ez Karlo Meyer empiri-

kus kutatásainak eredménye, amelyet 2012-es bécsi habilitációs dolgozatában publikált. Az istentisztelet tartalma semmi esetre sem tetszőleges, viszont – valószínűleg nem csak az ifjúság esetében – találkoznia kell a fent említett kettős elvárással. A rossz hangulat és a bizonytalanságérzés akadályoz mindenfajta kommunikációt, a liturgikus kommunikációt éppúgy, mint a homiletikait. A felnőtteknél hasonló a helyzet, az újabb kutatások fényében mindössze annyi a különbség, hogy az életkor előrehaladtával a rossz hangulat kisebb mértékben befolyásolja a hallgatókat (FREVERT 2013, 8–9. o.). Az önkontroll mértékének növekedése az idősebbeket nyilvánvalóan segíti abban, hogy kevesebb teret engedjenek a szorongás, a csalódottság vagy a harag negatív érzéseinek. Ebből azt a következtetést vonhatjuk le, hogy a fiatalok jelentik számunkra a legfontosabb „hangulati barométert” az istentiszteleten. Az ott kialakuló hangulatot intenzívebben élik át, és kevésbé befolyásolják őket a dolgok viszonylagosságát kidomborító reflexiók. Közvetlenebbül ki vannak szolgáltatva az érzelmeknek.

Az általános retorika mindig is tisztában volt a beszédfolyamat érzelmekre gyakorolt hatásával. Mindenekelőtt az ünnepi beszéd műfajának kellett érzelmektől átítatottnak lennie, de az igazság által átítatott törvényszéki beszédet és a közéletben elengedhetetlen népszónoki beszédet is fűszereznie kellett érzelmeknek: a hiányzó belátásokra vonatkoztatott haragnak, felháborodásnak vagy nevetésnek. Hogy a prédikáció mint érzelmi esemény a későbbiekben nem volt kívánatos, az nem utolsósorban a 20. századi német politika és teológia történetével függ össze. A pietizmus, a teológiai liberalizmus és a náci retorikai visszaélései miatt az érzelmekkel átítatott beszéd eleve gyanússá vált. Ettől függetlenül már a késő felvilágosodás polgárisodó korszakában megjelent az érzelmekre és a cselekvésre ható retorika kritikája. Az ideális beszéd jellemzőjévé a tárgyilagos érvelés és az önállóan gondolkodó ember vált. Az érzelmekkel operáló retorika a manipuláció gyanúja alatt állt (mellékesen jegyezzük meg, a „manipuláció” az 1970-es években megfogalmazott kritikákban is központi elemként szerepelt). Kant 1790-ben *Az ítélőerő kritikájában* így fogalmaz: „Be kell vallanom, hogy míg egy szép költemény mindig tiszta gyönyörűséggel tölt el, addig egy római népszónok vagy egy mai parlamenti vagy egyházi szónok legjobb beszédeinek olvasásakor mindig megvan bennem egy kellemetlen érzés is, a rosszállás egy álnok művészet iránt, mely képes arra, hogy fontos dolgokban mint gépeket indítsa az embereket olyan ítéletre, amelynek nyugodt megfontolás esetén semmi súlya nem volna a számukra.” (KANT 2002, 244. o.)

Az érzelmi hatásra építő beszédművészet Kant szerint „semmi figyelmet nem érdemel” (uo.). A kora polgári ideál a „nyugodt megfontolás”, amely a retorika művészetét nem hátsó szándékkal, hanem a tisztázás kedvéért használja. Nem a nemzetiszocializmus volt tehát az első irányzat, amely az érzelmi töltetű beszédet kétes hírbe keverte. Napjainkban nem köthetjük többé magunkat a felvilágosodás ideáljához, de Kantot sem kerülhetjük meg. Az érzelmeket nem

szabad instrumentalizálni. Meglehető felvilágosulatlanság volna ugyanakkor figyelmen kívül hagyni őket. Az érzelmek mindig adottak, még akkor is, ha az ember nagyon takarékosan szeretné adagolni őket. A reflexió egy eszközéről van szó ugyanis, nem pedig valamiféle eligazító ideálról. Az ember nem kapcsolhatja ki érzelmeit. Ebben az összefüggésben hasznos lehet, ha egy pillantást vetünk a pedagógiaelmélet jelenkori érzelmközpontúságára. Az oktatásban, ahogy azt elsősorban a populáris irányzatok hangsúlyozzák, az érzelmek közvetítő szerepe a figyelemfelkeltés és a tanulás terén mindenütt jelen van. Az érzelmi intelligencia, a tanulást segítő légkör döntő követelmények, mindezt az agy fiziológiájának tudományos vizsgálatai is alátámasztani látszanak (SCHNABEL 2013). Ezek az eredmények azonban egyrészt nem feltétlenül megbízhatóak, másrészt nem is olyan fontosak, hiszen régóta jól ismert tényekről van szó, amelyeket a hétköznapi józan ész és a pedagógiai tapasztalat folyamatosan használ. A tanulás „ne legyen túlságosan megterhelő és kényszerítő, hanem kedves és kellemes, s ezáltal tartós elfoglaltság” – ahogy azt Johann Amos Comenius (1592–1671) *Pampaedia* című munkájában is megírta.

Egy dolog mindenesetre bizonyos: az érzelmek minden tevékenységünkben jelen vannak, akár akarjuk, akár nem. Csak nagyon kevés speciális készség esetében tudjuk a kogníció, az emóció és a pragmatika három dimenzióját egymástól élesen elkülöníteni. Rosszkezdően is lehet a zongorán skálázni vagy a futópádon a lábizmokat erősíteni. Az idegen nyelv szavainak sikeres elsajátítását nem a hangulat, hanem a kitartás határozza meg. Az érzelmek azonban segíthetik és hátráltathatják is a szorgalom kibontakozását. Nem igazán hiszek abban a mítoszban, hogy a jó közérzet elősegítené a sikeresebb tanulást – inkább azt a meggyőződést osztom, hogy a jó közérzet a tanulásra való készséget, azaz az adott tárggyal való foglalkozáshoz érzett kedvet erősíti. A tanulás maga időt és erőfeszítést igényel, és hiába is keressük az érzelmi „nürnbergi tölcsért”, az csak a végtelen lehetőségek közt vergődő modern társadalom fantazmája marad. Az ember minden fontos és összetett viselkedésmintája, ahogy például a másokkal való kommunikáció, mind ezekből az elemekből épül fel. Intuitív módon tudjuk, hogy az ember folyamatosan érez és folyamatosan tanul, és ez a kettő egymással szorosan összefügg. Az ember magára folyamatosan gondolkodó, érző és cselekvő lényként tekint. A részvétel is a cselekvés egy formája, amelyben tudatosan vagy tudat alatt kisebb vagy nagyobb mértékben jelen van a figyelem, és szorosan kapcsolódik a szimpátia érzéséhez ugyanúgy, mint a feszültséghez és az unalomhoz, illetve az agresszióhoz és a depresszióhoz. A tanulás, a gondolkodás, az érzés és a cselekvés nem állítható le önkényesen. Élő voltunk, az idő múlásához kötött változásunkat fejezik ki. Az ember minden pillanatban tanul. Csak az a kérdés, mit – és vajon tényleg azt tanulja-e, amit szeretne vagy szükséges számára.

A belátás, az érzelem és a cselekvés analitikus megkülönböztetése ugyan fontos – ám gondolati buktatókat is rejt ma-

gában. Pontosan ez a helyzet, ha az érzelmeket mindenre hatékony csodaszerként állítjuk be, de akkor is, ha a „nyugodt szemlélődést” játsszuk ki ellene. Éppen a „nyugodtságnak” elég nagy az érzelmi telítettsége, amelynek a szónok vagy szabad utat nyit, vagy védi hallgatóságát ellene. A prédikáció céljának a fent nevezett három dimenzióra vetített felosztása segítség lehet, de megvannak a határai. A dimenziók megkülönböztetése analitikus, nem szintetikus eljárás, egyszerűen szólva: az egyes érzelmek nem operacionalizálhatók.

Johannes STEINBECK boroszlói gyakorlati teológus (1873–1967) 1932-es, *A gyakorlati teológia rendszere* című művének második kötetében megírta, hogy „egyoldalú és hibás megközelítés a lelki élet egy bizonyos szegmensét a prédikáció hatáának céltáblájává tenni, és a többi ennek alárendelni” (10. o.).

Az érzelmek nyelvisége és időbelisége

Az érzelmek nemcsak az odafigyelés és a tanulás eszközei, hanem általában véve az emberi lét tartozékai – ennek egyik része a prédikációhallgatás. Nem csak a már említett érzelmekről, a nevetésről és a sírásról, az unalomról vagy az izgalomról van szó. A Bibliában számos más érzelem előkerül: Ézsau rossz lelkiismerete, Jákób heves szerelme Ráchel iránt, József büszkesége, Jeremiás aggodalma, a leprás hálája, Jézus irgalmassága, illetve másokkal való együttérzése.

Feltehetnénk a kérdést, hogy vajon Jézus ábrázolása az Újszövetségben tényleg „együttérző”-e, vagy az „irgalom” és „irgalmasság” keresztény fogalmai esetleg valami egész más jelentenek. Az mindenesetre igaz, hogy Jézus prédikációjában nem az egyén lelkének érzelmei állnak a középpontban, hanem az Istenhez és a másik emberhez való viszony: „Legyetek irgalmasok, amint Atyátok is irgalmas” (οἰκτιρῶμι), hangzik Jézus mezei beszédében (Lk 6,36). Másrészt Jézus irgalmas viselkedése érzelmekről is árulkodik: Mt 20,34-ben olvassuk, hogy megszánta (σπλαγχνισθεῖς) a vakokat, ezért érintette meg szemüket (vö. Jézus érzelmességének hirtelen lecsökkenésével a gazdag ifjú történetében Mk 10,17–27-ben, de Máténál és Lukácsnál is).

A sztoikus filozófia – más érzelmekkel együtt – azért kárhoztatta az együttérzést, mert szerinte az elködösíti a valós problémák tudomásulvételét, azaz az emberi logikát. Rousseau *Emil, avagy a nevelésről* című 1762-es nevelődési regénye, amelynek az európai szellemtörténetre gyakorolt hatását nehéz túlbecsülni, az együttérzést kritikusan „édes érzelemnek” nevezi, amely végső soron inkább az együttérző saját élvezetét, semmint a szenvedő javát szolgálja. 1774-ben megjelenik aztán Goethe *Wertherje*. Száz évvel később Nietzsche úgy véli, az együttérzés az egoizmus álcázott formája, az egyén pátoszában való elmerülés: minden segítség megalázza azt, akinek nyújtják. Nietzsche szerint a keresztény felebaráti szeretet ezért a legnagyobb hazugság, és a kereszténység betegségének, valamint Isten halálának tünete. Schopenhauer a

buddhizmus által vezérelve ezzel szemben az ethosz és a humanitás forrását látja az együttérzés-etikában, Richard Wagner pedig, mint annyi más művelt koponya, Schopenhauert követi. Wagner az együttérzésre alapozza a *Parsifal* teátrális nagypéntekét és az érzelmek általi megváltás üdvtörténetét: „Az együttérzéstől lesz bölcs a szegény bolond” – szólta a polgárság alternatív nagypénteki üzenete a 20. század elején. Az utalások elegendőek annak illusztrálásához, hogy az érzelmek ugyan közvetlenül emberiek, mégis a szociokulturális közeg közvetíti őket. Elvileg minden korban és minden körülmények között azonosak, mégis alakjuk, intenzitásuk és jelentésük változékony, akár a nyelv. A történészek és a kultúrakutatók egyaránt osztják ezt a nézetet. Az elmúlt hónapokban a következő eset keltett nagy felháborodást: a gyászidő, amely az amerikai pszichiáterek diagnosztikai kézikönyvében teljesen normálisnak számít, az elmúlt évtizedekben egyre rövidült. Az alvászavar, étvágytalanság, motiválatlanság az 1980-as kézikönyv szerint a gyászév letelte előtt nem szorul kezelésre, 1994-ben azonban azzal az ajánlással találkozunk, hogy már két hónap elteltével indokolt a terápiás beavatkozás, ha a depresszió tünetei nem enyhülnek. A kézikönyv ötödik, jelenleg vitatott kiadása már azonnali professzionális segítség igénybevételét javasolja – amit a gyógyszeripar érthető módon támogat (FREVERT 2013, 7–8. o.).

Az érzelmek feldolgozása ezen a területen kizárólag a nyelv segítségével mehet végbe. Az érzelmek megtapasztalása csak a megnevezés útján gondolható el, s mivel a beszélő ember mindent, amivel kapcsolatba kerül, a nyelv segítségével nevez meg, azt mondhatjuk: „Először is a társítás kognitív aktusa emeli a szubjektív tapasztalat szintjére azt, amit idegrendszerünk fiziológiailag fel tud fogni.” (Uo. 10. o.). A nyelv nem leképezés, hanem a valóság megtapasztalásának egy formája. Már igen korán, 1666-ban François de Rochefoucauld például úgy nyilatkozott, hogy sose esett volna szerelemben, ha a szerelemtől korábban nem hallott volna (uo. 13. o.). Kiindulhatunk tehát abból, hogy a prédikációban az érzelmek nemcsak a nyelv által nyernek kifejezést, de a nyelv is hat az érzelmekre. A sírás és a nevetés esetében a 19. században ez teljesen egyértelmű volt. Ugyanez érvényes az utóbbi évtizedek késő modern önértelmezésére; 1973-ban Manfred Josuttis még kénytelen volt védőbeszédet mondani a szószéken vállalt „én”-ért – erre ma már aligha van szükség. A tematizált „én” és a mások érzelmeibe való behelyezkedés prédikációinkban nemcsak a pasztorálipszichológia újabb megfontolásainak gyümölcse, hanem egyúttal a késő modern fogyasztói társadalom növekvő empátiaigényének kifejeződése is. Az empátia feltörekvőben van.

Ute Frevert nemrég megjelent *Vergängliche Gefühle* (Mulandó érzelmek, 2013) című könyve megmutatja, hogy a háború utáni időszakban mi, németek egyre nagyobb mértékben fogadtuk el az „együttérzés és empátia” érzéseit, míg a „szégyen és becsület” fogalompárja 1945 után, Németország katonai értékrendjének széthullásával végleg

háttérbe szorult. Ugyanakkor Franciaországban 1945 után a becsület még olyan érzésnek (sentiment) számított, amely a szívhez tartozik („toujours vivant dans nos coeurs”, uo. 17. o.). Manapság Németországban a becsület fogalma csak katonai erényekre szorítkozik – nem sugárzik ki a társadalom egészére. Ute Frevert megértéséhez elég Zuckmayer *A köpenicki kapitány* című színdarabjára gondolnunk.

A szégyen érzése még inkább visszaszorulóban van. Meghatározása („rosszkedv, melyet a tökéletlenségünket kárhozató ítélet miatt érzünk” – írja egy 1742-es lexikon, idézi FREVERT 2013, 22. o.) nem illik az öntematizálás és önoptimalizálás körébe – legalábbis első pillantásra biztosan nem. Ha azonban közelebbről szemügyre vesszük a dolgot, ha a szégyenérzet ki is ment a divatból, az ember saját tökéletlensége miatti szenvedése inkább csak erősödött. Mindezt persze nem szégyenként éljük meg, hanem az önoptimalizálási kísérleteink tökéletlensége következtében kialakuló depresszióként. Elég egy pillantást vetnünk Dél-Európára, hogy lássuk, milyen erős mindebben a szociokulturális közvetítés szerepe. Ebben a régióban a szégyen- és becsületérzet közismerten más formákat ölt. Kollektív becsület- és szégyenkódexszel mai, késő polgári íghallgató környezetünkben mindenesetre nem találkozunk már. Ami megmarad, az az egyéni becsület, amelyet manapság a „méltóság” kulcsfogalmával szeretünk körülírni. Ami az etikai prédikációt és a törvényt magyarázó prédikációt illeti, a változások aligha mérhetőek fel teljes valójukban. A szégyenérzet felkeltését célzó prédikáció, amely még két generációval ezelőtt is megszokott volt, ma már nem a becsületet, hanem a méltóságot sérti, s mivel általános, nyílt rosszallás övezi, nincs is rá többé lehetőség. Itt is igaz: „Aligha akad olyan érzelmre vonatkozó szó, amely az »empátiánál« több port kavart volna az utóbbi években.” (FREVERT 2013, 73. o.)

„Esemény” és „élmény”: rendszerező és rendszeres teológiai felosztás

A „prédikáció mint esemény” kategóriáját először Martin NICOL *Dramatizált homiletika* című programadó értekezése vezette be 2002-ben (magyar kiadás: 2005). A prédikáció mint „esemény” valamit el kell hogy indítson bennünk – mutat rá az észak-amerikai homiletika. Aki prédikál, az nem gyógyszerekről tart előadást, hanem maga kínál orvosságot, jegyzi meg NICOL a bostoni prédikátor Philipp Brooksra (1877) és Richard Lischerre hivatkozva (2005, 47. o.). A prédikáció nemcsak az eseményről szól, „hanem lehetőség szerint mindig maga az esemény, amelyben Isten bevonja az embert a maga valóságába” (uo.). Egy régebbi nyomon indulva, Ernst Fuchs és Gerhard Ebeling hermeneutikai teológiájában a hitről szóló beszéd „nyelvésemény”. A nyelv teológiája fundamentálteológiai harmadik utat jelentett, túl Schleiermacheren, Barthon és Bultmannon. Célkitűzése arra irányult, hogy hit és értelem, Isten és ember

viszonya, egyszersmind megkülönböztetése, tehát a nyelvi felfogóképesség és annak megragadhatatlansága kifejezhetővé válják. Három előny származhat abból, ha a hitet „nyelveseményként” írjuk le. *Egyrészt* egy ilyen kifejezés-mód szükségképpen tapasztalati, mivel megfigyelhető tényállásokról van szó. Vannak beszédek – mint például Martin Luther King 1963. augusztus 27-i beszéde –, amelyekben még a szkeptikusok szerint is történik valami. *Másrészt* a nyelviség már fiziológiailag és lingvisztikailag is hangsúlyossá teszi a beszélők és hallgatók passzív tevékenységét, mivel az általunk használt nyelv olyan előfeltétel, mint a belélegzésnek a levegő. Beszélünk, de a nyelv által mi is el leszünk beszélve. Ilyen módon a „nyelvesemény” fogalma a *conditio humana* kifejeződése, amely egyszerre felelősség, kiszolgáltatottság és megközelíthetlenség. Ha a vallást nem vesszük számításba, akkor mindez *harmadrészt* érvényes a nyelvben hittelt hirdetett megközelíthetlenségre és evidenciára.

A hit és a teológia tehát a nyelv kategóriáját szó szerint használja (végső soron szavakkal és szövegekkel dolgozunk), ugyanakkor metaforikusan is. Isten szava nem tapasztalati adottság, sokkal inkább az értelmezett valóság metaforája, annak a ténynek a kifejezése, hogy a vallásos bizonyosság nem vezethető le a szubjektumból, mégis a szubjektum az a hely, ahol az elkülönöződés valósággá válik. „Isten szava” annak a metaforája, hogy a vallásban sosem szubjektív vagy objektív dolgokról van szó, hanem valami olyasmiről, ami egyik kategóriába sem sorolható. Ez által tudom magamat is saját magammal azonosnak, mivel a kategóriáktól én is eltérek – vallásosan megfogalmazva magamat Isten által megszólítva élem meg. Luther ezt a *nos extra nos* ismert formulájával ragadta meg (*Grosser Galatakommentar* [1531]. WA 40/I: 589, 25. kk.; Gal 4,6-hoz: Isten elküldötte Fiának lelkét a mi szívünkbe, aki ezt kiáltja: „Abbá, Atya!”)

Az „élmény” és az „esemény” kategóriái tehát így tartoznak szükségszerűen össze, s hasonlóképpen van ez a nevelésben és a művészetben is. Az „élmény” hangsúlyozza, hogy ró-lunk van szó, a szubjektum területén végbemenő eseményről. Nem mi cselekszünk, de mégiscsak velünk történik valami, ahol mi saját magunk vagyunk, és hagyjuk, hogy ez a valami megtörténjék. Egyes művészi „performance”-ok eseményeknek akarják magukat láttatni, mégsem válnak mindenki számára élménnyé. Hasonlóképpen bizonyos pedagógiai eseményekre nincs szemük a nevelőknek, nem élik át őket. Ami a prédikációt illeti, az meghatározható emocionális élményként (is), amely vallásos eseményként értelmeződik, vagy klasszikus megfogalmazásban: „a prédikáció [...] Isten igéjének eseménye” (NICOL 2005, 60. o.). Ezek szerint a vallást és az érzelmet vonatkoztatnunk kell egymásra, ugyanakkor meg is kell különböztetnünk egymástól. Dogmatikailag a kérdés az isteni és az emberi cselekvés megkülönböztetésének összefüggésébe illeszkedik, homiletikailag az elvi homiletika és a retorika viszonymeghatározásának összefüggésébe. A teológia és a lelkipálcázó pszichológia viszonymeghatározása rend-

szerszerű hasonlóságuk okán szintén említhető itt. Ilyenformán tehát az érzelmek és az élmény kategóriái megkerülhetetlenek a prédikáció minden szintjén, azaz az elvi, az anyagi és a formális szinten egyaránt. Ehhez azonban mindig hozzátartozik a megkülönböztetés is. A prédikáció alapvető célja az evangélium közlése és hívő tapasztalatként való megjelenítése. A hívő tapasztalat elválaszthatatlan az érzelmektől, mégis lényegileg különbözik tőle, mivel az érzelmekben, az érzelmekkel és az érzelmek szintje alatt minden élményt új előjellel lát el: semmit sem kell megélned, mert *élhetsz és élni fogsz* – mindegy, mit élsz meg most vagy később. Ezt az elvet kellene homiletikai eszközökkel eseményé tenni, mégpedig az emocionális élmény és a hitbizonyosság alapvető megkülönböztetésének fenntartásával. Nem az érzésről és a bizonyosságról szóló tanító beszédre van ehhez okvetlenül szükség, sokkal inkább egy éber elvi-homiletikai tudatosságra az érzelmek kezelése terén. Friedrich NIEBERGALL munkájában nem az emocionális tartalmakra való összpontosítás problematikus, hanem annak a pszichológiai mechanizmusnak a feltételezése, amely képes lenne az embereket cselekvésre mozdítani, illetve a megnyugvás felé kormányozni (1920, 1: 71. o. vö. CONRAD 2012, 398. o.).

Mit is jelent ez a gyakorlatban, hogyan prédikáljunk emocionálisan helyesen az empátia konjunktúrájában és a többi későmodern körülmény között? Hogyan prédikálunk az érzelmek birodalmában a törvényről, azaz arról a hívő belátásról, hogy az ember nemcsak érzelmileg tökéletlen, hanem alapvetően nincs rendben vele semmi sem? Muszáj egyáltalán a megigazulás kedvéért a törvényről prédikálnunk? Vagy érthetjük és értelmezhetjük az evangéliumot a spirituális önkitaljesítés egy speciális formájaként? Meglehetősen nagy dogmatikai nehézséget látok ebben. Az evangélium érzelmeket kelt, és sosem létezhet érzelmek nélkül. Érzelmek nélkül semmi az egész – de az érzelmek mégsem jelentenek mindent. Szükséges, de nem elégséges feltételként sorolhatjuk be őket. A hitbizonyosság érzelmi átéléshez van kötve, de nem abból nő ki. A hit nem a szuggesztív vagy autoszuggesztív lélekápolást propagáló kegyes spirituális művekből sarjad. A 19. század ébredési mozgalmainak fogalmait használva Carl BÜCHSEL így fogalmazott: „A testnek bizonyosan jót tesz, ha sírással könnyíthet magán, de az idős ember megmarad zavartalan nyugalmában” (1925, 362. o.). A prédikáció nem „szentimentális reflexiók halmaza”, mivel „a szomorúság a világban nem az életet, hanem a halált szolgálja” (uo. 361. o.) Ha mindezt mai teológiai nyelvezetünkre szeretnénk fordítani, a következő eredményre jutunk: a prédikáció folyamata alatt megélt érzelmeknek az új embert, nem pedig az érzelmileg helyesen beállított embert kell életre hívniük. Az a hallgató szabadul fel, aki nem süllyed még mélyebbre saját érzelmi helyzetének adottságaiba. Az az ember szabadul meg, aki saját magán kívül is képes értelmezni és megélni magát – minden érzelmével együtt, de nem az egyéni átélés mélységére alapozva. Ha igaz, hogy „a racionális megismerés az

érzelmi megismerést követi” (KNECHT 2011, 406. o.), akkor pedagógiai és pszichológiai szempontból a lehető legnagyobb tárgyilagossággal hozzáfűzhetjük, a hitigazság más, mint jó vagy rossz hangulat, még akkor is, ha belőle jó hangulat fakad. Az emocionalitás következmény. Nem szükséges az üdvösséghez, de elősegíti a kommunikációt. Visszakanyarodva a bevezetéshez, a sírás és a nevetés szerepéhez – valószínűleg érzelmi elszegényedést élünk át napjainkban az uralkodó empátia- és autenticitáselvűség következtében. A prédikációk mindenesetre nem tartalmazzák már azt az egyébként furcsaságával ható fűszert, amelyet 1919-ben a liberális Friedrich NIEBERGALL ajánl, hogy a prédikáció maradjon a vidámság és a borongósság pólusai között: „a se hús, se hal prédikációinkban gyakori sértegetés, epésség, haragvás vagy éppen ártalmatlanság helyett lehetőség van arra, hogy kritikusak legyünk, mint a próféták, polemikusak, mint a reformátorok, élesek, mint a bűnvalló prédikátorok, ironikusak, mint Abraham a Santa Clara, buzgón erkölcsösek, mint János. *A furor protestanticus* és a cukormázbevonat között vannak még egyéb lehetőségek is.” (1920, 2: 203–204. o.)

Hivatkozott művek

- BÜCHSEL, Carl 1925. *Erinnerungen aus dem Leben eines Landgeistlichen* [1861]. 19. kiad. Berlin.
- CONRAD, Ruth 2012. *Kirchenbild und Predigtziel. Eine problemgeschichtliche Studie zur ekklesiologischen Dimensionen der Homiletik*. Tübingen. (PThGG 11.)
- FREVERT, Ute 2013. *Vergängliche Gefühle*. Göttingen.
- HARMS, Claus 1888–1893. *Pastoraltheologie in Reden an Theologie-Studierende* [1830]. 1–2. köt. 2. kiad. Gotha.
- JOSUTTIS, Manfred 1988. *Praxis des Evangeliums zwischen Politik und Religion. Grundprobleme der Praktischen Theologie*. 4. kiad. München.
- KANT, Immanuel 2002. *Az ítélőerő kritikája*. Ford. Papp Zoltán. Osiris, Budapest.

- KNECHT, Achim 2011. *Erlebnis Gottesdienst. Zur Rehabilitierung der Kategorie „Erlebnis“ für Theorie und Praxis des Gottesdienstes*. Leipzig.
- MEYER, Karlo 2012. *Gottesdienst in der Konfirmandenarbeit. Eine triangulative Studie*. Göttingen (ARP 50).
- MEYER, Karlo 2012. *Wie die Konfis zur Kirche kommen. Fragen, Erfahrungen, Konzepte*. Göttingen.
- MEYER-BLANCK, Michael 2010. Was ist „homiletische Präsenz”? In: uő – Jörg Seip – Bernhard Spielberg (szerk.): *Homiletische Präsenz. Predigt und Rhetorik*. München. (ÖSP 7.) 13–26. o.
- MEYER-BLANCK, Michael 2012a. Musik als „Tempel” des Kulturprotestantismus. Richard Wagners „Bühnenweihfestspiel” Parsifal und seine Rezeption. In: Peter Bubmann – Birgit Weyel (szerk.): *Praktische Theologie und Musik*. Gütersloh. (VWGTh 34.) 108–125. o.
- MEYER-BLANCK, Michael 2012b. Voll interessant! Was Gottesdienst und Predigt für Konfirmandinnen und Konfirmanden sein können. Eine Thesenreihe. *KU Praxis*, 57. évf. 11–13. o.
- NIEBERGALL, Friedrich 1920. *Wie predigen wir dem modernen Menschen?* 1. köt. *Eine Untersuchung über Motive und Quie-tive*. 4. kiad. Leipzig–Tübingen.
- NICOL, Martin 2005. *Dramatizált homiletika*. Luther Kiadó, Budapest.
- NIPKOW, Karl Ernst – SCHWEITZER, Friedrich 1991. *Religionspädagogik. Texte zur evangelischen Erziehungs- und Bildungsverantwortung seit der Reformation*. 1. köt. *Von Luther bis Schleiermacher*. München (106–136. o. Comeniusről).
- SCHLEIERMACHER, Friedrich 1983. *Die praktische Theologie nach den Grundsätzen der evangelischen Kirche im Zusammenhange dargestellt* [1850]. Szerk. Jacob Frerichs. Berlin – New York. Reprint.
- SCHNABEL, Ulrich 2013. Märchenhaftes Versprechen. Die „Neurodidaktik” verheißt den Transfer neurobiologischer Erkenntnisse in den Schulunterricht. *Die Zeit*, augusztus 29. 36. sz. 34. o. Web: <http://www.zeit.de/2013/36/neurodidaktik-paedagogen-unterricht>. (Megtekintés: 2014. január 10.)
- STEINBECK, Johannes 1932. *System der Praktischen Theologie*. 2. köt. Leipzig.

Fordította Szűcs Kinga

A prédikáció mint politikai és eszkatológiai esemény

Dél-afrikai tapasztalatok

■ JOHAN CILLIERS

Prédikálni a dabar és az udaba között

Sigmund Freud, a pszichoanalízis atyja egyszer elmesélte egy kislány történetét, aki félt a sötétől. Eljött az ideje, hogy nyugovóra térjen, és egyedül maradt a szobájában, a szomszédos szobában pedig ott ült a dadája. A kislány kiabált: „Néni, ugyan beszélj hozzám, félek.” A dada így válaszolt: „De mit érsz vele? Hiszen nem látsz engem”; er-

re a gyerek így felelt: „Ha valaki beszél, akkor világosabb lesz.” (FREUD 1986, 332. o.)

A szavak világokat teremtenek, a hangok teret nyitnak a vigasznak és a kegyelemnek, de a káosznak és a sötétségnek is. A szavak olyan beszédeseményt jelölnek, amely tapasztalatokat hív elő – vagy legalábbis megvan benne ehhez a potenciál: a vigasz és a kín, a fény és a sötétség tapasztalatait. Ebben az előadásban konferenciánk témájának – „Él-

ményprédikáció” – fényében vizsgálom meg azt a beszéd-eseményt, amelyet prédikációnak hívunk. Előadásom témája különösen is a *politikai és eszkatológiai* prédikáció *eseményére* vonatkozik. Afrikai kontextusban, tekintettel annak közösségi életfelfogására, soha nem kerülhet sor eseményre *élmény* nélkül.¹ Afrikában például a szavaknak elsősorban nem az a céljuk, hogy leírjuk őket, hanem hogy hangként éljenek a levegőben, az emberek közti térben. És valóban meg is teremtik ezeket a tereket, és céljuk, hogy összeszójék a társadalmat valamivel, amit *közösségi élménynek* nevezhetünk.

A hang hangzása az afrikai kultúrában mindig nagy szerepet játszott.² És valóban, a dél-afrikai xhosa nyelv ugyanazt a szót (*ilizwi*) használja a ’szóra’ és a ’hangra’. Nem absztrakt fogalomnak tekintik, hanem beszédeseleménynek, amelyből élmény következik – amelyből pedig aztán magatartás-változás következik. Amikor például egy afrikai anya álomba éneklí kisgyereket (*Tula Tu Tula baba, Tula sana Tul’umam ’uzobuya ekuseni*), akkor nem a szavak jelentik a domináns faktort a gyermek megnyugtatózásában (bár a szavak sem jelentéktelenek), hanem az anya hangjának csengése éri el ezt a hatást.³ A szavak jelentik azt az eszközt, amely a megnyugtató hangzást hordozza és a gondoskodó hangokat támogatja. A szavak egy eseményre mutatnak, amely élményt hív elő, amely aztán magatartás-változásban ér célhoz (a baba megnyugszik és már nem sír).

Talán nem is áll olyan távol a szó illetén értelmezése az ószövetségi nyelvfelfogástól és a *dabar* szó értelmétől.⁴ A *dabar* nemcsak szó, hanem ezzel egy időben *tett*

¹ Az afrikaiaknak teljesen rendszerszerű elképzelésük van az életről. Az élet az egységet alkotó kapcsolatok dinamikus tere, kozmikus és társadalmi események szerves egésze. Az afrikaiak nem analitikus hozzáállását földi létünkhez A. A. Berinyuu szavai szemléltethetik: „Afrikában nincs választóvonal és/vagy különbség az élő és élettelen, szellem és anyag, eleven és nem eleven, halott és élő, fizikai és metafizikai, szekuláris és szent, test és lélek stb. közt. A legtöbb afrikai általánosságban hisz abban, hogy minden (beleértve az emberiséget) állandó kapcsolatban áll egymással és a láthatatlan világgal, és hogy az emberek a minden láthatatlan hatalomtól és lénytől való totális függőség állapotában élnek. Az afrikaiaknak ezért meggyőződésük, hogy az élet tevékenységei során állandóan törekedni kellene a harmóniára, kiegyensúlyozottságra és nyugalomra, illetve fenn kellene tartani ezeket. A társadalom nincs olyan területekre osztva, mint pl. orvostudomány, jogtudomány, politika és vallás. Az élet a mások győzelmi és/vagy áldozati liturgiájának állandó ünnepe.” (BERINYUU 1988, 5. o.) Ez különbözik a nyugati életfelfogástól. Míg utóbbira az analízis, a megoldások keresése és a fogyasztói attitűd a jellemző, afrikai kontextusban a mindennapi életet a mítosz, a rítus és a ritmus határozza meg.

² Valójában nem beszélhetünk egyes számban afrikai kultúráról. Afrika hatalmas kontinens, így különböző kultúrák és etnikai csoportok tömegét egyesíti. Afrika északi része például gyökeresen különbözik a déli területektől. Az „Afrika” terminus nem homogén csoportot takar.

³ Érdekes megjegyezni, hogy már 1739-ben *Klangrede* („hangzó beszéd”) névvel illették a zenét, például MATTHESON 1739, 17., 25. o.

⁴ Ehhez a témához jó összefoglalást nyújt SCHMIDT 1997. Schmidt összekapcsolja a szót az Ószövetség prófétáival, és rámutat arra, hogy a *dabar* mindig történeti és ezért kontextuális *eseménynek* tekintendő.

is.⁵ A *dabar* célja nemcsak a megértés, hanem az átváltozás is; alapvetően mindkettő egyszerre: hermeneutikai és agógikus.⁶ A *dabar* hermeneutikai dimenziója magában foglalja a belátást és a bölcsességet, az agógikus dimenzió (a görög *agógé*ből) pedig az odafordulásra és a változásra irányul (FIRET 1982, 132. o.). A megértésnek és a változásnak ez a folyamata együtt jár a megélt eseménnyel: egy találkozás élménygazdag tapasztalatával, nem egy gondolattal vagy dologgal, hanem valakivel. János apostolra vonatkoztatva így hangzik ez: kezdetben volt az Ige, amely ennek a Valakinek a megértésével és a Valaki általi változással járt, kezdetben volt Valaki hangja, amely egyidejűleg az említett Valaki cselekvése is.

Amennyiben ezt a szótettet homiletikailag akarjuk értelmezni, úgy azt jelentené, hogy a prédikáció során Isten hangjának eseményéről van szó, amely esemény egyben tett is.⁷ Isten hangja egyidejűleg Isten kinyilatkoztató tette, Isten jelenléte; Isten felénk forduló arca. Az *arc* (*panim*) antropomorf kifejezése találoan mutat rá Isten kinyilatkoztatásának módjára: ezáltal válik nyilvánvalóvá Isten teljes személyisége, és ez reprezentálja Isten legbelsőbb létét. Rávezet Isten kegyelmes jelenlétére (vagy a látszólagos ellentétére: amennyiben Isten arca elrejtőzik előlünk vagy elfordul tőlünk, az magában foglalja, hogy Isten szeretne rejtve maradni – ami Isten kegyelmének másik formája; vö. 1Móz 4,14; Zsolt 104,29).

Ezzel a kifejezéssel – *panim Jahwe* – Izrael nyomatékosítani kívánta, hogy az Isten és az emberiség közti viszony valami valóságos, és hogy Istent soha nem köti vagy korlátozza a felénk történő kinyilatkoztatása (vö. VRIEZEN 1966, 228. o.). Az Isten arcának terébe való belépés elsősorban nem fizikai térre vonatkozik, hanem arra, hogy ezáltal az ember átadja magát az ezzel együtt járó találkozás lehetőségeinek és titkának, annak minden tapasztalattal együtt. Ezekre a találkozásokra bárhol sor kerülhet, de Isten jelenlétét (vagy elrejtőzését) nem lehet tisztán fizikai kategóriák értelmében elmagyarázni.

Ez a szótett tapasztalatot teremt, és megköveteli a változást. A prédikáció Isten hangjának eseménye, de ez talán megfordítva is igaz: a prédikáció Isten eseményének sza-

⁵ Gillis GERLEMAN (1997) joggal mutat rá, hogy bár a *dabar* mindig *történeti és ezért kontextuális esemény*, ezzel együtt *isteni esemény* is, és nemcsak nyelvészeti értelemben vett jelentésközvetítőként értett „szó”, hanem a tartalmat magát is jelenti.

⁶ Ez utóbbi megkülönböztetendő a pedagógiától. E kettő dimenzióban (a hermeneutikában és az agógiában) a hangsúly a szubjektumra helyeződik, ami nemcsak a megértést, hanem a változást is biztosítja, továbbá nemcsak valaminek, hanem Valakinek a megértéséről van szó; nemcsak az ember változásáról, hanem az Isten tevőleges részvételéről. Lásd FIRET 1982, 124–127. o.

⁷ Ezt látszik visszaadni a János-prolókus klasszikus fordítása is, amelyet GOETHE *Faustjában* olvashatunk. Először ezt a fordítást mérlegeli: „Kezdetben volt az értelem”; aztán: „Kezdetben volt az erő”; és végül: Kezdetben volt a tett” (1964, 50. o.).

vakba öntése. Ebben az értelemben lehet (és kellene) a prédikáció eseményét tervezni, ám mégsem tervezhető; meg lehet teremteni, és mégsem teremthető meg; hasonlít ahhoz, amit „véletlen” névvel illetünk, azaz olyasvalami, ami véletlenül történik, vagy teológiai nyelven: kegyelem által. Prédikálni megerőltető, de véletlenszerű is. Ez a véletlenszerűség nem fokozható, de nem is korlátozható, megvan a maga saját dinamikája, és áttöri a korlátokat. A prédikáció mint a véletlenszerűség tapasztalata rámutat a váratlanra, megdöbbenőre, arra a kegyelemre, amelyet Isten arcának feltárulkozása jelent.⁸

Teljességgel úgy van, ahogy a *dabar* ószövetségi elve alapján feltételezhető: kegyelemmel telt események, amelyeket szavak beszélnek el.⁹ Amikor Isten hangjának csengéséről beszélek, az általam elgondolt hangeseemény egyszerre teremt (teret az értelemnek és az életnek), de ugyanakkor rombolni is képes (terekkel, amelyek rögzítettek és embertelenek lettek). Olyan hang ez, amely több a hangerőnél: formaadó is; több a pusztá zengésnél: megbocsátó is; olyan hang, amely fényt visz a sötétségbe. Röviden: ez a hang megment, ez a hang az Isten arcának téren belüli találkozás megmentő eseményét jelöli.

A dél-afrikai xhosa nyelven az eseményre használt szó az *udaba*. Az *udaba* egyfajta félreismerhetetlen eseményre utal, nyilvános történésre, dinamikus, gyakran testi felkínálkozásra.¹⁰ Nem lehet menekülni előle. Az *udaba* valami igazán komolyan veendő jelent – nagy jelentősége van,¹¹ de általában „örömhírnék” is értik.¹² Eredetileg inkább vidéki kontextusban használták egy-egy esemény nyilvánossá tételére, például az életút fontos állomáshoz kapcsolódó rítusok esetében (születés, felnőtté válás, esküvő, halál). Amikor a falu közösségét összehívták annak hagyományos vezetői, az mindig *udaba* volt, attól nem volt szabad távol maradni. Napjainkban politikai ka-

raktert vett fel a kifejezés – abban az esetben használják, amikor tüntetést szerveznek, tiltakozó menetek vonulnak, választási kampány zajlik stb. Ám akármire is használják a szót, az *udaba* mögött mindig egy közösségi esemény gondolata áll. *Udabára* nem kerülhet sor magányban vagy elszigeteltségben. Továbbá az *udaba* alapja mindig az *eredetében és a hagyományban* keresendő – nem valami légbőlkapott dolog, hanem mindig meghatározott közösségi paradigmák között kerül rá sor. Ám az *udabának* célja az átalakulás is, tehát a *magatartás-változás*. Vidéki kontextusban ez például azt jelenti, hogy a felnőttkorba lépett fiúknak és lányoknak ezentúl másként kell viselkedniük, mert az identitásuk változáson ment keresztül. Erre a változásra mindig a hagyomány paradigmái közt kerül sor, és mindig közösségben másokkal. Politikai kontextusban például újra meg újra elmesélik a harc hosszú történetét, hogy változást idézzenek elő, és hogy a politikailag hasonlóan gondolkodók közösségét szolgálják. Fontos azt is tudni, hogy a szóbeli bátorításokkal és útmutatásokkal összekapcsolódó rítusok mindig részét képezik az *udabának*. A prédikáció mint esemény bizonyos fókig összehasonlítható az *udaba* afrikai fogalmával; talán mondhatjuk úgy is, hogy az *udaba* a prédikáció afrikai metaforája. A prédikáció a *par excellence* beszédesemény: bizonyos forrásokban és tradíciókban (különösen is a Bibliában) találja meg a hangját, a gyülekezet közösségében kerül rá sor, és egy rítus (a liturgia) kontextusában történő változás előidézésére irányul. Ha fogalmazhatok így: a prédikáció afrikai kontextusban a *dabar* és az *udaba* közti mozgásban (vagy térben) jön létre. Egy hang csengéséről van szó, azaz egy szóról, amely nem oldódik fel az absztrakcióban, hanem belép a gyülekezetbe, hogy változást idézzen elő. Olyan szóról van szó, amely felcsendül (valamit kimond), de úgy, hogy ezzel cselekszik is.

Homiletikailag megfogalmazva: a prédikáció többet kommunikál az Istenről szóló információ másoknak történő átadásánál; a prédikáció Isten hangjának felkínálása a történelmi távolságon át, a megfoghatatlanság kódján és a fülek süketiségén túl – oly módon, hogy rajta keresztül megmutatkozik Isten arca. A prédikáció több vallási információ átadásánál, ahogy több egy kézirat szavainál is. A prédikáció nemcsak a megértésre törekvő hit megnyilvánulása (*fides quaerens intellectum*), hanem a hangzóra törekvő hit megnyilvánulása is (*fides quaerens sonum*) – Isten hangjának felcsendülésére, amely az Isten arcával való találkozás élményére hív (vö. CILLIERS 2011). *Szóeseeményt* reprezentál, egy hang egyszeri és megismételhetetlen felcsendülését. Szigorúan véve egy prédikáció nem ismételtető vagy prédikálható újra, hiszen Isten hangja nem statikus, nem köthető időhöz és helyhez, hanem történeti, függő, élő és megváltó. A prédikáció több a papíron álló fogalmaknál és igazságoknál, legyenek ezek exegetikailag vagy dogmatikailag még oly korrektek is. Ezek sokkal in-

⁸ Vö. a *happenance* (véletlenszerűség) magyarázatával: LOUW 2012, 32., 42., 47. o.

⁹ Az Újszövetségben is többet jelent a *dabar* pusztá hangzásnál vagy absztrakt tanításnál – sokkal inkább tetteket jelöl (amelyekben Isten és emberek részesülnek), és Jézus emberré válásában éri el tetőpontját. Az ószövetségi *dabar* fogalom újszövetségi interpretálásához vö. AMES 1997.

¹⁰ Egy Dél-Afrikában kedvelt zenekar az *Udaba – Burning Issue* nevet viseli. A jazz, a népnyelvű líra és a benszülött afrikai zene fúzióját játsszák. A zene központi témája az afrikai nyelvek használata (xhosa), ami által különösen is az analfabéta vidéki fiatalok szerezhetnek tudomást a változó afrikai társadalom kultúrájának dinamikájáról. A xhosa nyelv beszédművészetéből merít inspirációt, majd ezt emeli át zeneileg értelmezhető formába – dicsőítő énekeket, lírai szövegeket és költészetet.

¹¹ A 2Krn 9,1 xhosa fordítása az *udaba* szót használja a következőre: Sába királynője elmegy Salamonhoz, „hogyan próbára tegye nehéz kérdésekkel”.

¹² Mavis Mpolá érdekes összefüggésbe állítja az *udabát* a kulturális és vallási eseményekkel. Amikor egy törzs vezetője összehívja a közösséget, mindenki az ő szavait várja. Ezek a szavak olyan eseményt jelentenek, amely közösségi és egyszersmind jó hírt is jelent, azaz olyasmi, amely a közösség javát szolgálja. Vö. MPOLA 2007, 98., 100., 209., 234. o.

kább egy olyan szót reprezentálnak, amely sóvárog arra, hogy hanggá váljon, amely artikulálja a szót, amely vágyik arra, hogy meghallott hanggá váljon.

Bevonulnak a próféták. . .

Az *udaba* perspektívájából valószínűleg nem tekinthető túlzásnak, ha azt állítjuk, hogy Dél-Afrikában a prédikáció valamilyen módon mindig politikai¹³ és eszkatológiai¹⁴ is volt – amennyiben figyelembe vesszük történelmünket és mélyen gyökerező vallásosságunkat. Ekkleziológiai tradícióink nagy része kombinálja az „eszkatológiai” és „politikai” prédikációt, és „prófétai prédikációként” írja le azt, sajnos gyakran teológiai szempontból differenciálatlan módon. Általában azokat tekintjük prófétai prédikátoroknak, akik politikai kérdésekről beszélnek a szószéken, és ehhez többek között eszkatológiai és apokaliptikus szóincset használnak.¹⁵

Az olyan híres politikai prédikátorok, mint Desmond Tutu, Allan Boesak vagy Beyers Naude, áldást jelentettek

¹³ Véleményem szerint a teológia és az egyház (vagy tágabb értelemben a vallás) hozzájárulhat a politikai eseményekhez. Az embereknek – ideértve a vallásos embereket is – szorosabbá kellene tenniük a viszonyukat a politikai rendszerekkel, hogy elérhessék a demokrácia (nyilvános) átformálását. Herfried Münkler szerint három dimenziót különböztethetünk meg, amikor a politika fogalmáról beszélünk: a *politikai rendszert* a formális strukturálás értelmében, amely tartalmazza a politikai rendszerek rendezésére vonatkozó kérdéseket, azok normáit, törvényi rendelkezéseit, intézményeit, szervezetét; azokat az *alapelveket*, amelyek magukban foglalják a politika formatív és nevelő folyamatait, beleértve a problémamegoldó mechanizmusok speciális céljait, amelyek az értékek egy speciális viszonyrendszerén belül értendők; és a *politikát* mint az érdekek kommunikációjának valós folyamatát, a más politikai rendszerekkel való konfrontációt és a saját sorokon belüli konszenzus elérésére irányuló törekvést (vö. MÜNKLER 1997). A vallás különleges hozzájárulását speciális (de nem exkluzív) értelemben a politikai alapelvek fogalmával lehet kapcsolatba hozni, abban az értelemben, hogy hozzájárulhat a gondolatokról és értékekről szükségszerűen folyó párbeszédhez, valamint ezek megvalósításához, és vezető szerepet játszhat a problémamegoldó mechanizmusok utáni kutatásban.

¹⁴ Természetesen a jövőről való beszéd implikálja, hogy az „nem most” van – a jövő az eljövendő idő –, ám ezt gyakran félreértik, és az időnek kizárólagosan a *futurumra* vonatkozó tapasztalatát értik alatta, ez a beállítottság vagy mentalitás pedig a jövő iránti buzgólkodásában nem veszi észre a jelent. Az *advent* a szó újszövetségi értelmében szoros összefüggést jelent a *már eljött* Krisztus megváltó jelenléte és a jövő közt. A jövő sokkal inkább az *adventusról* (a *jelenvaló* eljövételéről), mint a *futurumról* szól. Jürgen Moltmann behatóan foglalkozott ezzel a témával. Vö. MOLTSMANN 1969, 177–178. o. Vö. még CILLIERS 2009.

¹⁵ A prófétai prédikáció nyilvánvalóan különböző módokon írható le, tehát különböző kulturális környezetek kontextusában is. Dawn OTTONI-WILHELM (2003) szerint a prófétai prédikáció legalábbis a következőkre emlékeztet minket: arra a tényre, hogy Isten kegyelmes, nem hagyja cserben azt, amit teremtett; hogy Isten bizonyos ígéreteket tett, amelyek megmutatják állandó hűségét; valamint hogy Isten eljövendő új világának alternatív manifesztációi is vannak, amelyeket legsötétebb óráinkban is felfedezhetünk.

számunkra. Az apartheid idején bátran megkérdőjelezték a politikai struktúrákat, és ezzel az eszkatológia különböző perspektíváit kínálták nekünk. Voltak és vannak olyan prédikátoraink is, akik „prófétai feladatukat” a *status quo* megtartásában és a zavaró befolyásoló tényezők elhárításában látták – saját, ennek megfelelő „eszkatológiájuk” felállításával. És nyilvánvalóan még sok olyan prédikátorunk van és volt mindig is – ez a csendes többség –, akik elkerülnek mindenfajta politikai megjegyzést, megkérdőjelezést (és ezzel gyakorlatilag a *status quo*t legitimálják), megint csak a saját, megfelelőnek gondolt „eszkatológiájuk” segítségével.¹⁶

Az olyan emberek, mint Tutu, Boesak és Naude, mélyen hittek Isten változást előidéző hangjában, akárcsak a prédikációnak mint beszédeseménynek az e kapcsolatban játszott fontos szerepében. A Bibliát mint legfontosabb forrásukat arra használták, hogy egy alternatív társadalom lehetőségére mutassanak rá, és minthogy afrikai kontextuson belül értelmezték a közösséget és a közösségi élményt, a társadalmat (vagy pontosabban: a dél-afrikai apartheid alatt szétválasztott társadalmakat) hívták fel arra, hogy ennek a retorikai eszközökkel bemutatott alternatív társadalomnak a fényében vátozzon meg. Ezáltal éles ellentétben álltak sok más prédikátorral, akik az apartheid alatt a fenntartásra és a megmaradásra törekedtek, sokszor a *változás kockázatának félelméből* fakadóan.

A fenntartás és megőrzés prédikátorai által használt hermeneutikai alapstruktúra otromba volt, de hatásos.¹⁷ Három összetevőből állt. Először is bibliai analógiák segítségével legitimálta a *status quo*t (például „ahogy Izrael esetében volt, úgy van az Dél-Afrika esetében is”). Ezt a sematikus analógiát elsődleges homiletikai eszközként használták arra, hogy az afrikai nemzetet (a „népet”) a félelem és a forrongás időszakában *stabilizálják*, hiszen a fenti kijelentés implikálta, hogy amilyen Isten Izraellel volt, olyan lesz a „néppel” is.¹⁸ *Ennek az analóg sémának a használatában megnyilvánult a biztonság keresése szükség idején*. Ebben Isten egy eszme megtestesítője lett, olyan mechanizmus, amelynek segítségével a nacionalista álláspontokat metafizikai szintre lehet vetíteni. *Istent nacionalizálták*.

Ez a visszafelé, a történelmi analógiák biztonságába irányuló mozgás az idő, annak múlása és Istennek az időn belüli önkinyilatkoztatása előli menekülést jelezte; azért nyúlt vissza a történelemhez, hogy elkerülje a jelen realitását és a jövő kihívásait. Egyfajta antiprófétát képviselt, amelynek nincsen bátorsága az előreugráshoz, hanem inkább megállítja az időt, és reprodukálja a történelmet.

¹⁶ Allan BOESAK rámutat arra, hogy „a fenti kérdésekről való hallgatás, amelyet egyesek megkövetelnek az egyházaktól, egyet jelent a *status quo* igenlésével” (1979, 11. o.).

¹⁷ Ennek a sztereotipikus hermeneutikai alapstruktúrának részletes elemzését lásd: CILLIERS 2006.

¹⁸ Az afrikaans *volk* szó kulcsfogalom ezekben a prédikációkban. A *volk* fordítható ’embereknek’ és ’nemzetnek’ is, de egyértelműen a fehér afrikaikat mint etnikai csoportot jelöli.

Másodszor figyelmeztették a hallgatóságot, hogy buzgón ügyeljenek saját „moralitásukra”, szálljanak magukba, vallásos emberi „potenciáljukba”. Minden prédikáció tartalmazott egyfajta „nemzeti programot”, amely főként moralizáló felszólításokból állt. A „népnek” erősnek és egészségesnek kellett lennie. Így biztosítaná számára Isten a jövőt. Az (afrikai) népet felszólították, hogy komolyan foglalkozzon magával, legyen introspektív, hogy legbelsőbb potenciáljának mélyén találja meg a választ a krízisekre.

Az ehhez hasonló prédikációkban a teológiai kijelentések morális felszólításokká válnak; adott szituációk (amelyekben Isten cselekszik) feltételes szituációkká lesznek (amelyekben embereknek kell cselekedniük); például: „Amikor mi, afrikaiak újra Izrael gyermekeihez hasonlóan tudunk cselekedni, akkor fog bennünket Isten megáldani, pontosan úgy, ahogy Izraelt is megáldotta”; „Ha nekünk, afrikaiaknak olyan hitünk lesz, mint Ábrahámnak, akkor Isten elrendelésünknek megfelelően fog vezetni minket, ugyanúgy, ahogy Ábrahámot is vezette” stb. (vö. CILLIERS 2006, 19. o.) Ahogy mondtam: otromba, de hatásos.

A harmadik összetevő, hogy a kívülállókat mint ellenséget megbélyegezték és lényegében átkozottak nyilvánították. Ezzel kifelé irányultak, és a bűnt az „ellenségre” hárították. Ezekben a prédikációkban a nép biztonságának (identitásának) stabilizálásához felhasznált egyik eszközt a bűn *másokra* való projektálása jelentette. Így létrejött egyfajta dualizmus a „belső csoport (nemzet) és a külső csoport (ellenség)” között.

A bűnprojekció elsődleges funkciója az önigazolás volt abban az értelemben, hogy a másoktól való negatív elhatárolódással a nemzet identitását erősítették. Amennyire másokat mint Isten ellenségeit stigmatizáltak, olyan mértékben erősítették meg a nemzetet az „Isten barátai” szerepkörben; a mások ellen irányuló polémia a saját nemzet igazolását erősítette. Itt valóban működés közben láthatjuk az apartheid homiletikáját. „Mi”, az afrikaiak itt állunk (egy kisebbség a világ ellen, de cselekedeteink tisztességesek), „ők”, az ellenség pedig ott (a többség, amely még gonosz is). „Nekünk” távol kell tartanunk magunkat tőlük, és mindenáron meg kell őriznünk népünk érintetlenségét.

Mondhatnánk, hogy az ehhez hasonló prédikációk kifordították és pervertálták, feje tetejére állították az eszkatológiát. Ami az időt illeti, a gyökerek utáni kutatás során állandóan visszaállították az órát, hogy a „népet” a jelenben stabilizálják. Abba a *novumba*, amelyet Isten meglepő és gyakran nyugtalanító jövendője jelent, amely állandóan betör a jelenünkbe – Isten felénk fordul arca –, nem mentek bele. Az ilyen prédikációk *eseménye* (ezek gyakran retorikai szempontból elég meggyőzőek voltak) bizonyos mértékben paradox élmény elérésére törekedett, vagy legalábbis ahhoz vezetett: a hallgatók félelmére irányult, de fel is ajzotta őket. Ezenfelül erre a kétélű félelemre alapozva hívta fel hallgatóit a cselekvésre, de nem a *status quo* megvál-

toztatására, hanem éppen az enkláv moralizáló és exkluzív világába való, befelé irányuló mozgásra (vö. CILLIERS–NELL 2011). Ezekben a prédikációkban gyakran negatív értelemben vett apokaliptikus hangok szólaltak meg: veszélyben van a saját és az ismerős, és az ezt veszélyeztető hatalmakkal szemben mindenáron helyt kell állni – hiszen ha megsemmisül az, ami saját és ismerős, akkor elérkezik a világvége. Az alapélmény, amely ezeket a prédikációkat megteremtette és megszólaltatta, a félelem volt. *A félelem volt az a fundamentális és heurisztikus élmény, amely megadta e prédikációk struktúráját és tartalmát.*¹⁹

Ebbe a prédikációs kontextusba érkezett Tutu, Boesak és Naudé. Ebben az előadásban kizárólag Tutu homiletikai örökségének néhány kommentárjára szorítkozom.²⁰ Figyelemre méltó sok prédikációjának az a képessége, hogy mély benyomást keltsen. Állandóan alternatívákat vázolt fel, és sok retorikai eszközt használt.²¹ Mögékérdezett a pervertált eszkatológia hátrafele irányuló mozgásának, amikor például a legsötétebb és leggonoszabb időkben egy tömeges temetésnél odakiáltott Dél-Afrika hatalmasainak: „Gyeretek, mielőtt túl késő, csatlakozzatok a győztes oldalhoz!”²² Vagy Steve Biko temetésén – ami látszólag a felszabadítási mozgalom halálos dőfése volt –, amikor Tutu merészen azt mondta:²³ „Semmi kétség: a szabadság közeledik felénk. (Igen, lehet, hogy nehéz küzdelem lesz, de most egy új Dél-Afrika szülési fájdalmait élhetjük át.) Azt mondják, a hajnal előtt van az éjszaka legsötétebb órája. Egy új Dél-Afrika születésével járó szülési fájdalmakat élünk át, egy szabad Dél-Afrika születését, ahol mi mind, feketék és fehérek együtt, egyenes derékkal járhatunk, ahol mi mind, feketék és fehérek együtt, kéz a kézben léphetünk a szabadság menetében, hogy beharangozzuk az új Dél-Afrikát, ahol fontosak az emberek, mert mindannyian Isten képére teremtettek. Hálát adunk Istennek, és dicsérjük őt az olyan csodálatos ajándékokért, mint Steve Biko; őerte és magunkért, feketékért és fehérekért együtt, és gyermeinkért, feketékért és fehérekért együtt, szenteljük magunkat újból a szeretett Dél-Afrikánk felszabadításáért zajló harcnak. Ne hagyjuk magunkat, feketék és fehérek együtt, hogy le-

¹⁹ Beyers NAUDÉ szavaival: „Magyarázatként szeretném megemlíteni, hogy az afrikaiak tradicionális beállítottsága a rasszal kapcsolatban a *félelem*... az átlag afrikaiak számára az ellenségnek hagyományosan fekete arca volt – és ez a félelem az, amely olyannyira meghatározta a nem fehér szomszédokkal szembeni magatartást és politikát ebben az országban.” (2005, 59. o.)

²⁰ Boesak és Naudé hagyatékának bővebb kifejtéséhez lásd például HANSEN 2005; HANSEN–VOSLOO 2006; CILLIERS 2013.

²¹ Mint például metafora, ironia, paródia, gúny, indirekt retorika stb. Vö. CAMPBELL–CILLIERS 2012, 181. kk.

²² Egy prédikációjában idézte Peter Storey a Duke Divinity School-beli Godson Chapelben, 2010. november 2-án.

²³ 1977-ben King William's Townban. Steve Biko az egyik legbefolyásosabb és leghetségesebb fekete vezető volt az apartheid idején; rendőrségi őrizetbe vétele során megölték. Vö. TUTU 1983, 12–16. o.

terítsen bennünket a bátortalanság és a kétségbeesés. Ne hagyjuk magunkat, mi feketék, hogy eltöltson bennünket a gyűlölet és a keserűség. Mert mi, feketék és fehérek együtt fogunk ezen felülkerekedni, sőt máris felülkerekedtünk.”

A „feketék és fehérek együtt” retorikus ismétlésével, amelyet Tutu sokkoló módon az apartheid kellős közepébe és Biko iszonyú halálának eseményébe kiált bele, olyan retorikát használ, amellyel átlépi a feketék és a fehérek között húzódó merev és ellenséges határokat. És valóban, a zárással, mely szerint a feketék és a fehérek együtt „kerekednek felül”, Tutu egy új teremtésben való részvételre szólítja fel hallgatóságát, amely teremtés már betört a világba (TUTU 1983, 15. o.). Ez a *novum* politikai-eszkatológiai prédikálásának legjobb formája. Merem állítani, valódi afrikai *udabát* képvisel: olyan eseményt, amely élményeket hív elő, amelyek a szétválasztott közösségek *status quó*ját változásra szólítják fel; amely eszkatologikus módon ébreszt reményt – reményt egy új társadalomban. Ezek a szavak, ez a hang fényugarat hozott az apartheid sötétjébe.

Tutu sokszor élt a humor eszközével. A humorra teológiai szempontból mint inherensen eszkatologikusra tekinthetünk. Arra emlékeztet minket, hogy a mostani valóság nem az egyetlen és végérvényes valóság, és hogy a mi reménységünk Isten ígéreteinek és tetteinek beteljesülésében rejlik. Olyan szemüveget ad nekünk, amellyel az Isten által számunkra előkészített jövőre tudjuk irányítani tekintetünket. Ezzel egy időben a humor tudatosítja bennünk, hogy ez a jövő már jelen van, hogy az új teremtés már betört a régi kellős közepébe. Ez a tudat megakadályozza, hogy a jövő felé meneküljünk vagy hogy leragadjunk a múltban. A humor távolságot teremt köztünk és a realitás között, ám ez a távolság mégsem elidegenedést jelent, sokkal inkább új perspektívát a dolgok megfigyeléséhez. A humor célja és elvárása a változás: a nevetés célja az átalakulás. A humor a jelenben él, és eszkatológiai reménységgel tekint a jövőbe. És természetesen kevés olyan retorikai struktúra vagy nyelvi esemény van, amely a humorhoz hasonlóan egyértelmű tapasztalatokat hívna elő.

A humor viszonylagossá tesz és leleplez. Egy, a fekete dél-afrikai perspektívákról és a Reagan-adminisztrációról tartott figyelemre méltó beszédét Tutu a következő mondatokkal kezdte: „Egy részeg, úgy mesélik, átkelve az úttesten, megszólított egy elképedt sétálót: »Moongya má, hol van a zucca másikk ódala?« Utóbbi meglepetten válaszolt: »Természetesen az ott, a túloldalon.« »Hö, vicces – mondta a részeg –, a túloldalt meg a-aszonták, itt van.«”

„Mikor lesz ez az oldal a másik oldal?” – kérdezi Tutu. Minden „oldal” viszonylagos. Bár Tutu vicce ártatlannak tűnik, de az „oldalakról” alkotott elképzelés a dél-afrikai társadalom számára fájdalmas realitás volt, és részben még ma is az. Az egyik oldal szabadságharcosa a másik oldal szemében terrorista volt, és fordítva. Az apartheid egész szomorú időszaka tulajdonítható az „oldalakra” való osz-

tás rögzítettségének (TUTU 1983, 111. o.). Tutu relativizáló humora fellazította az „oldalakról” alkotott elképzelést, hogy ezzel teret teremtsen a metszéspontoknak és egymás kölcsönös elfogadásának. Az oldalak egyikét sem szabad érintetlen *status quó*nak tekinteni.

Röviden: a Desmond Tutuhoz hasonló prófétikus prédikátorok oly módon beszéltek, amely relativizált, és ezzel megnyitotta az utat a reménység tapasztalata és a *novumra* való várakozás előtt, amelyet mint jelenvalót ünnepeltek. Míg a sztereotip apartheidprédikációk heurisztikus tapasztalatát a *félelem* adta meg, amely arra készítette a hallgatóit, hogy a múltba kapaszkodjanak, addig a *várakozás* volt az az alapvető tapasztalat, amelyet a Tutuhoz hasonló politikai és eszkatológiai prédikátorok hívtak életre – és ez utóbbi egy olyan jövő remény-ségét hirdette, amelyet már a jelenben ünnepeltek.

Hova tűntek a próféták?

Leonora TUBBS-TISDALE homiletikus találó kérdést tett fel: „Hova tűntek a próféták?” (2010, 1–3. o.) Valóban helyénvaló a kérdés a posztapartheid kontextusban. Sok megfigyelő panaszkodik, hogy az egyház hangja túlságosan is elnémult. Desmond Tutu és a hozzá hasonlóak már nem prédikálnak aktívan, és úgy tűnik, mintha prófétai vákuum keletkezett volna.

Az apartheid ideje alatt a templomba járó gyülekezeti tagok mindig azt hallották, hogy az analóg bibliai történetekben keressenek kapaszkodót.²⁴ A biztonságot az a tény garantálta, hogy ezeknek a történeteknek az Istene az ő oldalukon áll, az „ellenségeikkel” szemben. Sok évtizeden keresztül prédikációk ezrei öntötték formába ezt a mítoszt: ha egy afrikai háztartásban a bibliai történetek (illetve a meghatározott értelmezésük) szerint cselekszenek, akkor minden a legjobbra fordul. Isten biztosítja a jövőt.

Az apartheid bukása és a mítosz széthullása után egyértelmű, hogy sok ember kétségbeesetten keresi a biztonságot, a történelmi kapcsolópontokat, a kapaszkodókat mint identitásuk keresésének kifejezését. Alapjaiban csalódtak az egyházban és különösen is azokban a prédikátorokban, akik oly sokáig tanították őket. Sokan nem bíznak többé az egyházban, vagy legalábbis elveszítették vak és naiv lojalitásukat az egyházzal szemben. Mindazt, amibe stabilan kapaszkodtak, elvették tőlük. Az állandóságból bizonytalanság lett, a definiált identitás egy új identitás keresésévé változott. A régi mítosz széthullása vákuumot teremtett – most már csak az a kérdés, a csalódtak milyen új mítoszt találnak maguknak.

²⁴ Az előadásnak ebben a részében főként a Holland Református Egyház perspektívájából teszek kijelentéseket. Természetesen sok más egyház és felekezet is jelen van Dél-Afrikában, mindegyik a saját történetével és ebben az összefüggésben a maga hozzájárulásával. Lehetlenség egy előadás keretein belül a paletta sokoldalúságának bemutatása. Vö. CILLIERS 2010.

Az első és legfontosabb probléma, amellyel az egyháznak meg kell birkóznia, egyszerűen az, hogy ezen emberek nagy része egyszerűen már nincs jelen; a prédikációkat hallgató publikum gyors tempóban fogy. Az elmúlt évtizedben Dél-Afrikában a nagy tradicionális egyházak a gyülekezeti tagok drámai megfogyatkozását élték át – különösen is igaz ez a Holland Református Egyházra – főként a karizmatikus mozgalmak javára, ami együtt jár az Afrikában alapított egyházak (African Initiated Churches, AIC) látványos növekedésével.

Ebből a tendenciából egyértelműen kiderül, hogy némi intézményes (fő-) egyház mára a túlélésért küzd. Nemcsak arról van szó, hogy ezen egyházak intézményeit szkeptikusan figyelik, hanem többé már teológiájukat és alapdogmáikat sem fogadják el mint nyilvánvalókat. A kifogás érthető, és a következő módon nyilvánul meg: ha az egyház minket egyszer már ennyire félrevezetett, honnan tudhatnánk, hogy nem teszi meg még egyszer? Sokan egyszerűen felhagytak az egyházzal való párbeszéddel.

Az *apátiának* ez a szindrómája Dél-Afrikában a modernizáció 1994-es gyorsított betörésére is visszavezethető. Míg az ország egészen addig messzemenően elszigetelt volt, most határai az összes globalizációs hatás előtt nyitva állnak. A *szekularizáció* és a *privatizáció* folyamatait (lásd Vö. MASANGO–PIETERSE 2008) belesűrítették a demokrácia tizenkilenc évébe, azzal az elvárással, hogy Dél-Afrika majd sokkal gyorsabban feldolgozza mindezt, mint más országok. Mindeme tényezők hozzájárultak ahhoz, hogy a gyülekezeti tagok elpárologjanak, sőt sok esetben tömegével áramoljanak kifelé az istentiszteletekről, az egyházból.

A prédikáció egyrészt sokkal kevésbé kötött, mint a múltban volt, többé nem egy rögzített és állandó igazság bizonyosságáról van szó. Másrészt a prédikátorok gondolkodásmódjukat tekintve nagyon *pragmatikusak*, és görcsösen ragaszkodnak ahhoz, nehogy véletlenül nyugtalanságot ébresszenek. A prédikáció bizonyos tekintetben a karbantartás funkcióját vette fel ahelyett, hogy az innovatív teológia kifejezőeszköze volna.

Paradox módon egy másik vonulat is megfigyelhető a mögött az igyekezet mögött, amely az istentiszteleteken még megjelenő gyülekezeti tagok megtartására irányul: olyan *liturgikus kísérletekről* van szó a Holland Református Egyházon belül, amelyekről korábban kevesen álmodtak volna. Sok esetben piac- és fogyasztásorientált megfontolások vezérlik a gyülekezetek strukturálását, megtoldva a modern technológia kiadós használatával. A prédikáció és a liturgia célja a vonzás és a szórakoztatás.

A fenti homiletikai és liturgiai praktikák legtöbbször az tűnik közös nevezőnek, hogy alapvetően mindegyik befelé irányul. Míg sok (főleg fehér) dél-afrikai kivándorolt más országokba, addig az otthon maradottak, úgy tűnik, a befelé fordulást választják (vö. DURAND 2002, 60. o.). Az apartheid korára jellemző, az emberek pietisztikus tartalé-

kaira irányuló hermeneutikai mozgalom most más formában jelentkezik: a célja többé nem a társadalmi állapotok helyreállítása bizonyos nacionalisztikus ideálok alapján, hanem az új dél-afrikai társadalom iránti felelősség előli menekülés. Ez a beállítottság néha abban testesül meg, amit *aszketikus liturgiának* nevezhetünk, és amely olyan szempontokra, mint például a szegénység, egyáltalán nem reflektál (vö. CILLIERS–WEPENER 2004; 2007). Az a fajta etikailag tartható prédikáció, amelynek a társadalmat érintő következményei vannak, úgy tűnik, nemlétevel tűnik ki.²⁵

Világos, hogy Dél-Afrika mint fiatal demokrácia azzal küzd, hogy megtalálja az identitását (lásd CILLIERS 2007). Az 1994-ben lezajlott politikai váltás utáni eufóriában „egység a sokféleségben” mottó alatt sok minden elhangzott Dél-Afrika egyedülálló voltáról, amely gondolatot Desmond Tutu érsek fejezte ki érzékletesen a *rainbow nation* – szivárványnemzet – fogalmával. Úgy tűnt, elmúlt az etnokrácia és pigmentokrácia sötét időszaka. Ennek ellenére mutatkoznak bizonyos jelei annak, hogy az emberek etnikai kategóriákhoz nyúlnak vissza, amikor meg akarják határozni az identitásukat, ráadásul néha kifejezetten *fundamentalista* módon.

Nyilvánvalónak tűnik, hogy az egyház és annak prédikációi érintettek ebben a kérdésben. Ennek szomorú jele az a tény, hogy az egyház (legalábbis a református egyházak) strukturális tekintetben a mai napig messzemenőkig megosztottak. Ennek következtében Dél-Afrikában hiányzik a (református) egyházak *egységes prófétai hangja*: olyan, mintha az egyház elvesztette volna a tettekre készségét, hogy felemelje a szavát a társadalmi rossz – a szegénység, a korrupció, a bűnözés és a stigmatizáció – ellen.

Úgy tűnik, az apartheid ideológiájának egykor oly fontos eleme, a „mi” és az „ők” különválasztásának mítosza visszatért hozzánk, és most próbára tesz minket.

²⁵ Ez nem új jelenség, legalábbis dél-afrikai kontextusban bizonyos területeken biztosan nem az. Az afrikaans nyelven zajló vallási programok tendenciáit érintő kutatások már 1987 óta kimutatták, hogy az a vallás, amelyet akkoriban az átlagos afrikaans nyelvet beszélő embereknek nyújtottak, szinte mindig *imperatív* karakterrel bírt, amely azonban nem olyasfajta felszólítást jelentett, amely a mindennapi és konkrét valóságot érintette volna. Sokkal inkább a napi valóságtól idegen, nem egzisztenciális felszólítás olyan fajtája volt, amely a pietisztikus hagyományban gyökerezik. Az említett programok *tartalmilag* gyakorlatilag semmit nem mondanak azokról a témákról, amelyek például a napi sajtóban felmerülnek. A kutatás során – amelyet a Stellenboschi Egyetem Újságírás Tanszékének közreműködésével készítettek el – arra a következtetésre jutottak, hogy az ebben az időben elhangzott prédikációk nem érintik a tíz aktuálisan legvitatottabb kérdés *egyikét* sem. Vö. MÜLLER 1987, 44–46. o. Allan Boesak, egy másik ismert dél-afrikai prédikátor nagyon határozottan artikulálta a pietista hagyománnyal és annak templomi prédikációival szembeni averzióját: „A teológia ezen iránya gyakran autoriter struktúrák kiszolgálója, amelyek megtartják az egyházon belül a *status quót*, azzal az eredménnyel, hogy az egyház benne marad egy olyan korszakban, amely visszafordíthatatlanul elmúlt.” BOESAK szerint az evangéliumok – és a prédikálás – *erről* a világról szólnak, nem pedig egy „világtól elrugaskodott teológiáról” (1979, 4–5. o.)

Míg a sztereotip apartheidprédikációk heurisztikus tapasztalata a *félelem* volt, amely arra készítette a hallgatót, hogy a múltba kapaszkodjanak, és míg a Tutuhoz hasonló politikai és eszkatológiai prédikátorok által előhívott alaptapasztalat a *várakozás* volt, amely megadta egy olyan jövő reménységét, amelyet már a jelenben ünnepelehetünk, most úgy néz ki, hogy ma sok prédikáció tapasztalata egyrészt a *bizonytalanság* (nem lehet tudni, mit hoz a jövő), másrészt az *introvertáltság* (menekülés a jelen politikai felelőssége elől).

Dél-Afrikában kivettük a részünket a prédikációeseményekből; megéltük a prédikációtapasztalat sokszínűségét. A múltban például megtapasztaltuk a félelmet – a félelmet attól, hogy elveszítjük azt, ami ismerős, és a változástól való félelmet. Úgy tűnik, most is félelmet élünk át – félelmet a jövőtől, félelmet, amely a bizonytalanságból születik. Sok szempontból hasonlítunk Sigmund Freud kisgyerekéhez, aki ül a sötétben, és az ismeretlentől fél.

Hallottunk hangokat, amelyek a sötétség világait teremtették meg, és hallottunk hangokat, amelyek a világosság világait teremtették meg.

Ideje volna, hogy újra felerősödjének a világosság hangjai, hogy ezáltal világosabb legyen.

Hivatkozott művek

- AMES, Frank R. 1997. Dabar. In: Willem A. van Gemeren (szerk.): *New International Dictionary of Old Testament Theology and Exegesis*. 1. köt. Zondervan, Grand Rapids. 914–915. o.
- BERINYUU, A. A. 1988. *Pastoral Care to the Sick in Africa*. Peter Lang, Frankfurt am Main.
- BOESAK, Allan 1979. *The Finger of God. Sermons on Faith and Responsibility*. Ravan Press, Johannesburg.
- CAMPBELL, Charles – CILLIERS, Johan 2012. *Preaching Fools. The Gospel as a Rhetoric of Folly*. Baylor University Press, Waco.
- CILLIERS, Johan 2006. *God for Us? An Analysis and Assessment of Dutch Reformed Preaching during the Apartheid Years*. Sun Press, Stellenbosch.
- CILLIERS, Johan 2007. Religious and Cultural Transformations and the Challenges for the Churches. A South African Perspective. *Practical Theology in South Africa / Praktiese Teologie in Suid-Afrika*, 22. évf. 2. sz. 1–19. o.
- CILLIERS, Johan 2009. Time Out. Perspectives on Liturgical Temporality. *Nederduitse Gereformeerde Teologiese Tydskrif*, 50. évf. 1–2. sz. 26–35. o.
- CILLIERS, Johan 2010. Preaching Between Assimilation and Separation. Perspectives on Church and State in South African Society. In: Mogens Lindhart – Henning Thomsen (szerk.): *Preaching. Does it Make a Difference?* Aros Vorlag, Frederiksberg. (Studia Homiletica 7.) 67–76. o.
- CILLIERS, Johan 2011. Das Klingen des Lebens. Liedübertragungen als Transfer religiöser Kulturpraxis. Das Kirchenlied zwischen Sprache, Musik und Religion. Veranstaltung zu Ehren von Prof. Dr. Jürgen Henkys anlässlich seines 80. Geburtstages. *Berliner Theologische Zeitschrift*, 28. évf. 2. sz. 279–299. o.
- CILLIERS, Johan 2013. The Living Voice of the Gospel? Re-hearing a Prophetic Voice from Apartheid South Africa. In: Jan Hermelink – Alexander Deeg (szerk.): *Viva Vox Evangelii – Reforming Preaching*. Evangelische Verlagsanstalt, Leipzig. (Societas Homiletica 9.) 161–180. o.
- CILLIERS, Johan – NELL, Ian 2011. „Within the enclave” – Profiling South African social and religious developments since 1994. *Verbum et Ecclesia*, 32. évf. 1. sz. 1–7. o.
- CILLIERS, Johan – WEPENER, Cas 2004. In herinnering aan die kinders... wat aan honger en koue moet sterf. Liturgie in ‘n konteks van armoede. *Nederduitse Gereformeerde Teologiese Tydskrif*, 45. évf. 2. sz. 364–372. o.
- CILLIERS, Johan – WEPENER, Cas 2007. Ritual and the Generation of Social Capital in Contexts of Poverty. A South African Exploration. *International Journal of Practical Theology*, 11. évf. 1. sz. 37–55. o.
- DURAND, Jaap 2002. *Ontluisterde Wêreld. Die Afrikaner en sy kerk in ‘n veranderende Suid-Afrika*. Lux Verbi, Wellington.
- FIRET, Jacob 1982. *Het Agogisch Moment in het Pastoral Optreden*. Kok, Kampen.
- FREUD, Sigmund 1986. *Bevezetés a pszichoanalízisbe*. Ford. Hermann Imre. Gondolat, Budapest.
- GERLEMAN, Gillis 1997. Dabar. In: Ernst Jenni – Claus Westermann (szerk.): *Theological Lexicon of the Old Testament*. 1. köt. Hendrickson, Minneapolis. 329. o.
- GOETHE, Johann Wolfgang von 1964. *Faust*. Ford. Jékely Zoltán. Európa, Budapest.
- HANSEN, L. D. (szerk.) 2005. *The Legacy of Beyers Naudé*. Sun Press, Stellenbosch. (Beyers Naudé Centre Series on Public Theology 1.)
- HANSEN, L. D. – VOSLOO, R. (szerk.) 2006. *Om Bey for the Future. Engaging the Witness of Beyers Naudé*. Sun Press, Stellenbosch. (Beyers Naudé Centre Series on Public Theology 2.)
- LOUW, Daniël 2012. *Network of the Human Soul. On Identity, Dignity, Maturity and Life Skills*. Sun Press, Stellenbosch.
- MASANGO, Maake J. S. – PIETERSE, Hendrik J. C. 2008. Liturgy on the Edge of Community. *Practical Theology in South Africa / Praktiese Teologie in Suid-Afrika*, 23. évf. 2. sz. 124–139. o.
- MATTHESON, Johann 1739. *Der vollkommene Capellmeister*. Verlag von Warned, Hamburg.
- MOLTMANN, Jürgen 1969. *Geloof in de toekomst*. Amboboeken, Utrecht.
- MPOLA, Mavis Noluthando 2007. *An Analysis of Oral Literary Music Texts in isiXhosa*. PhD-dissertáció, Rhodes University.
- MÜLLER, B. A. 1987. *Tendense in Afrikaanse Godsdiens Programme*. University of Stellenbosch, Stellenbosch.
- MÜNKLER, Herfried 1997. Politik. In: *Theologische Realenzyklopädie*. 27. köt. Berlin–New York. 2. o.
- NAUDÉ, Beyers 2005. The Africaner and Race Relations. In: HANSEN, L. D. (szerk.) 2005. *The Legacy of Beyers Naudé*. Sun Press, Stellenbosch. (Beyers Naudé Centre Series on Public Theology 1.)
- OTTONI-WILHELM, Dawn 2003. God’s Word in the World. Prophetic Preaching and the Gospel of Jesus Christ. In: David B. Geiser – Michael A. King (szerk.): *Anabaptist Preaching. A Conversation between Pulpit, Pew & Bible*. Cascading, Telford. 84–91. o.

SCHMIDT, W. H. 1997. Dabar. In: J. Botterweck – H. Ringgren (szerk.): *Theological Dictionary of the Old Testament*. 3. köt. Eerdmans, Grand Rapids. 111–125. o.

TUBBS-TISDALE, LEONORA 2010. *Prophetic Preaching. A Pastoral Approach*. Westminster John Knox, Louisville.

TUTU, Desmond 1983. *Hope and Suffering. Sermons and Speeches*. Skotaville, Johannesburg.

VRIEZEN, T. C. 1966. *Hoofdlijnen der Theologie van het Oude Testament*. Veenman, Wageningen.

Fordította Verebics Petra

Miért tartunk istentiszteletet?

Elvárások vasárnap reggel

■ MARTIN NICOL

A sokszínűség mértéke

Egyházunk hagyományos istentiszteletéről szeretnék ma beszélni. Egy olyan templomban teszem ezt, amelyet sokan szokatlannak tartanak. Ebben a templomban mások az istentiszteletek, mint azt országshoz vasárnap reggelként a gyülekezetek megszokták. Manapság nagyon izgalmas téma, hogy milyen viszonyban áll a hagyományos istentisztelet a rendhagyó istentiszteleti formákkal.

Nem vagyok a sokszínű evangélikus istentiszteleti kultúra ellen. Ez a protestantizmushoz tartozik. A különféle zenei irányzatok, célcsoportok, szokások vagy miliók iránti érzékenységünknek köszönhetően mi, evangélikusok már jó ideje tartunk olyan istentiszteleteket, amelyeknek nincs *Agendában* rögzített formájuk. Alapvetően semmi kivételmentesség sincs az éjszakai, speciális istentiszteletekhez vonzóddal szemben, sem a későn kelőknek tartott vallásos alkalmakkal vagy más, a templomban zajló kísérletekkel szemben.

Vasárnap reggel azonban egy hagyományos gyülekezetben a kísérleteknek semmi keresnivalójuk. Vasárnap reggel az emberek joggal várhatják, hogy az történjen, aminek történnie kell: az egyház istentisztelete. Evangélikus istentisztelet – úgy, ahogy azt ez a tartományi egyház megalkotta és az énekeskönyvben leírta. Egy egészen hagyományos vasárnap reggeli istentisztelet. Olyan istentisztelet, amelyben a keresztyén gyülekezet önmagát, a Szentháromság Istenbe vetett hitét és az egész világon élő egyházzal való összetartozását kinyilvánítja. Ez azonban már nem magától értődő, még a „liturgiabiztosnak” mondott Bajorországban sem.

Nekem pont ez az istentisztelet a szenvedélyem. Már régóta érvelek a vasárnap reggeli hagyományos istentisztelet mellett. Nem azért, hogy a sokszínű evangélikus istentiszteleti kultúrát „elfojtsam”, hanem hogy a sokszínűségben a mértéket alakítsam. Nem azért, hogy elválasszam a vasárnapi istentiszteletet a többitől, hanem hogy kapcsolatba hozzam őket egymással. Mert úgy tartoznak össze, mint az ember két lába. Az egyik a súlyt tartja, a másik lép. Hogy lépjen az egyik – kérdezem én –, ha nem tart a másik?

Amit evangélikusként az egyháznak nyújthatunk

Aki azt hiszi, hogy vasárnapról vasárnapra valami újat kell kitalálnia az istentiszteleten, az ne csodálkozzon, hogy az evangélikus istentisztelet jellegzetes liturgiai formája szép csendben eltűnik a liturgikus térképről. Keserű veszteség lenne, ha ez megtörténne. Mert amit mi, evangélikusok az istentiszteletünkkel a világegyháznak nyújtani tudunk, csodaszép. Valami, ami teológiai, liturgiai és esztétikai szempontból is megállja a helyét. Míg mások magától értődően és nálunk nagyobb természetességgel ünneplik az eucharisziát, addig mi, evangélikusok jól értünk ahhoz, hogy a Bibliát szavakkal és zenén keresztül szólaltassuk meg. Megpróbálom megfogalmazni, hogy mi az, amit speciálisan az „ige egyháza” adhat a világegyház istentiszteleti kultúrájához. Az evangélikus istentisztelet „...bibliai igék és azok mesteri nyelvű magyarázatának többszólamú képződménye. Sokrétűsége szívből jövő imákból és napi aktualitással bíró kijelentésekből, csodás korálokból és az egyházzene dallamaiból áll össze.”¹

Az evangélikus istentisztelet ezekkel a jegyekkel írta be magát a kulturális emlékezetbe. Ez az, amit sokan elvárnak, ha istentiszteletre mennek. És ez az, amit országshoz sokan annyira hiányolnak, hogy vasárnap reggel inkább otthon maradnak.

Ebben a helyzetben kellene az evangélikus egyháznak újragondolnia a maga istentiszteletét. Mert az ismerős liturgiában felfedezhetők Isten titkának magával ragadóan szép, de idegen jelei is. Talán elérkezett az ideje annak, hogy evangélikus istentiszteletünket újra visszafogott ámulattal ünnepeljük.

A mire a világnak szüksége van

A világ Isten jelenvalóságát várja tőlünk. Nem e földi valóság ellentétéként; ez a szekták útja. Hanem e világ valóságában Isten valóságát szeretné látni. A valóság kifejezés helyett az időt is használhatnám. Ez az, amire a világnak

¹ NICOL 2011, 11. o. Vö. az előadást átszövő kapcsolódásokat a könyvhöz.

szüksége van: Isten ideje. A keresztény ember több időben él egyszerre: meghatározza őt is a pontos idő, köti a munkaideje, neki is jár ebédszünet és szabadidő. Ő is tapasztalja az évszakok változását, benne él saját életszakaszaiban, de ugyanakkor az egyházi évben és az örökkévalóságban is. Leegyszerűsítve azt mondhatom: alapvetően Isten és a világ idejének polaritásában élünk.

A polaritás nem ellentétet jelöl, hanem egyfajta feszültségmezőt. E két valóság egyértelműen megkülönböztethető, ugyanakkor szorosan össze is tartoznak. A hit számára az isteni és világi idő összekapcsolódik. A hétköznapi érzékelésben azonban e kettő szétválik. A hétköznapi életben a világ idejében élünk, és akár hosszabb időre is elfelejtjük, hogy e világi idő kellős közepén Isten is jelen van. Azért van szüksége a világnak és magának az egyháznak is az istentiszteletre, hogy Isten jelenléte érzékelhető legyen a világi valóságában. Még hozzá nyilvános istentiszteletre van szükség. Ezért vannak a templomtornyok, ezért szólnak a harangok, ezért mutatja mindezt a televízió. És ezért megy néha az újságíró is istentiszteletre, és vegyül el a gyülekezetben, hogy hétfőn az újságban írjon róla egy összefoglalást. Az istentisztelet nyilvános. A hitvallási iratok azon meghatározása, miszerint az evangéliumot „nyilvánosan” kell tanítani (*publice docere*, CA XIV), az egyre jobban elvilágiasodó időben új hangsúlyt nyer.

Ennek a nyilvánosságnak alkalmanként missziós hatása is lehet. De nem azért tartunk nyilvános istentiszteletet, hogy az embereket misszionáljuk. Éppen ellenkezőleg: az istentisztelet nyilvánosságát akkor is biztosítani kellene, ha az egyház egyetlen új embert sem nyer meg. Az istentisztelet azért nyilvános, hogy a világban felismerhető legyen Isten jelenvalósága. A tradicionális kegyesség erről így beszél: „Isten dicsérete a mi szolgálatunk” (EG 288,5).

A világ könnyen lemond egy olyan isteni időről, amely épp olyan, mint az övé. Vasárnap reggel csak akkor érdemes elindulni istentiszteletre, ha az különbözik a világ idejétől. Csak akkor, ha mi, keresztények nyilvánosan is láthatóvá tesszük, hogy nem csak a világ ideje szerint telik az élet. Az istentisztelet ezt a máshogy „járó” isteni időt juttatja kifejezésre. A világi idő felől szemlélve ezért az istentisztelet különös cselekmény. Ha nem az lenne, meg kellene kérdeznünk magunktól, hogy mindent jól csináltunk-e.

A liturgiai kompetencia legalapvetőbb kihívása nem pusztán az isteni idő prezentálásában rejlik, hanem a két idősíki kölcsönhatásában. Hogy a kölcsönhatás működjön, a két időnek különbségeket kell mutatnia. Ha erre nem figyelünk eléggé, az a veszély fenyeget, hogy az egyik feloldódik a másikban.

Egy példa: a naptárban a hét hétfővel kezdődik. Egyházi szempontból azonban a vasárnap a hét első napja. A kereszténység húsvét fényében ünnepli Krisztus feltámadását, halál feletti győzelmét, az új teremtés kezdetét. Akkor miért vezeti be a lelkész a heti igét a „holnappal kezdődő

hétre”? Így kényszeríti Isten idejét a világ idejének ritmusa alá. Kár, mert csak az idősíki differenciájában jut valami érvényre a kölcsönhatás izgalomból: míg a világ a hétvégén fáradtan kifújja, addig az isteni idő vasárnap reggel mélyen belélegzi a levegőt. Pontosan ez a lélegzetvétel az, ami miatt érdemes templomba járni.

Még egyszer hangsúlyozom: semmi okunk a világi időt leértékelni, de ahhoz sincs jogunk, hogy a világ és az egyház elöl elrejtjük az idősíki izgalmas kölcsönhatását.

Istennek is szüksége van a maga idejére

Határozottan állítom: az istentiszteletnek nem témája, hanem ideje van. Pontosabban: Isten jelenvalósága az igazi ok az istentisztelet ünneplésére.

A gyülekezeti hírleveleket alapul véve megállapítható, hogy egy-egy istentiszteletnek tematikusnak, izgalmasnak, sokszínűnek kell lennie.² Találhatunk „farsangvasárnapot” (korábban *Esto mihi*), „nők vasárnapját” (azelőtt *Laetare*) vagy „partnervasárnapot” (korábban *Judica*). Egy másik gyülekezet istentiszteletei a következő neveket kapják: 2012. december 16. (korábban advent 3. vasárnapja), 9.30-kor istentisztelet „A zöld harang a templomtetőn” témában; 2013. január 20. (korábban vízkereszt ünnepe utáni utolsó vasárnap), 9.30-kor istentisztelet a „Reformáció és tolerancia” témában. És 2013. március 24-én 9.30-kor istentisztelet egy egykori Stazi-áldozattal. Korábban ez a vasárnap virágvasárnap volt, nagyhét nyitánya.

A megnevezett témák fontosak. De nem lehetnek az istentisztelet ünneplésének indítékai. Míg az időt ünnepelni, a témát csak fejtegetni lehet. Vannak, akik ezt az alapvető különbséget ma már nem érzékelik. Az istentiszteletek alkalmi témákról szóló előadásá lettek, amelyeket liturgiai maradványok fognak körül.

Mi mondatja velem ilyen határozottan, hogy az istentiszteletnek nincs témája, csak ideje? Kettős választ szeretnék erre a kérdésre adni.

Először is, a keresztény istentisztelet gyökere az egyházi év. A vasárnap a feltámadás napja. A vasárnapi istentiszteleteken sokszínűen bomlik ki az új teremtés húsvéti kezdete. Az egyházi év ezt a húsvéti új kezdetet fejt ki lelkiileg és eszkatológiailag. Így a világ aktuális idejét Isten idejének fényébe állítja.

Másodszor, az egyes emberek életében beköszöntő küszöbidőszakok adhatnak okot istentiszteleti ünneplésre. A kazuáliákra gondolok: a keresztelőre, esküvőre, temetésre. Még senki nem kérte, hogy változtassák át a kazuáliákat aktuális témák istentiszteletévé. Senkinek nem jutna eszébe temetéskor – még egy bankigazgatóén sem –, hogy a fő-

² A hangsúly nem bizonyos gyülekezeteken, hanem egy tipikus viselkedési formán van.

nökök, bankok és tőzsdék szociáletikai gondolatait fejtesse. Személy szerint az istentiszteletet „Isten kázusaként” értelmezem. Isten jelenvalósága adja az alkalmat az istentisztelet ünneplésére. Ennek épp elég indoknak kellene lennie! Hogyan helyettesíthetik tehát egyesek meggondolatlanul – ami egy temetés esetében botrány lenne – vasárnap a kázust egy témával? Ha életem története természetes indítéka lehet egy istentiszteletnek, mennyivel inkább kellene Isten történetét ünnepelni!

A vasárnapi istentiszteletnek nincs témája, hanem megvan a maga ideje. Az egyház feladata, hogy Isten jelenlétét teológiailag megalapozottan, esztétikailag meggyőzően és a világ idejével kölcsönhatásban jelenítse meg.

Tradíció és identitás

A „tradíció” szó manapság nem cseng jól. Tény, hogy a hagyomány könnyen tradicionalizmussá merevedik. A tradíció azonban elengedhetetlen az istentisztelet számára.

A hagyomány szavatolja az ünnep és az ünneplő gyülekezet identitását. Az egyház istentiszteletét kezdettől fogva az evangéliumok úrvacsorához kapcsolódó Jézus-hagyománya határozta meg. A szerzési igék előtt Pál az istentiszteleti hagyomány kulcsmondatát idézi: „Mert én az Úrtól vettem, amit át is adtam néktek.” (1Kor 11,23) A latin Bibliában még világosabb a terminológia: *quod et tradidi vobis*, „amit hagyományoztam nektek”.

A keresztény istentisztelet hagyománytisztelte Krisztus parancsán nyugszik: „Ezt cselekedjétek az én emlékezetemre!” Ez a mondat egy végrehajtandó cselekményre vonatkozik: „Ezt tegyétek...!” Tehát nemcsak egy bizonyos tan hozza létre az identitást, hanem olyan cselekmények és rituálék is, amelyekben a tanok formát öltenek. Az identitást nem szimplán az elvont tanok, hanem a hozzájuk kapcsolódó, életet formáló rituálék együttesen hozzák létre.

Az ünneplő gyülekezet identitása a tradícióban gyökeres. Ezt kínálja azok számára is, akik nem tartoznak a gyülekezethez. Például nyaraláskor sem csak azt keresik az emberek az istentiszteleten, ami jó a lelküknek, hanem saját felekezetüket is. És még ha ezt nem is keresnék, akkor is fontos, hogy az istentisztelet liturgiájában felismerjék saját egyházukat.

Az istentiszteletet, amelynek alapján az egyház felismerhető, a szakmai viták már nem „agendaiként”, hanem „tradicionálisként” emlegetik (Vö. MEYER-BLANCK-RASCHZOK-SCHWIER 2009, 74. o.). Ez a szó azonban csak azt juttatja kifejezésre, hogy maga a hagyomány tovább él. Viszont nem foglalja magában az istentisztelet kialakulásának történetét, sem pedig a jelenlegi agenda előírások sokszínű lehetőségeit. Éppen ezért javaslom, hogy ezt a félreérthető „tradicionális” (*traditionskontinuierlich*) jelzőt helyettesítsük egy hasonló, de több lehetőséget magá-

ban rejtő szóval, és mondjuk inkább „tradícióra nyitott” (*traditionsoffen*) istentiszteletnek. Ez utóbbi azt jelzi, hogy szükségünk van a liturgikus tradícióra ahhoz, hogy megértsük jelenünket és tervezhessük a jövőt. Szükségünk van a hagyományra. Mert ahonnan eltűnik a hagyomány, ott eltűnik vele a jövőkép is. A filozófus Ernst BLOCH prófétai módon beszél a tradícióhoz ragaszkodó és „jövőt álmodó hűségéről”. Egy olyan kegyességet jelölt ezzel a kifejezéssel, amely hűséggel várja, hogy a hagyomány ígéretei és álmai beteljesedjenek (1970, 35. o.). Tegyük tehát hűséggel és kegyes nyugtalansággal a dolgunkat! Szükségünk van a hagyományra, amin járva Istent, a világot és saját életünket hűsvét fényében szemlélhetjük vasárnapról vasárnapra.

Munka az Agendával

Az *Agenda* spirituális felemelkedést ígér; Manfred JOSUTTIS pedig arról beszél, hogy ez a felemelkedés az „álmok” területére vezet (*Traumzeit*, lásd 1991, 516. o.). Ezért azonban meg kell dolgozni, nem lehet ad hoc kitalálni. Isten és a világ kölcsönhatását pedig végképp nem. Az ilyesmit csak tanulmányozni és próbálgatni lehet. Azok számára, akikben megvan a nyitottság, hogy a „tradícióra nyitott” istentisztelet előírásaival foglalkozzanak, feltárulnak az istentiszteleti partitúra csodái. Hol máshol lehetne az isteni idő nyelvtanába beletanulni, ha nem az *Agendán* keresztül?

Egy példa. „Dicsősége betölti az egész földet”, énekeljük az úrvacsora Sanctusában. A földi idő felől nézve ez értelmetlen kijelentés, mert „a föld” minden mással telve van, csak nem Isten dicsőségével. Isten valósága felől azonban megvan ennek a formulának a logikája: ez ugyanis doxológia. Kijelentő módban szól arról, amit bár a szem nem lát, de a hit igaznak tart. A doxológiai kijelentést a világ valósága felől nem lehet megmagyarázni.

Egy másik példa. A szerzési igék e parancsban teljesednek ki: „Ezt cselekedjétek az én emlékezetemre!” Az „emlékezet” a modern fül számára elsősorban a múlt történései-re való emlékezést jelenti. De az „emlékezés” szét is feszíti a szűken értelmezett idő gondolatát. A héber *zachar* nem csupán egy múltbeli történés emlékező ismétlése, hanem egyidejűleg a jelent és a jövőt is összekapcsolja. A héber kifejezésében a megemlékezés, a jelen idejű felidézés és a várakozás tolódnak egymásba. Ennyit arról a gondról, hogy a tradíciónak kizárólag a nosztalgiával lenne csupán dolga.

Az *Agendával* való foglalkozás azért ad sok munkát, mert az istentisztelet minőségi kell hogy legyen. A minőséget azonban csak igényes munkával lehet elérni. Az imént az *Agendát* egy zenei darab partitúrájához hasonlítottam. Először még a legtehetségesebb karmesternek is meg kell tanulnia a kotta részleteit, amelyeket az együttesnek be kell gyakorolnia. Ami az előadás során könnyednek tűnik, az nem más, mint intenzív munka eredménye. A „tradícióra

nyitott” istentisztelet megvalósítása sok munkát követel: teológiai, zenei és dramaturgiai munkát. Amit a koncertteremben és a templomban kerülni kell, az a slamposság, a hiányos előkészület, az elakadás és az összeszedetlenség. Ahol nem stimmel a minőség, oda nem megyek szívesen. Bámulatos az emberek türelme, amivel vasárnapról vasárnapra elviselik a felületességet.

Hogy a „tradícióra nyitott” istentisztelet partitúrája minden fáradságot megér, eddig feltételeztem. Nehéz rá teológiai megokolást adni. A reformáció egyházainak kezdetétől fogva gondot okoz, hogy a hagyományt teológiai-
lag ragadják meg. Óvatosan teszem fel a kérdést: a liturgi-
ai próbálkozásokban nem lehetséges Isten vezetését meg-
tapasztalni? A Liturgiai Konferencia nem ennyire óvatos a
megfogalmazásban. Egy, a múlt évben nyilvánosságra hoz-
zott bizottsági irat az alternatív istentiszteleteket az egy-
ház jövőjével azonosítja (vö. ARNOLD 2012, különösen 138–
141. o.). Ezt teológiai-
lag nagyon leegyszerűsítettnek érzem. Azonban jó indíték lehetne arra, hogy a liturgikus tradí-
ció értékének és méltóságának teológiai kérdését ezentúl
ne söpörhessük le egy mozdulattal és azzal az ítélettel az
asztalról, hogy „katolikus”.

A világ megszentelődéséről

Ez az a művészet, amely vasárnap reggelente a „tradícióra nyitott” istentiszteletet mint Isten és a világ valóságának kölcsönhatását formálja. Rudolf BOHREN egyik könyvének ezt a címet adta: *Hogy Isten szép legyen* (1975). „Dicsősége betölti az egész földet” – énekeljük az úrvacsorai Sanctusban. A „dicsőség” „gyönyörűségként” is fordítható, vagy adott esetben „szépségként”. A Sanctusnak ez a sora így hangozhatna: „Szépségével megtelik a föld.” A „tradícióra nyitott” istentisztelet az isteni időt behelyezi a világi időbe. Ebben a játékban néha előfordul, hogy valami feltűnik Isten valóságának mély szépségéből, amely titokban betölti a földet.

Isten valóságának szépségét az evangélikus istentisztelet kezdetektől fogva hangokkal is érzékelteti. Az egyházzenevel – ami a prédikáció mellett a fő védjegyünk – mi, evangélikusok kiérdemeltük a világ elismerését. Az evangélikus egyházzene azért oly jó a visszhangja, mert egyrészt hallhatóvá tett valamit Isten szépségéből, másrészt a gyülekezet szakszerű vezetéssel beleénekel az isteni időbe. A zene segít a gyülekezetnek, hogy énekelve „fejezhesse ki” hitét (expresszió), ugyanakkor valamiféle „benyomást” közvetít (impreszió) Isten valóságának szépségéről.

Lehet, hogy mi, evangélikusok ezzel előnyben vagyunk, viszont egy másik ponton vannak hiányosságaink. A testi-
ségre és a liturgia világiasságára gondolok. A prédikáció-
ban gyakran tényleg jól sikerül a világi aktualitás megszólaltatása. Ám a liturgia sajátos történése, nem prédikáció.

Mondhatnám: a liturgia egy „teljes”, testet-lelket megmozgató történése. Amit azonban e „teljesség” szóval igyekeznünk elérni, még nem a miénk. Attól, hogy a lelkész tömjént használ – és a kérdésre, hogy miért teszi ezt, azt a választ adja: „A jó illat miatt” (vö. MORELL 2006) –, a cselekmény még nem lesz „teljes”. Egy ilyen válasz teológiai-
lag szegényes.

Sokkal többről van szó, mint bájos kiegészítőkről a továbbra is változatlanul agyonbeszélt, tartalomközpon-
tú és megértést követelő istentiszteleten. Az a kérdés, ho-
gyan tudjuk összhangba hozni az általunk az istentiszte-
leten használt tárgyakat (tömjén, színes stóla) a cselekmé-
nyekkel és szavakkal. Az istentisztelet nemcsak az isteni
valóságot juttatja érvényre, hanem a világot is egyensúly-
ba hozza. Nem kevesebbről van szó, mint a világ isten-
tiszteleti megszenteléséről. A világ megszentelése pedig
azt jelenti: a világ számára biztosítani azt a méltóságot,
amely az új teremtés fényében hull rá. Akkor az oltár ol-
tár lesz, a köszöntés köszöntés, az imádság imádság. Ak-
kor a könyv, amelyből olvasunk, a könyvek könyve lesz,
és e könyvből való olvasás olyan méltóság, amelyet sem-
milyen prédikációval nem lehet felülmúlni.

Akkor mindennek meglesz a maga ideje és tekintélye. Akkor a „Menjetek békével!” nem azt jelenti majd: „Üljetek le és maradjatok csendben!” Miért fosztjuk meg a világot a maga méltóságától, és miért idegenítjük el egy kigondolt világgá? Mi, protestánsok mesterien értünk a világ elidegenítéséhez. Egy cikkemben, amely a *Zene a kivonuláshoz* címet viseli, arról írtam, hogy a záró darab a templomból való elmenetelt jeleníti meg, és a gyülekezetet mintegy „ki-
játssza” a templomból (NICOL 2013). Érkezett rá egy olvasói levél.³ Ennek szerzője meggondolandó érveket hoz fel, de a végén kibukik belőle a protestantizmus:

„Az orgonajáték kíséri a lépteket a küszöbön át kívülre. Ennek nem kell úgy történnie, hogy felállok és kimegyek. Ülve is lehetséges »gondolatban kimenni«...”

Ülés közben gondolatban kimenni... Ez a világ protes-
táns semmibe vétele. A világ illetően degradálása az egyik oka annak, amiért az evangélikus istentisztelet saját ma-
gát konzekvensen feleslegessé teszi. Mert aki meg tudja
tenni, hogy míg ül, aközben gondolatban kimegy, az sok-
kal könnyebben megteszi, hogy ülve otthon marad, mi-
közben Istenre gondol.

Eleget érveltem, kritizáltam és vizionáltam. Még azt a benyomást kelthetem, hogy egyházunk „tradícióra nyi-
tott” istentiszteletét olyan cselekménynek tartom, amely
nincs tekintettel a valós gyülekezetre, és liturgiailag egyet
akar: a liturgiailag helyeset. Bevallom, jobban szeretnék
liturgiailag pontosabb istentiszteleteket. De végső soron
csak az számít, aki az istentiszteletre jön. Ezek pedig nem
célcsoportok, hanem életük terhére és örömeit hordozó em-

³ Lásd <http://www.musikundkirche.de/mukmeinung.htm>. (Megte-
kintés: 2014. január 10.)

berek. Az istentisztelet a tradíció rítusában, rituáléival és rituáléi között elég szabad teret biztosít ahhoz, hogy ki-ki saját életrésztében rátalálhasson önmagára Isten valóságában. Úgy, ahogy Borisz Paszternak *Zsivago doktor* című művében Lara. Az orosz irodalmár liturgikus lépésről lépésre fogalmaz:

„Lara nem volt kegyes. Nem hitt az egyházi dogmákban és rítusokban. Néha azonban szüksége volt egy belső dallamra ahhoz, hogy elviselje az életet. Ezt a dallamot azonban nem lehetett saját erőből bármilyen helyzetben megkomponálni.”

Ez pontosan és pozitívan fogalmazza meg azt, amit az istentiszteletről az *Agendával* mondani lehet. Ezután egy zseniálisan egyszerű és megindító mondat következik, amely érthetővé teszi, hogy mire képes az *Agendát* követő, „tradícióra nyitott” istentisztelet:

„Lara [...] azért járt el a templomba, hogy ott kisírhasssa magát.” (PASTERNAK 1958, 62. o. Ford. P. S.)

Ha megtörténik, hogy valaki Isten és világ valóságának kölcsönhatásában magára talál és sírni tud, akkor az istentisztelet minden hibájától eltekintve jó volt.

Hivatkozott művek

- ARNOLD, Jochen (szerk.) 2012. *Andere Gottesdienste. Erkundungen und Reflexionen zu alternativen Liturgien*. A Liturgischen Konferenz megbízásából. Gütersloher Verlagshaus, Gütersloh.
- Bloch, Ernst 1970. *Atheismus im Christentum. Zur Religion des Exodus und des Reichs*. 2. kiad. Rowohlt, Reinbek.
- BOHREN, Rudolf 1975. *Daß Gott schön werde. Praktische Theologie als theologische Ästhetik*. Kaiser, München.
- JOSUTTIS, Manfred 1991. Die Erneuerte Agenda und die agendarische Erneuerung. *Pastoraltheologie*, 80. évf. 504–516. o.
- MEYER-BLANCK, Michael – RASCHZOK, Klaus – SCHWIER, Helmut (szerk.) 2009. *Gottesdienst feiern*. Gütersloher Verlagshaus, Gütersloh.
- MORELL, Thomas 2006. Weihrauch für Protestanten? *Evangelisches Sonntagsblatt für Bayern*, 62. évf. 3. sz. január 15.
- NICOL, Martin 2011. *Weg im Geheimnis. Plädoyer für den evangelischen Gottesdienst*. 3. kiad. Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen.
- NICOL, Martin 2013. Klangraum Gottesdienst. Imaginationen mit Links zur Praxis. *Musik und Kirche*, 83. évf. 1. sz. 24–30. o.
- PASTERNAK, Boris 1958. *Doktor Schiwago*. Frankfurt am Main.

Fordította Percze Sándor

KRISZTUSBAN MINDNYÁJAN ÉLETRE KELNEK ◀

Az örökkévalóság előlege

Személyes sorok Szokolay Sándor halálára

■ FABINY TAMÁS

Nem vagyok muzsikus vagy zenetörténész, így természetesen nem írhatok szakszerű nekrológot az advent második vasárnapján elhunyt Szokolay Sándorról. Halálhírért hallva egyszerűen csak belső késztetést éreztem arra, hogy megemlékezzem róla, számos találkozásunkról, valamint az ő egyetemes kultúránkban és egyházunkban elvégzett szolgálatáról. Gyászos hangulatban kezdtem a vele kapcsolatos személyes élmények összegyűjtését, és főképpen a hiány regisztrálását. Aztán némi döbbenettel vettem észre magamon, hogy a megrendültséget szép lassan valamiféle béke váltja föl, sőt az éjszakai csendben – amikor csak hallok szót a háttérben egyik-másik kantátája – már mosolyogni is tudtam. Valami olyasmi történhetett velem, mint amit ő fogalmazott meg Weltler Jenő 1992-es halála után. Munkatársa és rokona emlékére akkor egy Korálrekviemet írt, amelyről egy barátja megjegyezte, hogy ő még életében nem hallott olyan vidám rekviemet. Sándor elmondása szerint ennek oka az lehetett, hogy fülében csengett Jenő bácsi szava: „Angyalkáim, összeszámoltam, hogy legalább

háromezerszer álltam nyitott sír mellett, és ezzel együtt azt mondhatom, nem félek a haláltól.”

Azt gondolom, Szokolay Sándor sem félt a haláltól. Legalábbis aki olyan kirobbanó erővel vallott az *Örvendjetelek az Úrnak!* című művében: „A pokoltól lelkünk megszabadította, / Mennyeország ajtaját nekünk kinyitotta”, az aligha rettegett e küszöb átlépésétől.

Úgy emlékszem, a '70-es években teológushallgatóként találkoztam vele először. Akkor már túl volt legnagyobb sikerén, a *Vérnász* című operán, amely nemcsak Kossuth-díjat, hanem világhírt is hozott neki. És akkor a „művész úr” helyett megállt velünk szemben egy apró ember, aki ontotta magából a sztorikat. Mesélt arról, miben is formálta őt az orosházi evangélikus gimnázium és Fürst Ervin hitoktató, akinek hatására lelkész szeretett volna lenni, de aztán a zene más irányba vitte. Azt is elmondta, hogy a Zeneakadémiára kerülve amolyan népi kádert láttak benne, tárt karokkal várta őt a mozgalom. Kézzelel-lábbal tiltakozott a kívánt politikai szerepvállalás ellen, és ebben is so-

kat köszönhetett Kodálynak, aki valósággal védőszárnya alá vette. Szóval ott állt előttünk a szapora beszédű, kicsit nevetgélő apró ember, zakóján méretes kokárdával. Az alkalom nem pontosan március 15-ére esett, de ő így is jelzést kívánt adni hazaszeretetről. A nemzeti elkötelezettséghez hasonló volt egyházszeretete. Nem ekkor, hanem egy másik alkalommal idézte fel azt a vele kapcsolatos vádat, hogy „templomot csinál az operából”. Tény és való, hogy a *Vérnász* fináléjában térdre esett minden szereplő a színpadon, de operát írt Sámsonról és Szent Margitról is.

Szokolay Sándor veretes lutheránus volt, aki tudta, mi a *sola fide, sola gratia, solus Christus, sola Scriptura*. Valóban a Szentírásból élt. Egy Nagy László szerkesztőnek adott pünkösdi tévéinterjúban egyszer a Cselekedetek könyvének erre a félmondatára tette a hangsúlyt: „*egy akarattal együtt valának*”, majd feltette a költői kérdést: mikor volt e nép egy akarattal együtt? De mintegy önmagát is bátorítva rögtön hozzátette: a Szentlélek vigasztalást adhat. Hangsúlyozta továbbá: pünkösöd a szólás, a hitvallás ünnepe.

A '60-as évek második felében került kapcsolatba a Lutheránia énekkarral, valóságos házi szerzője volt az együttesnek. Egyházi kantátái vitték el az *Ecce homo*hoz és a *Margit*-operához. A Lutherániának írt pünkösdi darabot vagy kantátát Lutherről és Bornemisza Péterről. Előbbiben ez a négy tétel szerepel: *A Kereső; A Harcos; A Hitvalló; Az Őriző*. Utóbbinak pedig ezt a sokatmondó címet adta: „*Jobbítsd a nemzetöt!*” Érdemes felidézni a hat tétel címét is: 1. *Kegyelemért könyörgő ének*; 2. *Az Evangéliumról*; 3. *Énekecske gyermekek rengetésére*; 4. *Bűnvalló ének egymásért*; 5. *A prófétákról*; 6. *Az Magyarországról*. Többször készíthettem interjút vele az általa különösen is nagyra becsült Duna Televízióknak. Egyszer a híres gályarabkantátájáról kérdeztem, bevallva, hogy az egyházban helyemet kereső fiatalemberként annak idején milyen sokat jelentett számomra ez a hitvalló mű. Válaszában „legnagyobb egyházzenei kiáltásának” nevezte ezt a kantátáját. Kiemelte, hogy milyen fontosnak tartja az elhurcoltak kórusát: ezzel akart segíteni minden kor megnyomorított emberének, hogy legyen erejük elviselni a megalázottságot. Felidézte a darabnak azt a fúgarészletét, amellyel az utcáról utcára üldözött emberek kétségbeejtő helyzetét kívánta kifejezni. Elmondta, hogy ezzel az eszközzel minden elhurcolt, üldözött és politikai fogoly szenvedését próbálta érzékeltetni. Az interjút ezekkel a szavakkal zárta: „Hitem az »ingyen kegyelemből« tanítására épül. Ez nem gyötrődő, tépelődő hit, hanem benne Isten teremtett világának öröme fejlődik ki. De azt érzem, hogy ott, a gályákon küzdő prédikátorok élete és hitharca nagyon küzdelmes volt. Vannak élet-helyzetek, amelyekben mindannyiunknak meg kell szenvednünk a hitért!”

Egy másik, Melanchthonról szóló műsoromban arról kérdeztem, miként vállalkozott arra a szinte képtelen feladatra, hogy megzenésítse az *Ágostai hitvallást*. Elmond-

ta, hogy ebben az 1980-ban született művében – amikor 450 éves volt a *Confessio Augustana* – természetesen nem paragrafusokat kívánt megzenésíteni, hanem istentiszteletet akart komponálni. Gyerekkorában három pillérré épült ugyanis a hite: Bach zenéjére, a *Kis kátéra* és az *Ágostai hitvallásra*. Ezt a beszélgetést ezzel a tömör mondattal zárta: „A hit iskoláját, mint egy kisgyermek, a zeneszerző is kijárja.” Amikor a Kairosz Kiadó *Miért hiszek?* sorozatában könyvecske jelent meg az életéről, akkor annak a *Credo ergo sum!* címet adta (HALÁSZ 2004). Igen, hitvalló ember volt: felkiáltójellel kellett jeleznie, hogy létének – és művészetének – alapja a személyes istenhit. Amikor néhány éve az Evangélikus Hittudományi Egyetem tiszteletbeli doktori címet ajándékozott neki, akkor is boldogan vallott evangélikus és zenei hitvallásáról: „Megkülönböztetetten előnyös helyzetűnek tudhatja magát az a lutheránus halandó, aki zenei talentumokkal megáldott családban látta meg a napvilágot. Nyolcvan éve, hogy jómagam elfoglaltam helyemet ebben a kiváltságos kategóriában, és ez életemet döntően befolyásolta. Eszmélesem óta zene vett körül, világi és szakrális egyaránt. Zenélő gépek akkor mifelénk még nem voltak, ezért a templomban hallható zene nagyon sokat jelentett, spirituális és zenei élményt egyszerre.” (SZOKOLAY 2011, 177. o.)

A közelgő 2017-es évfordulóra készülve feltett szándékunk volt, hogy a jubileumi ünnepek csúcspontja az a zenemű lesz, amelyet egyházunk reformációi emlékbizottságának felkérésére ő komponál majd. Lelki szemimmél már azt is látni véltem, hogy a némileg már idősdő, de még mindig energikus mester maga vezényli a darabját. Azzal az átéléssel és szenvedéllyel, amellyel egykor a Lutherániát dirigálta. Amikor ezt az álmomat elmondtam neki, előbb a tőle megszokott derűt láttam az arcán, aztán váratlanul, talán csak egy pillanatra, szomorúak lettek a máskor mindig csillogó szemek. Megértettem, hogy aligha lesz már ereje erre.

Soproni békéjében, családjá körében azért rendezgette még életművét, sőt kisebb darabokat is komponált. Egy ilyen alkalomból találkoztam vele utoljára, 2010 februárjában. Természetesen nem máshol, mint Budapesten, a Deák téren. Csoóri Sándor 80. születésnapjára, a költő barát versei alapján komponált egy megrendítő „oratórikus látomást” *Télvégi tavaszváró* címmel. Határozott kérése volt, hogy a mű istentiszteleti keretben hangozzék el, és engem az a megtiszteltetés ért, hogy én prédikálhattam. Akkor, abban a politikai helyzetben alighanem mindenki érezte a zsúfolt templomban, hogy a két Sándor várakozása korántsem meteorológiai természetű. A szoprán, tenor és basszus szólóra, valamint leánykarra, orgonára és zenekarra komponált mű második, *A hosszú tél zsoldára* című tétele ugyanis ilyen üzenetet hordozott:

„Ideje jött, Uram, hogy kiüljek ide eléd a dombtetőre.

Látom, borul az ég már templomaid fölött.
 Szervekedik a romlás ellenünk,
 kár volna letagadnunk.
 Mi lesz vízcseppjeiddel, Uram? Mi lesz hóharmatoddal?
 Mi lesz ájulásba zuhant, zoltáros méheiddel?
 Szakadhat nagy hó: tonnás égi férc,
 beállítok hozzátok éjszakáig:
 faparaszatok fénye a hóra kivilágít.
 Hosszú ez a tél, nem akar elmúlni soha...”

Szokolay Sándor annak a 2014-es esztendőnek a küszöbén hunyt el, amelyet egyházunk a reformáció és a kultúra témájának kíván szentelni. Mint minden tematikus évnek, ennek is választottunk egy, az esztendőnek „arcot” adó bibliai személyt. Ebben az esetben a zoltáros Dávidra esett a választásunk. Ha úgy tetszik, Szokolay Sándor egyik elődjére. Dávidról azt írja a Biblia, hogy „betelve az

élettel” halt meg (1Krón 29,28). Úgy gondolom, ez történt Szokolay Sándorral is.

Egy televíziós interjúban ezt mondta: „Nagyon szép zenéket álmodok, és soha ilyen írti nem tudok. Ha az álom ilyen szép, az örökkévalóság még gyönyörűbb lehet! A zene az örökkévalóság előlege.”

Tőle tudom azt is, hogy születésnapokon a családban így szokták köszönteni egymást: „Isten éltesen örökké!”

Az örökkévalóság előlegének boldog birtokosaként magam sem mondhatok mást: Sándor bátyám, Isten éltesen örökké!

Hivatkozott művek

HALÁSZ Zsuzsa 2004. *Credo ergo sum! Szokolay Sándorral beszélget Halász Zsuzsa*. Kairosz, Budapest.

SZOKOLAY Sándor 2011. A korál zenei és szövegi dramaturgiája szakrális műveimben. *Lelkipásztor*, 86. évf. 5. sz. 177–179. o.

Lelkészakadémia

Szeretettel hívunk minden érdeklődő lelkész testvérünket a Lelkészakadémia 2014. évi tavaszi kurzusaira.

Helyszín: Révfülöp, Ordass Lajos Evangélikus Oktatási Központ

Új kihívás, új lehetőség a hitoktatásban

Időpont: 2014. február 16–19.

Szervezők: Dr. Kodácsy-Simon Eszter, Szabóné Mátrai Marianna

A hitoktatás témájának különös aktualitást adnak a kötelezően választható hit- és erkölcsstanórák. A lelkészeknek nemcsak az adminisztrációs és szervezési feladatok jelenthetnek nehézséget, hanem a hittanórák tervezési, tartalmi és módszertani kérdései is új kihívások elé állíthatják őket. Az iskolai keretek között megtartott órák sok szempontból új módszertant, új megközelítést és új számonkérési formák használatát vonják maguk után. A Lelkészakadémia keretei között elsősorban ezekhez a feladatokhoz szeretnénk segítséget nyújtani.

Jelentkezési határidő: 2014. február 10.

Közérdekű-e a teológia?

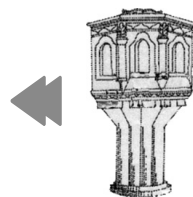
Időpont: 2014. március 3–6.

Szervezők: Bencze András, dr. Béres Tamás, dr. Orosz Gábor Viktor

Az angolul *public theology*, németül *öffentliche Theologie* elnevezésű irányzat feladatát abban látja, hogy az egyéneknek, de a társadalom egészének is olyan orientációs alapot nyújtson, amely segíti a személyes életvezetést, támpontokat ad többek között a gazdasági, a bioetikai, a szociális problémák feltárásához és megoldásához. Eközben meg kell birkózni olyan hermeneutikai problémákkal, mint a Biblia nyelvezetének és képi világának a kortársak számára is érthető kifejtése. Meggyőződése, hogy a Szentírás a nyugati ember „közös története”, és releváns interpretációján keresztül mind a mai napig formálni képes életstílusunkat, hatással lehet értékszemléletünkre és politikai döntéseinkre. A kurzus példákon keresztül betekintést enged a „közteológia” szempontrendszerébe, irányzataiba és önértelmezésébe, valamint lehetőséget biztosít ezek megvitatására.

Jelentkezési határidő: 2014. február 24.

► Folytatás a 80. oldalon

Vízkereszt ünnepe után utolsó vasárnap

►► 1Kor 2,6–10

Igehirdetési előkészítő

A szöveget olvasva, meg-megállva egy-egy szónál...

CSERHÁTI Sándor kommentárja (2008) messzemenően segítségünkre van a szöveg megértésében, így az alábbi sorokat egy szabad olvasónaplónak tekintem, és nem exegézisnek.

„A tökéletesek között...” (6. vers) Érződik némi irónia Pál megfogalmazásában, még akkor is, ha a görög szót (τελείους) abban az értelemben fordítjuk, ahogyan CSERHÁTI Sándor (2008, 128. o.) ajánlja: 'már érettek'. Bárkire is gondol Pál, a bölcsességben tökéletesek vagy érettek kara fülsiketítő diszharmonióban szól. Sőt még az is mesésik – szinte mindig –, hogy a maguk tökéletességének/érettségének tudatában lévők szavaikkal, „bölcsességükkel” viszályokat, ellenségeskedést szülnek, sokkal inkább, mint azok, akik nem tekintik magukat tökéletesnek/érettnek. A saját bölcsességével telített ember – legyen az a bölcsesség akár az Istenre vonatkozó is – képtelen bármit is beengedni magába a másiktól – legyen az a másik éppen akár maga az Isten is.

„...mi is bölcsességet szólunk, de...” (6. vers) Messze minden más bölcsesség fölött álló az a bölcsesség, amelynek hirdetése egykor Pálra, most ránk bízott. De mi van akkor, ha képtelenek vagyunk kilépni ama keretek, mód-szerek közül, amelyekkel általában az ember a bölcsességét hirdetni szokta (csúnyán fogalmazva: ahogy „osztani szoktuk az észet”)? Hogyan nem tesszük pusztán egygyé a sok közül az egyetlen, a mindenek felett állót? Nyilván ebben sem segíthet más, mint maga a bölcsesség – már ha tényleg „megértettük”, pontosabban: magával ragadott.

„Isten titkos bölcsessége” (7. v.) – ami, aki nem más, mint

maga Krisztus. – A „tökéletesek” azok, akik azt feltételezik magukról, hogy meglátták ezt a titkot. És ezek a „tökéletesek” már nagyon sokan vannak, és ezért ezt a titkos, elrejtett bölcsességet már aligha nevezhetjük rejtett, titkos bölcsességnek, hiszen amennyiben az egyház Krisztus egyháza, ezt hirdeti kétezer éve. És mi magunk is ebben a tudatban állunk szövszékre... Mégis „mintha” feloldhatatlannak tűnő ellentmondás mutatkozna „Isten titkos bölcsessége” és az ebbe elvileg „beavatottak” egyre táguló köre között. Mintha épp a „beavatottak” tették volna egygyé a sok közül az egyetlen. Talán éppen azért, hogy annyira megértettnek vélik/véljük a bölcsességet, hogy már meg is szűnik Isten bölcsességének lenni, már a miénk lesz, és meg is szűnik benne az, ami igazán lényeges benne: maga a kapcsolat Isten és ember között. Tanná válik, a Logosz „valami-lógiává” merevedik.

„...azt készítette el az Isten az öt szeretőknek” (9. v.) Itt idézem CSERHÁTI 2008 kommentárját: „Isten rejtett bölcsességének lényeges tartalma nem az, amire a bűnös ember rászolgált, hanem amit Isten iránta tanúsított szeretete diktál. [...] Isten elgondolásait a szeretete vezérli, és azok tudják igazán értékelni, »akik szeretik őt«. [...] A megértés útja Isten és az ember között sem nyílik meg másként, csak a kölcsönös szeretetben.” (140–141. o., kiemelés az eredetiben.) Így a kapcsolatunk, az, ahogy elindulunk vele az ő nevében (akár a szövszékre), nem kezdődhet mással, mint a kérdéssel: „Szereted-e?” – és a válasszal: „Szeretem.”

Az igehirdetés felé

– Hallottátok Istennek titkos bölcsességét, azt az elrejtett bölcsességet, amelyet az Isten öröktől fogva elrendelt... Először tőled kérdezem, testvérem az Úrban, N. N.! Szereted-e a Krisztusban melletted álló Istent? Szereted-e?

– Szeretem.

Nem születet egyház, gyülekezet, igehirdetés másból, csak ebből az intimitásból. Isten irántunk tanúsított szeretetének megtapasztalásából, és abból, ahogy mi szeretjük Istent. Ismerhetjük őt, lehetünk kreacionisták vagy épp az evolúcióban Isten teremtő tettét és akaratát felismerők, megérthetjük az egész üdvtörténetet, érthetjük azt is, hogy miért paradoxon az egész Krisztus-esemény, lehetünk a legbölcsebben gondolkodók Istenről és emberről, olvashattunk bármennyit is a legautentikusabb teológusoktól, érthetjük jól a legfontosabb teológiai tételeket, ha „szere-
tet pedig nincs bennem...” (1Kor 13,2)

És persze itt bajban is vagyunk. Hogyan fejezhetjük ki a legintimebb érzésünket? Vagy egyáltalán: létezik-e (még) bennünk az Isten iránti szeretet intimitása? Nem az a könyvívíz, teoretikus, elméleti „szere-
tet”, amelyben vilá-
gossá válik, hogy az ő mérhetetlen kegyelmére válaszul az ember szeretettel tartozik neki (mert hát teológiailag így helyes). Hanem az, amitől a szerető vagy – ne féljünk használni a szót – a szerelmes szárnyal-repdes a föld felett, mindenét a szerelmében látja beteljesedni, akiről úgy érzi, hogy benne éne „jobbik részét” ölelheti magához, hogy nélküle töredékes, nem egész, hogy nélküle egyszerűen nem tud élni. Akivel nem akar mást, és nem is tud mást akarni, mint egyszerűen vele lenni, megosztani magát vele.

Ha nem tűnne túl didaktikusnak, azt javasolnám, hogy mielőtt bárki bármit elgondol a textusról, írja meg „szere-
meslevelét” Istennek. (És nem írtam volna le ezt a mondatot, ha nem bíznék abban, hogy „didaktikussága” ellenére lesz, aki megteszi.) Mert nem indulhatunk máshonnan. Bármi, amit mondani fogunk, nem lesz más, mint egy a sok bölcsesség közül, ha nem a köztem és Isten közötti szeretetkapcsolatból születik. Valahogy úgy, ahogy a szerelmünkéből születő gyermek sem egy lesz a sokmillió gyerek közül (pedig könyvívízen tényleg csak az), hanem az én gyermekem, a mi gyermekünk.

Csak személyesen

Isten titkos, rejtett bölcsességének feltárásáról hallva azt remélheti mindenki, hogy végre megtaláljuk azt a rendező elvet, amely mentén minden összekuszálódott szál kisimul, a legyőzhetetlen, béklyóban tartó hatalmak meggyengülnek, és ez a világ, a környezetünk, az életünk végre olyaná válik, amelyet megálmodtunk magunknak. A titkos bölcsesség olyanakk tűnik, mint ami mellett teljesen eltörlül az ember: hatalmas kozmikus igazság, amelyben teljesen lényegtelené válik az egyes személy, hiszen olyan jelentéktelenül parányi ahhoz képest.

Istennek – és ezáltal ennek a kozmosznak – a végső bölcsessége pedig éppen ellentétes irányú. Nem a mindent összetartó általános felé vezet, hanem az „egyedihez”, a nagyon személyeshez, az egyes emberhez. Ugyan Isten minden egyes emberhez ugyanazzal a Krisztussal lép, a böl-

csesség végső titka éppen az, hogy ezt mindenki úgy élheti meg, mintha „csak neki” szólna, mintha a végső-hatalmas bölcsesség éppen neki jelentetett volna ki. Mint ahogy életünk párjáról tudjuk-érezzük: ő és csak ő „nekünk” van. Így a Krisztus-esemény nem lehet egyszerűen egy teológiai tétel, amely szavakkal kifejezhető, hanem annak katar-
tikus felismerése, hogy Krisztus éppen értem, nekem van.

Nem is lehet más dolgunk, mint hogy a magunk eszkö-
zeivel, a magunk megtapasztalta szeretetkapcsolatból megszületett igehirdetéssel az egyes ember, az éppen ott ülő igehallgató számára tegyük világossá: Isten rejtett bölcsessége, a világ és minden eseménye mögött álló végső igazság Istennek a Logosza, kijelentett szava-tette: szeretlek téged!

Hivatkozott művek

CSERHÁTI Sándor 2008. *Pál apostolnak a korinthusiakhoz írt első levele*. Luther Kiadó, Budapest. (A textusról: 127–143. o.)

■ KENDEH K. PÉTER

Tallózó

„... a 8. vers, mely szerint ha a gonosz erők tudták vagy megismerték volna, hogy mi Isten terve Krisztus kereszthalálával – ti. a világ megváltása, a bűnös ember megszabadítása –, akkor inkább megakadályozták volna megfeszítését! A politikai hatalom urai tehát, ha felismerték volna, hogy ki a názáreti Jézus, akkor nem küldték volna a keresztre; viszont a szellemi világ hatalmai, ha felismerték volna Isten megváltó tervét Jézussal, akkor nem engedték volna a keresztre. (...) Nagyon fontos az analógia a történeti Jézus fel nem ismerése (az akkori politikai hatalmasságok részéről) és Pál keresztről szóló evangéliuma bölcsesség jellegének fel nem ismerése (a hitetlenek részéről) között.” (*Jubileumi kommentár. BibliaTéka CD-ROM*. Arcanum Digitéka Kft.)

„Isten követe Isten titkait prédikálja!

Olyasmit tehát, amit nem mi találunk ki és nem mi rendelkezünk vele. Nem igaz az, hogy az igehirdetést »hatékonyan« tudjuk tenni. Isten titka azonos az Isten evangéliumával, ami azonos a Krisztusról szóló beszéddel, ami azonos az ember reménytelen helyzetére rámutatással és az egyedüli mentségről szóló vallomással, azaz a keresztről való beszéddel. (...) A szolgálattevő: nemcsak jelenlétet és védelmet, hanem bölcsességet is kap.” (Id. Magassy Sándor: *Perikópák*. Magánkiadás)

„Amint János is tette az evangéliumában (Jn 17,1), úgy Pál is összekapcsolta a dicsőséget a megfeszített (...) Úrral, ami óriási ellentmondás volt mind a zsidóknak, mind a pogányoknak.” (*A Biblia ismerete kommentársorozat*. Keresztyén Ismeretterjesztő Alapítvány)

„Az, hogy teljesítesz és az Isten fizet, közérthető, de kikerüli a kereszt botránját, becsapja az istenkereső embert, hiányzik belőle az isteni bölcsesség, s aki ezt hirdeti, nem evangéli-

umot hirdet, és a megszentelődésben is tévútra visz. Az igazi bölcsesség az, ha elfogadjuk a kereszttel alapján hirdetett ingyen kegyelmet úgy, hogy az egyben életünk lételemévé is válik. Aki ennek adja át magát, az nevezhető egyedül bölcs embernek, és bölcs marad, ha megmarad a kegyelem fundamentumán.” (Szabó Andor: *Lábam előtt mécses a Te igéd.* Kálvin Kiadó)

Illusztrációk

GONDOLAT

(hanem Isten titkos bölcsességét szóljuk... Ezt a világ fejedelmei közül senki sem ismerte fel)

„De ha Isten létezne, másmilyenen alkotott volna bennünket: vagy olyanoknak, akik foglyai az anyagnak, melyből vétetett, vagy olyanoknak, akik függetlenek tőle, azaz rab-szolgáknak vagy szabadoknak. Nem hagyta volna teremtményeit ebben az átmeneti állapotban kárhozát és üdvözülés között, hogy kénytelenek legyenek az emberi megismerés tökéletlen eszközeivel törekedni az isteni tökéletességre. Ha Istennek szüksége van a mi tökéletlenségünkre és korlátainkra, akkor semmivel sem különb nálunk. Nem Isten, hanem démon, és az ő alapvető gonoszságából fakad minden. Igaz, hogy ezekben az időkben könnyebb a démonban hinni, mint Istenben. Én, aki a haldokló katonák szemében megpillanthattam a túlvilágot, csak vaksötétet láttam.”

Diego Marani (1959–) olasz író, tolmács, fordító: *Új finn nyelvtan*

(Mert ki ismerheti meg az emberek közül azt, ami az emberben van?)

„Minden ember jéghegy. Ne feledjük, hogy a személyiségünk kilencetizede a felszín alatt található. Ez teszi érdekessé az életet.”

Katarina Mazetti (1944–) svéd író

VERS

Gyurkovics Tibor: *Bölcsesség*

Lehetsz világtudós, bukméker, szívsebész,
Himalája-vitéz a hegygerincen,
és annyit tudhatsz, hogy megáll az ész
– a bölcsesség egyedül Isten.

Első hallásra – gyülekezeti gondolatok

Az apostol többes szám első személyben ír. Nem királyi többest használ, hanem az evangélium hirdetésében segédkező társaira (tanítványaira) utaló nyelvtani fordulat ez. Mivel ez az ige ma hozzánk szól, érthetjük magunkra, mai tanítvá-

nyokra is a többes számot. Nekünk is feladatunk az evangélium hirdetése – szóval és tettel –, bár az e világ szerint bölcsenek tartott emberek, a környezetünk nem érti, bolondságnak tartja gyakran azt, amiben mi hiszünk és amit mi vallunk.

Isten öröktől fogva, a kezdet kezdetén elkészítette számunkra az örök életet Jézus Krisztus által. Érdekes elgondolni, hogy Jézus „bölcs” kortársai – a „világ mulandó fejedelmei” – értetlenkedésükkel tulajdonképpen Isten eszközeivé váltak, amikor Jézust keresztre feszítették (7–8. vers).

Az apostol nem a mai értelemben vett tudomány, a világi bölcsesség ellen szól. Nem sokat ér az a tudomány, amelyet nem hat át a felülről, Istentől jövő bölcsesség.

Isten Lelke értet meg velünk valamit abból a titokzatos szeretetből, amellyel a világ felé, illetve felénk fordul.

Isten Lelke mindent megvizsgál, még Isten mélységeit is? Úgy hangzik, mintha Isten lelkiismeretét is vizsgálná. Istennek is van „lelkiismerete”? Az ember tetteit, szavait a lelkiismeret tartja ellenőrzés alatt. Az Istenét a Szentlélek?

Az igehirdetés témája a bölcsesség biblikus értelme lehet. Szükség van a tanító és döntés elé állító igehirdetésre.

Hetvened vasárnap

► 1Móz 22,1–13

Igehirdetési előkészítő

Az első – sokkoló – benyomások

Ábrahám és Izsák története. Egyszerre híresen klasszikus és hírhedten botrányos igeszakasz. Három pillanatkép-epizód jut eszembe. Az első: a hetvenes évek elején tizenéves kamaszként a Deák téri templom első emeleti karzatán hallgatom a neves és tiszteletre méltó igehirdetőt. Bár ekkoriban a Biblia világában még nem vagyok járatos, feltűnik, hogy az igehirdető milyen szenvedélyesen, szinte sírva beszél arról, hogy az ő számára, akinek a Teremtő nem adott saját gyermeket, különösen is elfogadhatatlan, hogy Isten Ábrahámotól azt kérte, áldozza fel Izsákot, az „egyetlenegy” gyermekét. A második pillanatkép: először a nyolcvanas évek derekán, majd egyre gyakrabban olvasom külföldi teológusoknál, hogy az Izsák-történet az erőszakos gyermekbántalmazás (child abuse) legitimálása. A harmadik kép: pár éve egy lelkeszkonferenciáján hallom egy okos teológustól, hogy ő megtalálta a választ arra, miért akarta Ábrahám megölni Izsákot. Mert a valóságban Hágárt és Izmaelt szerette, hangzott a magabiztos magyarázat. Kollégánk bizonyára az 1Móz 21,11 spekulatív, pszichológizáló exegézise alapján jutott erre – az akkor többünket is sokkoló – következtetésre. Lelkem háborgását csak az csillapította, hogy egy másik lelkeszkolléga szépen, higgadtan érvelt: mi mindent veszítenénk, ha így gondolkodnánk.

Nem lévén hebraista, a következőkben nyelvi exegézisre nem vállalkozhatok. A szövegről azonban nemcsak a nyelvi elemzés mondhat valamit, hanem a szöveg hatástörténetének, „poszthistóriájának” vizsgálata is. Vessünk ezért egy rövid pillantást e híres és hátborzongató epizód zsidó és keresztény értelmezéstörténetére, mielőtt megpróbáljuk a szószéki mondanivalót néhány pontban megfogalmazni.

Különféle értelmezések vázlatosan

Zsidó értelmezések

A zsidóság – nagyon helyesen – sohasem Izsák „feláldozásáról” beszél (hiszen ez nem történt meg), hanem csupán a „megkötözéséről”. Ez az úgynevezett Akéda. A Hertz-féle tórákomentárban olvashatjuk, hogy az Akéda pozitív tanulsága, hogy Ábrahám hűségét és hitét az Örökkévaló próbára teszi, és e legerősebb próba által erősíti hitét. Ugyanakkor az is tanulság, hogy „Izsák megkötözésének története megnyitja Izrael [...] küzdelmét a gyermekáldozás förtelme ellen, ami szokásban volt a sémi népek között, éppúgy, mint egyiptomi és árja szomszédaiknál [...]. Ábrahám Istene a gyermekáldozás megakadályozására lépett közbe, és nem annak végrehajtása érdekében [...]. Mózes inti népét, hogy ne úgy tiszteljék Istent, ahogy a szomszéd népek tisztelik istenüket...” (HERTZ 1984, 182. o.).

Raj Tamás, a pár ével ezelőtt elhunyt neves rabbi a négyféle zsidó írásmagyarázó módszert (Pardesz) ismertette a történet negyedik, misztikus értelméről (Szod) írja a következőket: „Isten egyáltalán nem akarta, hogy Ábrahám feláldozza fiát, hiszen a történet valójában arról is szól. Sőt, éppenséggel azt várta volna el, hogy az első ősapa vitatkozzék vele, ahogyan azt korábban Szodoma és Gomorra megmentése érdekében meg is tette. Ábrahám azonban – nyilván kétségbeesett szívvel – gondolkodás nélkül teljesítette volna a Mindenható szavát. Istennek ez annyira nem tetszett, hogy végül az utolsó percben csak angyala révén (és nem személyesen Ő) állította meg Ábrahám lesújtani kész kezét. Ezzel az isteni elégedetlenséggel indokolhatjuk azt is, hogy a továbbiakban a Mindenható – a Biblia tanúsága szerint – nem is szólította meg többé Ábrahámot...”¹

Az Újszövetség kontextusa

Ábrahámot a Római és a Galata levél a hit általi megigazulás példaképének tartja (Róm 4; Gal 3), ám Jakab a cselekedetek „szünergiját” helyezi Ábrahám hite mellé követhető példának (Jak 2,21–23). Ugyanitt Jakab Ábrahámot „Isten barátjának” (φίλος Θεοῦ) nevezi, ami Ézs 41,8-ra és 2Krón 20,7-re történő visszahivatkozás.

Az Akéda történetének több „áthallása” is érzékelhető

az Újszövetségben. Például Róm 8,32-ben: „*Aki tulajdon fiát nem kímélte, hanem mindnyájunkért odaadta.*” Ez 1Móz 22,16 Septuaginta-beli fordításával több helyen is megegyezik! A Zsidókhöz írt levél szerzője Ábrahám hitét a feltámadásba vetett hittel magyarázza: „*Hit által ajánlotta fel Ábrahám Izsákot, amikor próbára tétetett, és megszületett fiát vitte áldozatul az, aki az ígéretekot kapta, akinek megmondattott: »Aki Izsáktól származik, azt fogják utódodnak nevezni.« Azt tartotta ugyanis, hogy Isten képes őt a halottak közül is feltámasztani.*” (Zsid 11,17–18)

Az egyházatyák

Mind a keleti, mind a nyugati keresztény egyházatyák, akár csak később a középkori ikonográfiában és a misztériumjátékokban Ábrahám és Izsák történetét előképként (*tüposz, figura*) fogták fel: amiképpen Ábrahám hajlandó volt feláldozni az ő megszületett fiát, Izsákot, ugyanúgy az Atyaisten nemcsak hajlandó volt, hanem ténylegesen fel is áldozta az ő megszületett fiát, Jézus Krisztust. Izsák engedelmissége az előkép (*tüposz*), Jézus Krisztus fiú engedelmissége pedig a beteljesedés, a valóság (*antitüposz*). Ugyanúgy a bozótban a szarvánál fennakadt kos a helyettes áldozat előképe. Így ír Órigenész: „Izsák Krisztust jelképezi [...] ehelyütt éppen úgy Krisztust jelképezi a kos is: egyfelől Izsák, akit nem öltek meg, másfelől a kos, akit megöltek” (HEIDL 2004, 50. o.). Aranyszájú Szent János ezt mondja: „Mindez a kereszt előképe volt. Ezért mondja Krisztus a zsidóknak: *Ábrahám, a ti atyátok ujjongott, hogy láthatja az én napomat; látta és örvendezett* (Jn 8,56). Hogyan láthatta, hiszen sok-sok évvel megelőzte? Előképből, homályban. Amint ugyanis itt egy kos lett az áldozat Izsák helyett, úgy áldoztatott fel Isten báránya a világért.” (Uo. 72. o.) Végezetül mindezt Szent Ágoston is megerősíti: „Ki volt tehát az a kos, aki feláldoztatott, és akinek jelképerejű vérével beteljesedett az áldozat? Ábrahám akkor látta, amikor az szarvával fennakadt a bozótban. Ki más jelképezett tehát, mint Jézust, akit feláldozása előtt a zsidók tövissel koronáztak?” (Uo. 109. o.)

Luther

Luther élete utolsó szakaszában, mintegy tíz éven keresztül tartott előadásokat Mózes első könyvéről a wittenbergi egyetemen. 1539. október 27-én kezdte meg 1Móz 22-ről szóló előadásait. Ábrahámot, a legkegyesebb ősatyát is „megkísértette” Isten: egykoron azt jövendölte neki, hogy az ígért gyermekétől annyi leszármazottja lesz, mint égen a csillag, s most azt kívánja, hogy áldozza fel egyetlenegy fiát. Akit Ábrahám egykor a legjobb barátjának tartott, most az elensége. Luther jól ismerte s Ábrahámiban is meglátta az *Anfechtungen* érzését, ami a megkísértésre, a megtámadottságra utal, amikor az ember nem tudja, hogy Istentől vagy a sátántól jön-e a „kísértés”. Ilyen helyzetekben, írja Luther, imádkozni kell. Milánói Szent Ambrus gondolata: „Az ördög azért kísért, hogy pusztítson, Isten azért, hogy koszorúzzon”

¹ <http://www.zsido.hu/zsido-hitelet-vallas-szokasok-rabbi/159-hetiszakasaz>. (Megtekintés: 2014. január 10.)

(HEIDL 2004, 96. o.). A reformátor Zsid 11,19-re hivatkozik, amely szerint Ábrahám hitt a feltámadásban, s csakis ezért tudott engedelmeskedni Istennek. Luther meglepő s irodalmárok által is irigyelhető érzékletességgel írja le a szeretett apa és a szeretett fiú lassú, szinte szó nélküli, drámai feszültséggel telített menetelését a Mórijjá-hegy felé (LW 4: 112. o.). Nem azért kell Ábrahámnak megkötnie Izsákot, mert az elszaladna. Erről nem lehet szó, hiszen Izsák engedelmes; Ábrahám az állatáldozatot kívánta ezáltal megjelteni. A lényegét, írja Luther, sem a szofisták, sem a rabbik nem értik, hiszen ebben a jelenetben a Szentírás szívének lüktetéséről: az életről és a halálról van szó. Nemcsak Izsák kész meghalni, hanem Ábrahám hétszeresen is meghal, hiszen retteg a félelemtől. Luther számára – írja itt és más írásában is – a valódi halál nem a biológiai élet megszűnése, hanem maga a halálfélelem a szörnyű, valóságos halál. A halálfélelem a lélek halála. Aki azonban legyőzte hittel a halálfélelmet, az legyőzte a halált. Ábrahám ebben a történetben meghalt és feltámadott (uo. 120. o.). Talán erre mondhatta Jézus, hogy „Ábrahám, a ti atyátok ujjongott azon, hogy megláthatja az én napomat: meg is látta, és örült is” (Jn 8,56).

Kierkegaard

Kierkegaard a *Félelem és rettegés* (1843) című híres művében azt írja, hogy Ábrahám szorongásának oka, hogy konfliktusba kerül nála az etikai és a vallásos értékrend. Fia megölése az etikai értékrend szerint gyilkosság, ám a vallási értékrend áldozatot, Istennek való engedelmisséget kíván. Ábrahám az abszurd erejénél fogva hitt. „A hit [...] nem esztétikai érzület, hanem annál valami sokkal magasabb rendű, mivel a rezignáció a feltétele; a hit nem a szív közvetlen hajlama, hanem a létezés paradoxona” (KIERKEGAARD 1986, 78. o.). Kierkegaard számára Ábrahám nem tragikus hős, hanem a hit lovagja: „Ábrahám a hite által nem mondott le Izsákról, hanem épp azáltal kapta meg.” (Uo. 81. o.). Mi a különbség a tragikus hős és a hit lovagja között? „A tragikus hős lemond önmagáról, hogy kifejezhesse az általánost, a hit lovagja pedig lemond az általánosról, hogy egyes lehessen.” (Uo. 131. o.) A hit lovagja, az Úr barátja tegezheti az Istent, a tragikus hős csak egyes szám harmadik személyben szólíthatja meg őt (uo. 135. o.).

Auerbach

Erich AUERBACH német származású irodalomtörténész *Mimézis* című könyvének első fejezetében (Odüsszeusz sebhelye, 1985) az *Odüsszeia* XIX. énekét 1Móz 22 mellé helyezi. A kétféle elbeszélésmód (narratíva) szembeállításából a bibliai történetészövés mikéntjére világít rá. Így a Biblia természetéről is új meglátásokat nyerhetünk. Mit figyelhetünk meg a homéroszi eposz narrációjában? Először is azt, hogy minden alaposan, a legapróbb részletig kidolgozott, a kitérő is arra szolgál, hogy a múltat az elbeszélő jelenébe tegye, hogy mindent az *előtérbe* hozzon. Minden egyforma

megvilágításba kerül, az események hiánytalanul kapcsolódnak egymáshoz, a külső leírásnak végig fontos szerepe van. Mindezzel Homérosznak nem az a célja, hogy fokozza, hanem ellenkezőleg: *oldja* a feszültséget.

Mennyivel más a narráció 1Móz 22-ben, amely Ábrahám és Izsák történetét mondja el! A Homérosz által elbeszélte világgal itt minden ellentétes. A történet egyes részleteiről rendkívül töredezett információink vannak. Hol vannak a beszélők? Hol van Isten? Hol van Ábrahám: kint vagy bent? Nem tudjuk. Honnan szól Isten? Nem tudjuk. Csak a hangját halljuk, lényét nem érzékeljük. Azt halljuk, hogy Mórijjá földjére kell menniük, de honnan? Miért nem válaszol Ábrahám? Mit gondolhatott? Aztán mit tudunk meg az utazás epizódjáról? Hallunk a kora reggeli indulásról: a számról, a két szolgáról, de semmi részletet sem tudunk meg a háromnapos monoton utazásról. Az egyedüli gesztus, hogy a harmadik napon Ábrahám „fölemelte tekintetét”. Izsákról sem tudunk meg semmit: szép volt-e vagy csúnya, magas vagy alacsony. Az elbeszélés szerzője nem bőbeszédű, hanem rendkívül visszafogott, csak a legfontosabb dolgokat közli velünk. Amíg Homérosznál minden az előtérben zajlik, addig itt az események a *háttérrel* telítettek, a dolgok *kimondatlanok*. A csendnek, a hallgatásnak azonban *súlya van*. Ezzel a szerző – Homérosszal ellentétben – *fokozza* a feszültséget. Homérosz világa „tiszta” irodalom: a szerző *elvárázsolja* érzeinket, *elkápráztat* bennünket, célja az, hogy – legalább is egy időre – elfeledkezzünk önmagunkról. A bibliai szöveg viszont egy sajátos autoritással lép fel velünk szemben. Ezért a feszültség, a hallgatás, a háttérrel telítettség, a sok-sok mögöttes érték, a mindent átható igazságigény. A Biblia az igazságot képviseli, elfogultan és kizárólagosan, mert azt csak úgy lehet. Nem udvarol, nem hízeleg nekünk, mint Homérosz, hanem a bűnös énünk leigázásával magáévá akar tenni bennünket. Ha burkoltan is, de azt sugallja, hogy az általa képviselt valóság az egyedüli (AUERBACH 1985, 16. o.).

A szószék és a gyülekezet felé (vázlatjavaslat)

Bevezetés: botránkozunk-e vagy gondolkodunk?

Első látásra a történet felháborítónak, botránkoztatónak tűnik. Fontos kérdés, hogy milyen a hozzáállásunk. Ha a saját (pillanatnyi) etikai értékrendünket vetítjük a textusra, akkor Isten kiszámíthatatlan kényúrunk tűnik, aki következtelen önmaga ígéretéhez, és értelmetlenül kínozza éppen azt, akinek ő nagy ígéretet tett, aki „Isten barátjának” tarthatta magát. A másik lehetőség – és ezt javaslom –, hogy a saját zárt véleményünk, ideológiánk hangoztatásán túl, pontosabban ahelyett megpróbálhatunk nyitott módon gondolkodni, figyelni a szövegre, s alázattal keresni annak nekünk szóló üzenetét. E keresésünkben sokat segíthet, ha figyelünk 1Móz 22 újszövetségi „áthallására”, a páli és a Zsidókhoz írt levél korpuszának kontextusára. Csipegethetünk a textus

értelmezéstörténetének egyes példáiból is. Mit is tanulhatunk mi az igehirdetés mára előírt textusából?

Mi jellemzi az Istenhez hűséges embert?

Minden ember, aki egyháztag, és nemcsak a nagy ünnepeken, hanem a böjtelő idején, például hetvened vasárnapján is ott ül a templomban, igyekszik hűséges lenni Istenhez. Természetesen a Teremtővel ő soha nem kerülhet olyan intim viszonyba, mint Ábrahám, aki – a Szentírásban is egyedülálló módon – „Isten barátja” lehetett, ám a hívő emberek az evangélium szavaival mégis lehetnek Ábrahám „fiai” vagy „gyermekai”, hiszen ez a viszonyulás a szoros lelki kapcsolat kifejeződése. Azt sem árt tudatosítanunk, hogy Ábrahám a három nagy monoteista vallásban (zsidóság, kereszténység, iszlám) egyformán a „hívók atyja”.

Az Istenhez hűséges embert az jellemzi, hogy számára mindig és mindenkben „Isten az első” (lásd BALIKÓ 1999). Luther számára ezért olyan fontos az első parancsolat magyarázata: Istent teljes szívünkkel szeretni azt jelenti, hogy a mi szívünk „Istenen csüng”. Nem vasárnap kellék ő a mi életünkben, hanem minden gondolatunk és mozdulatunk motorja.

Azonban a legtöbb őszinte istenkövető embert is érik megpróbáltatások. Sokszor talán őket súlyosabb megpróbáltatás éri, mint a felszínen élőket. Az úgynevezett *Anfechtungen* – amint ezt Luther is átélte – sokszor fájdalmas tapasztalat, de istentapasztalat. Apám halálakor írta Balczó András: „a halál közelsége – Isten közelsége”. A megpróbáltatások idején Isten „történik” a mi életünkben. Ilyenkor úgy tűnik: Isten elrejtőzött, egy „fátyol” fedi el előlünk Isten arcát (Ordass Lajos püspök mondta ezt az 1948-as ítélethirdetéskor). Érezhetjük úgy, hogy Isten elfordult tőlünk, becsapott, rászédett bennünket, hogy ő „meghalt”, talán sohasem létezett. Ha valaki, akkor Ábrahám átérzette a rászédettséget. Úgy is gondolhatta, hogy valamilyen szeszélyes istenség kénye-kedve szerint játszik vele: hatalmas ígéretét hirtelen egy annak ellentmondó, abszurd követeléssel írja felül. Ábrahám lázadhatna, mégsem teszi. Minden bizonnyal szenved és szorong. De hisz Istenében, és engedelmeskedik neki. A hit is abszurditást követel. Tudunk-e életünk drámájában akár gyermeki, akár abszurd hittal mi is megkapaszkodni Istenünkben? Tudjuk-e szívből énekelni: „Bár por vagy is, szeret, / Megvédi ügyedet. / [...] Ő el nem hagy, / Jóvolta hozzád igen nagy” (EÉ 60)?

Mi jellemzi az emberhez hűséges Istent?

Ha Isten teremtett bennünket, akkor mi az ő tulajdonai vagyunk, még akkor is, ha a bűneset óta elfordultunk tőle. Ő azonban számos leleményes kezdeményezéssel próbál „visszaszeretni” minket, mert ő hűséges a teremtményéhez. Igen, Isten sokszor megpróbálja, sőt meg is feddi az övét, akiket szeret (Jel 3,19; Zsid 12,6; Jak 1,12).

A legtökéletesebb leleménye a kereszt, amely által vissza-

vásárolt bennünket. Isten az ő végtelen szeretetében kiszolgáltatja és sebezhetővé teszi önmagát. Kiszolgáltatja és sebezhetővé tette önmagát már akkor is, amikor kockára tette az Ábrahámnak tett ígéretét. „Kész-e akkor is hinni bennem, ha az értelmetlen abszurditás maszkját veszem magamra?” Isten itt egy nagy hívőt könnyen elveszíthetett volna.

Isten emberszeretetéből fakadó sebezhetőségének leginkább kitapintható, sőt megízlelhető valósága Jézus Krisztusnak a kereszten kiontott vére. Mi az ő halálából, halálos szeretetéből élünk.

Mint Luther magyarázatában is láttuk, Ábrahám is átélte az élet – halál – feltámadás drámáját.

Ábrahám történetéből azt is megtanulhatjuk, hogy az önmagát érettünk odaadó Isten gondoskodó Isten is egyben. Ábrahám hite a gondviselő, gondoskodó Istenbe tett hit. Izsák kérdésére, hogy hol van az áldozatra való bárány, így felelt: „Isten majd gondoskodik az áldozatra való bárányról, fiam.” (1Móz 22,8) S azt a helyet, ahol Ábrahám meglátta az Isten által áldozatra kínált kost, Ábrahám így nevezte el: „Az Úr gondoskodik” (1Móz 22,14). E kifejezés gazdagságára még visszatérünk.

Mi az istenkereső ember és az emberkereső Isten adekvát kapcsolata?

Egy szóval válaszolhatunk: a hit. Ábrahám a hit példaképe. A mai vasárnapi igehirdetésnek is a hitről kell szólnia. Igen, Isten a hit által fogad el minket igaznak, s nem a cselekedetek révén, amelyek „érdemet” végképp nem szerezhetnek. Ez a reformatori tanítás kétségtelenül igaz, de talán Jakab apostol sem volt olyan nagy tévtanító, mint azt Luther egy harci helyzetben állította. A hit elválaszthatatlan a hitből fakadó cselekedetektől. Hiszen a hit követéssel jár, Krisztus-követést eredményez; már azzal is cselekszem, hogy elindulok a Krisztus-követés útján, és ezen az úton az egyik lábamat a másik elé teszem. Így előbb-utóbb, ha a hitem igaz és tiszta, akkor az jó gyümölcsöt terem. A fát, mint tudjuk, a gyümölcséről ismerhetjük meg. A hit és az élet összecseng, amint erre Kierkegaard, Vajta Vilmos és Ordass Lajos is rámutatott. Ne „nyakas lutheránusok” legyünk, hanem a lutheri felismerést korrektívumként felmutató egyetemes (katolikus) keresztények! A hit (h)őse, Ábrahám Pálnak és Jakabnak, a lutheránusoknak és a katolikusoknak is erőt adó etalon volt egykor, és az ma is.

Végezetül tegyük fel a kérdést: mit is jelent, hogy Ábrahám a hit útján járt, vagy – ahogy Kierkegaard mondta – a hit „lovagja” volt?

A Mórijjá-hegy felé vezető út – véleményem szerint – hasonlít az emmausi úthoz, a Mórijjá hegye pedig – megkockázatom – a transzfiguráció hegyéhez.

Úgy fogalmaznék, hogy aki a hit útján jár, annak a látása egyre inkább tisztul, mert azt Isten megtisztítja; a gondolkodása, a lelkülete egyre inkább istenszerű lesz, mert Isten lelke munkálkodik benne. Ahogyan az emmausi úton az eleinte még kétségbeesett tanítványok szeme egyre inkább megvi-

lágosodott, a szívük egyre inkább „gerjedezett” (Károli), miközben Jézus magyarázta a róla szóló Írásokat (minden bizonnal az Ábrahámról szóló történetet is!). A háromnapos út Ábrahám számára hasonló tanulási folyamat lehetett. Eleinte ő is minden bizonnal szorong, talán kétségbe is esik (a hallgatása erre enged következtetni), de hisz, bízik és engedelmeskedik, s az egyre növekvő, erősödő istentapasztalata következtében a látása is egyre élesedik, amint közeledik Mórijjá hegyéhez. Tudja, hogy Isten majd „gondoskodik” az áldozatra való bárányról. Hisz Isten ígéreteiben, majd hisz a feltámadásban, és végül meglátja Krisztus helyettes áldozatát.

Igen, a Mórijjá hegyén megtörténik az átlényegülés, a csoda. Az angyal mentő keze az engedelmes Izsákot kiragadja a halál veszedelméből, hogy ő is és Ábrahám is átélhessék a halálnál is erősebb halálfélelemből való feltámadás csodáját. Ábrahám is egyre többet látott és meglátott. Joggal mondhatta Jézus, hogy Ábrahám „ujjongott azon, hogy megláthatja az én napomat” (Jn 8,56).

1Móz 22,14-et csak a mi fordításunk adja vissza így: „Azután így nevezte el Ábrahám azt a helyet: Az Úr gondoskodik. Ma ezt mondják: az Úr hegyén a gondviselés.” A héber Biblia magyar fordításában viszont ezt olvassuk: „Az Örökkévaló lát; ahogy ma mondják: Az Örökkévaló hegyén látható lesz.” (HERTZ 1984, 187–189. o.).

A Mórijjá hegyén Isten lát és láttat. Látja a hitet és megmutatja önmagát; kiábrázolja az ő megváltásának misztériumát.

Amit a szem nem látott és a fül nem halott, azt az Úr megláttatta, megmutatta Ábrahámnak és rajta keresztül minden hívőnek. Akárcsak néhány ezer évvel később az Úr a megdicsőülés hegyén (Mt 17,1–13 par) is látott és láttatott: Péter, Jakab és János is megláthatták Mesterüket Mózes és Illés társaságában. Láthatták és hallhatták azt, „»[a]mit szem nem látott, fül nem hallott és ember szíve meg nem sejtett«, azt készítette el az Isten az őt szeretőknek” (1Kor 2,9). A zsidó festő, Marc Chagall *Izsák feláldozása* című festményén (1950–1955) a háttérben megjelenik a kereszthordozó Jézus. Luther szerint a kereszt tisztítja meg a mi sokszor homályos vagy éppen a dolgok valóságát fordítva látó látásunkat. „A kereszt teológusa azt mondja, ami az igazság.”

Hiszünk-e Ábrahám hitével? Szeretjük-e őt úgy, mint Ábrahám? Elfogadjuk-e, vállaljuk-e azt, hogy Jézus Krisztus keresztje és Isten Lelke tisztítsa a mi szemünk látását is? Ha igen, nekünk is ilyen látásokban, láttatásokban lehet majd részünk!

Felhasznált irodalom

AUERBACH, Erich 1985. Odüsszeusz sebhelye. In: uő: *Mimézis. A valóság ábrázolása az európai irodalomban*. Budapest, Gondolat. 5–26. o.

BALIKÓ Zoltán 1999. Az első hely Istené legyen! 1Móz 22,1.13. In: uő: *Isten iskolájában. Balikó Zoltán evangélikus lelkész pécsi ígéhirdetéseiből*. Luther-rózsa Alapítvány, Pécs. 186–191. o.

HEIDL György (szerk.) 2004. *Akéda. Ábrahám és Izsák története az egyházatyák értelmezésében*. Budapest, Kairosz.

HERTZ, Joseph H. (szerk.) 1984. *Mózes öt könyve és a haftárak*. 1. köt. *Genesis*. Akadémiai Kiadó, Budapest. Reprint.

KIERKEGAARD, Søren 1986. *Félelem és reszketés*. Budapest, Európa.

LUTHER, Martin 1995. *Lectures on Genesis 21–25*. Szerk. Jaroslav Pelikan. Concordia Publishing House, Saint Louis. (Luther's Works 4.) 91–139. o.

VAJTA Vilmos 1990. *Hit és élet összecsengése. Kierkegaard Ordass Lajos tolmácsolásában*. Ordass Lajos Baráti Kör, Keszthely.

■ FABINY TIBOR

Tallózó

(Tekintettel arra, hogy a *textus 2008-ban Judica vasárnapján is alapige volt, és a Lelkipásztor 2008/2. számának 36. oldalán már olvasható egy tallózó, az ott már megjelent kommentárrészleteket mellőzöm.*)

„Egy dolog azt állítani, hogy valaki bízik Isten szavában, amikor vár valaminek a beteljesülésére; de egészen más dolog bízni és engedelmeskedni Isten szavának, miután már megkapta, amit kért.” (A *Biblia ismerete kommentársorozat*. Keresztyén Ismeretterjesztő Alapítvány)

„Egy, az 1Mózes régi héber magyarázata ezt a következőképpen írja körül: »rátette a fát kereszt alakban.«” (Arno C. Gaebelin: *Ószövetségi kommentár*. Evangéliumi Kiadó)

„Ha a hitet kikapcsoljuk, Ábrahám mint gyilkos és örült áll előttünk a Mórijjá hegyén. Vegyük a hitet számításba, és áldozatra kész, hűséges istenimádónak, istenfélő, megigazult embernek látjuk.” (C. H. Mackintosh: *Elmélkedések Mózes 1–5. könyvéről*. Evangéliumi Kiadó)

„Isten akarta így, hogy Ábrahám áttörjön és eljusson arra a hitre, hogy a feltámadás valóság. (...) engedte, hogy Isten a legnagyobb szenvedéseken vigye keresztül, egészen addig, amíg önmagát és azt, akit legjobban szeretett, és mindkettőjük egész jövőjét is át tudta adni Istennek.” (Martin Schacke: *Ábrahám találkozik Istennel*. Evangéliumi Kiadó)

„Ez egy szörnyű történet. Nemcsak Ábrahám kerül próbára, hanem (...) minden keresztény ember (...) az ember úgy érzi, mindaz, amit elképzelt Istenről, semmivé válik. (...) Luther (...): Lehet, hogy pokolra is alá kell szállni, de ha az Isten visz engem oda, számomra akkor is ott a mennyország, mert jelen van számomra az Isten. (...) Ennek az eseménynek cselekvője az Isten. Isten, aki éppen azért, mert Isten, ez egyszer tudomásul kell venni, szuverén úr. Nem tudom fogalmi keretembe begyömöszölni, akkor nem volna Isten. (...) Ő az első helyhez ragaszkodik. (...) Isten szuverén úrként (...) Ábrahámmra tekint. Őérte tesz mindent. (...) Azért kéri el Isten a fiát, az egyetlenegyet, akit nagyon szeret, (...) hogy visszaadja. De most már másképpen.” (Balikó Zoltán: *Isten iskolájában*. Luther-rózsa Alapítvány)

„...mennél előbbre halad valaki a hit útján, annál súlyo-

sabb próbáknak van kitéve! (...) a legmagasabb fokú próbatétel az, amelyik közvetlenül Isten kezéből jön, amikor gyermekét olvasztókemencébe viszi, hogy hite valódiságát kipróbálja. (...) Ilyen próbák alatt derül ki, mennyi bizalmatlanság, önzés, kishitűség, félelem, képmutatás van bent a szívünk fenekén.” (Joó Sándor: *Hitben járni*. Ajtony Artúr)

Illusztrációk

IMA

„Miután Ábrahám feláldozta a kost, így fohászzkodott: amikor az én szeretett fiam életét követelted tőlem, Uram, hangoosan felkiálthattam volna. »Csak tegnap ígérted meg, hogy általa sok utódom lesz; és most egéssem el vértelen testét a te oltáronod? De én nem szóltam, mintha süket és néma lettem volna. Ezért arra kérlek, Uram, hogyha ivadékaim valaha valami rosszat tesznek majd, Te szintén tartóztasd meg magad a haragtól. És minden esztendőben amikor bűnbánatot tartanak, amikor a hetedik hónap első napján fölhangzik a kos szarvából készített tülök hangja, emlékezz rá, miként kötöttem meg a fiamat, és az ítékezés trónjáról fölemelkedvén, foglalj helyet a könyörület trónusán!«”
Részlet a Midrásból

GONDOLATOK

„Volt egyszer egy ember, aki gyerekkorában hallotta a szép történetet arról, miként kísértette meg Isten Ábrahámot, hogyan állta Ábrahám a kísértést, és hogyan őrizte meg a hitét, és hogyan kapott később, váratlanul, fiúgyermeket. Midőn öregebb lett, ugyanezt a történetet még nagyobb csodálattal olvasta; mert az élet szétválasztotta azt, ami a gyermek jámbor együgyűségének szétválaszthatatlan egység volt. Minél öregebb lett, gondolatai annál gyakrabban szálltak vissza ehhez a történethez; lelkesedése mind hatalmasabb lett, és mégis mind kevésbé értette a történetet. Végül mindennél fontosabb lett számára. Lelkének egyetlen kívánsága volt: Ábrahámot látni, s egyetlen óhaja: bárcsak tanúja lett volna ennek az eseménynek.”

Søren Kierkegaard (1813–1855) dán filozófus

„Megpróbáltam elképzelni, hogy apa azt mondja nekem: »Piscine, ma beszökött egy oroszán a lámakamrába, és megölt két lámát. Tegnap egy másik megölt egy indiai antilopot. Múlt héten kettő felfalta a tevét. Előző héten az indiai tantaluszok és a szürke gémek voltak soron. És vajon ki a megmondhatója, ki csemegézett az aranynyulainkból? A helyzet tűrhetetlenné vált. Valamit tenni kell. Úgy döntöttem, az oroszánok csak egy módon vezekelhetnek bűneikért: ha téged megették velük.«”

Yann Martel (1963–) kanadai író

Első olvasásra – gyülekezeti gondolatok

Első olvasásra a textus üzenete számomra Ábrahám csodálatra méltó, feltétel nélküli engedelmissége. De ha belegondolok, rögtön megszólal bennem egy hang: „még a jó Isten kérésére sem volnék képes a gyermekemet megölni!” Szörnyű belegondolni, mi játszódhatott le Ábrahám lelkében, mit érezhetett Izsák, vagy hogyan nézhetett volna a felesége szemébe szegény Ábrahám egy ilyen tett után. Hogyan ítélték volna meg ezt a tettet a hátrahagyott szolgák?

Szeretném azt hinni, hogy e bibliai történet keletkezési körülményei mögött valami olyan húzódik meg, amit ha tudnánk, megnyugtatna bennünket abban a rendíthetetlen hitben, hogy Istenünknek nincs szüksége áldozatokra (pláne ilyen szörnyűre), és bizton hihetünk az ő feltétel nélküli szeretetében. Az igehirdetőnek valahogy meg kellene nyugtatnia a gyülekezetet az isteni szeretet felől.

Isten igen nehéz, szinte emberfeletti próbának veti alá Ábrahám hitét, de ez a hang nem Izrael ósatyjához, hanem mint apához szól, de látja a súlyos próbatétel alatt lévő baját, s gondoskodik áldozati állatról.

Ábrahám csendes, panasztalan engedelmisséggel, hit által állta ki ezt a nehéz próbát.

Ábrahám a halottak feltámadásának lehetséges gondolatával könnyít ezen a próbatételen (Zsid 11,19).

Milyen jó, hogy az evangélium Istene nem állítja az embert ilyen pusztító dilemma elé! A próbatétel szörnyű voltát az is mutatja, hogy miatta Ábrahám kétszer is hazugságra kényszerül: a szolgákhoz intézett szavaiban és Izsák kérdésére adott válaszában.

A Károli-Bibliában az „Isten megkísérté Ábrahámot” kifejezés szerepel. A mai ember számára a kísértés első jelentése: rosszra, bűnre csábítás. A Bibliában a kísértő általában a Gonosz.

Hogyan egyeztethető ez össze az ószövetségi istenképpel? A szívünkkel sehogy, az eszünkkel úgy, hogy tudjuk, ez döntő lépés az emberáldozat tilalmában, az emberi közösség humanizálásában.

A hitünket vagy az ostobaságunkat teszi próbára Isten?

Nem ismerem a kor szellemét, a szokás és a hagyomány nagy úr, de én a mai eszemmel biztosan vitába szálltam volna a gyermekemért, alkudoztam volna.

Számomra ez a vakhit. Az a hit, amely nem mérlegel, nem számol semmiféle érzelmmel, sem következménnyel, csak teszi azt, amit jónak vél, még ha belepusztul is. Számomra ez az a hit, ami árt az elszenvedőnek és a környezetében élőknek.

El lehet hinni, hogy Isten, aki Ábrahámnak száz-, Sárának kilencvenéves korában megadta az ígért utódot, azt kívánja, hogy saját kezével ölje meg? Ábrahám nem gondolt Isten többször elhangzott ígéretére, hogy annyi utóda lesz, mint égen a csillag? Isten az ígéretét nem másítja meg.

És Ábrahám, aki Sodomáért és Gomoráért alkudozni

merészelt Istennel, még csak meg sem kérdezte: „Uram, hát miért? Hiszen Te sok utódot ígértél! Kérlek, ne akard, hogy megöljem a fiamat!” A fia életéért egy szava sem volt. Nem tudta azt hinni, hogy ilyet nem kíván tőle?

Tudom, az én gondolataim naivak az ígével kapcsolatban. Kevés a képzelőerőm, hogy el tudjam képzelni, miért kívánt volna Isten ilyen szörnyűséget Ábrahámtól. Ezt én magamban föloldani csak úgy tudom, hogy próbálok megfejtetni Ábrahám érzéseit. A történet menetéből arra következtetek, hogy Ábrahám sem tudta valóban elhinni, hanem reménykedett. Talán isteni csodában, talán ezért nem lázadt, tiltakozott. Bízott, hitt Istene jóságában!?

Életem keserves fordulópontjain én is csak ebben reménykedtem. Valószínűleg azért gondolom így.

Hatvanad vasárnap

▶▶ 1Móz 3,1–13

Igehirdetési előkészítő

Vitatható exegetikai hagyomány, alternatív értelmezési lehetőségek

Talán az egyik legtöbbet exegetált szakasz kerül elénk ezen a vasárnapon. Az évszázadok során a keresztény hagyományban megszületett értelmezésekkel szemben azonban kritikusnak kell lennünk. Meg kell próbálnunk egyszer úgy olvasni és értelmezni a textusunkat, hogy félretesszünk minden korábbi megoldást. Ha így olvassuk, akkor a következő pontokon találhatunk új megoldásokat:

Az Édenről alkotott felfogás. A hagyományos gondolkodásban az Édenkert egy örökké tartó Karib-tengeri nyaraláshoz hasonlít. Egy tökéletes világ, ahol az ember minden feladat és felelősség nélkül, büntetlenül és halhatatlanul él. Ezzel szemben 1Móz 2-ben azt olvassuk, hogy az ember már itt is dolgozott, és feladatul kapta a kert őrzését, tehát egyszerre volt feladata és felelőssége. Seholy sem szerepel az, hogy az ember halhatatlan lenne, sem az, hogy a bűn, az Istentől való elfordulás lehetősége nélkül élne. Az Édenkert képe inkább az Isten és ember közti bizalom állapotát írja le. „Még mindketten mezítelenek voltak: az ember és a felesége; de nem szégyellték magukat.” (1Móz 2,25) Sem egymás előtt, sem Isten előtt nem szégyellték magukat. A szégyen érzése a bizalom hiánya.

A bűneset. Maga a szöveg nem tartalmazza a bűn kifejezést, az eredendő bűn fogalma pedig sokkal később jelenik meg a keresztény teológiai hagyományban. A veszély abban van, ha a történetet történeti folyamatnak tekintjük, ahol a büntetlen emberből bűnös lesz. A szöveg azonban inkább az embert mutatja meg, aki nem képes Istennel együtt él-

ni. Nem elég neki a teljes bizalom, amit Istentől kap és amit iránta érez. Nem elég neki a teremtmény pozíciója. Ő olyan akar lenni, mint Isten maga. Így a textusunk nem arról szól, hogy hogyan jött a bűn a világba, nem az eredendő bűn fogalmát írja le. Sokkal inkább szól az embernek arról a valóságáról, hogy érthetetlen módon nem elégszik meg Isten bizalmával, szeretetével, nem fogadja el azokat a határokat, amelyeket Isten kijelöl neki, hanem összetöri a kapcsolatot, fellázad, elfordul, megszegi a parancsot.

A kígyó szerepe. Általában szokás a kígyót a Sátán személyével azonosítani. A textusban erre semmi sem utal. Maga a Sátán személye és a hozzá kapcsolódó teológiai tartalom még nem is létezett a zsidó teológiában a Genézis születésekor, ez jóval később, perzsa hatásra jelenik meg. A textusban tehát a kígyó egyszerűen Isten egyik teremtménye, a ravasz teremtmény, aki nem tesz mást, csak kérdez, alternatív válaszokat ad. Az ember elzavarhatná a kígyót, de nem teszi. Azért nem, mert a kígyó kérdéseire, javaslataira rezonálni tud, azok találkoznak a saját kérdéseivel, vágyaival, akaratával.

A nő szerepe. Az értelmezés története során nagyon erősen érvényesül az a gondolat, hogy a nő az, aki Isten parancsolatának megszegéséért igazán felelős. A mezítelenség említése miatt ez sokszor egyfajta szexuális bűnként jelenik meg. Vagyis a nő a felelős mindenért, aki elcsábítja a férfit. A szövegben azonban Éva folyamatosan többes számban beszél. A kígyó sem csak Évát szólítja meg, hanem mindkettőjüket. Ádám bármikor közbeszólhatna, de nem teszi. A textus alapján a döntés, a felelősség közös.

Ami ezen kívül exegetikailag fontos

Most vegyük sorra azokat az exegetikai csomópontokat, amelyek a kritikai vizsgálat során nem kerültek elő.

A tudás fája. A jó és a rossz tudásának fája a tudás teljességét, az A-tól Z-ig terjedő tudást jelképezi. Azt a tudást, amelyet az ember folyamatosan keres ma is. Azt a tudást, amelyen keresztül értelmezi önmagát, a teremtésben kapott különleges helyét és feladatát. Azt a tudást, amely az élet fája nélkül mintha nagyobb lenne az embernél, amelyet emberként nem tud irányítani, az élet szolgálatába állítani, amely így veszélyt jelent önmagára, de az egész teremtett világra is.

A szégyen. Amint az emberpár kilép az Istennel való teljes bizalom kapcsolatából, megjelenik a szégyen. Szégyelli, amit tett, ezért elbújik Isten elől. Szégyelli mezítelenségét, ezért eltakarja testét. Az egymás előtti mezítelenség itt a szégyen ellentéte. A „nincs mit takargatni egymás elől” állapota. A szégyen nem csak Istentől választja el az emberpárt. Egymás előtt is szégyellik magukat. A bizalmatlanság közük is beférkőzik.

A vád. Amikor Isten számonkérő kérdései következnek, az ember vádolni kezd. Ádám Évára mutat: „*az aszszony adott nekem!*” De együttal Istent is vád alá vonja: „*az*

asszony, akit te adtál”. Éva megint csak vádolni kezd: „A kígyó szedett rá, azért tettem.” Meghatározó emberi tulajdonságunk a vádaskodás. Amikor bajban vagyunk, amikor megtámadva, sarokba szorítva érezzük magunkat, a vádaskodás a legkézenfekvőbb. Elhárítjuk a felelősséget, másra irányítjuk a haragot. Éppen ellenkezőleg, mint az Újszövetség Krisztusa, a bárány, aki magára veszi a világ bűnét.

Az emberért tipródó Isten. Amikor Isten újra megjelenik, keresni kezdi az embert. „Hol vagy?” Ez a teológiát és filozófiát meghatározó kérdés az igazi evangélium, jó hír a textusunkban. Nem számonkérő kérdés ez. Nem is játékos keresgélés. A gyermekéért aggódó szülő kérdése hangzik el. Itt kellene lenned, de nem találak! Aggódok érted, féltlek, kereslek. Hol vagy? Az Isten ember iránti meghatározottsága hallható ebben a kérdésben, a szerető szülő kérdésében, aki nem törődik bele gyermeke elvesztésébe.

Az elmaradt büntetés. Bár textusunk közvetlen folytatásában éppen a büntetésről olvashatunk, az igazán nagy büntetés mégis elmarad. 1Móz 2,17-ben Isten ezt mondja az embernek: „mert ha eszel róla, meg kell halnod”. A héber szöveg mondatszerkesztése egy kicsit hangsúlyosabb ennél. Más fordításoknál ez úgy jelenik meg, hogy „halálnak halálával halsz” (Luther), illetve „még azon a napon meghalsz” (King James Version), illetve „mindenképp meghalsz” (Schlachter). Ez azonban nem történik meg. Az ember evett a fáról, és él. A történet nagy eseménye nem az, hogy az ember megszege Isten törvényét és eszik a fáról, hanem az, hogy a biztosra ígért halál helyett tovább élhet, sőt az Édenen kívül családot alapít, gyermekeket nemz és hoz a világra.

Exegetikai eredmény

Textusunk az Isten nélkül létező ember állapotát mutatja be. Etimológiai jellegű, vagyis rákérdez arra, hogy miért van mindez így. Miért nincs meztelen bizalom ember és Isten, ember és ember között. A szöveg folytatásában, a büntetésben ugyanígy rákérdez arra, miért van fájdalom, vesződés a munkával, miért az ember végleges meghatározottsága a halál. A választ nem feltétlenül akkor találjuk meg a szövegben, ha azt történészként értelmezzük, hanem akkor, ha meglátjuk a lényegét, vagyis azt, hogy az ember az Isten nélküli életet választva képtelen mit kezdeni korlátaival. Hiába értelmezi önmagát úgy a teremtésben, mint aki tudja, mi a jó és mi a rossz, valójában nem tud élni ezzel. Szövegünk így nem egyszerűen Ádám és Éva helyzetét írja le, hanem az igehallgatók és az igehirdető mai helyzetét is elénk tárja egy történetben.

Az igehirdetés felé

Sokfelé elindulhat az igehirdető, még akkor is, ha az exegetikus eredményét komolyan veszi.

Az egyik irány a jó és a rossz tudásának témaköre. Miért van bennünk ez az olthatatlan vágy, hogy mi akarjuk megmondani, mi a jó és mi a rossz? Miért nem tudunk élni ezzel a tudással úgy, hogy azzal az életet szolgáljuk? Olvastam egy igehirdetést, ami ezzel a textussal hangzott el egy amerikai katonai támaszponton Japán közelében, a hirosimai atombomba ledobásának évfordulóján. A tönkretett teremtett világ és az ember felelőssége ugyanúgy témája lehet ennek az irányválasztásnak.

A másik irányt lehetne akár klasszikusnak is nevezni. Az Istentől elforduló ember, aki egyedül marad, aki büntületével küzd, aki kibújjik a felelősség alól, aki inkább vádol, mintsem saját felelősségét elismerné. És a másik oldalon az embert kereső Isten kérdése: hol vagy? Az esély, amely a maga körül forgó, önmagát istenítő és közben mindent és mindenkit veszélyeztető, tönkretevő ember egyetlen reménysége.

Részletesen most mégis egy másik irányt mutatnék, amely a saját választásom.

Vázlat

A meztelen valóság

Számomra a történet legerősebb pillanata az, amikor az emberpár felismeri, hogy meztelen. Ez a szégyellt meztelenség egy összetett jelkép, amelyet érdemes kifejteni.

Jelenti az ember sérülékenységét, kiszolgáltatottságát. Azt az állapotot, amikor az ember képtelen védekezni, tehetetlen a nála hatalmasabb erővel szemben. Ezt az életérzést sokan élik ma meg. Emlékszem arra, amikor a katonai sorozáson kellett megállni a katonai orvos előtt meztelenül. Ezt a meztelenséget éli át az, aki komoly betegséggel szembesül vagy küzd, aki betegként lesz kiszolgáltatott, megbélyegzett, megsebzett. Ugyanez a meztelenség a haldokló és a gyászoló ember élethelyzetében is megjelenik. Az ember, aki védtelen a halállal szemben, aki nem visz magával semmit sem odaát. Az, aki elvesztette szerettét, akinek nem maradt senkije, aki egy szál magában kell hogy tovább éljen.

Jelenti az ember kudarcát, büntületét. A legyőzöttség állapota meztelen. Amikor az ember minden igyekezte ellenére lehull a lepel, és mindenki számára egyértelmű lesz a kendőzetlen valóság, az, hogy ő elbukott. Nem teljesített, nem tudta betölteni a feladatát, nem tartotta a szavát, az esküjét, nem volt az, akinek lennie kellett volna. A gyermeke előtt szégyenkező apa. A másikat megcsaló, eláruló házastárs. A rajtakapott, a lefület.

Jelenti az értéktelenné válást. Amikor senkit sem érdekel, hogy hol vagy, hogy vagy, mi van veled. Amikor valaki életerős emberként ül otthon hónapokig munka, értelmes feladat nélkül. Szégyelli a helyzetét, de nem tud változtatni rajta. Amikor idős emberként érzi magát valaki értéktelennek, feladat nélkülinek. Hetekig nem nyitnak rá ajtót, nem kérdeznak felőle.

Összegezve, számtalan félelmünk, szorongásunk, kudarcunk, emberi halandóságunk kifejeződik ebben az egyetlen képben: meztelen vagyok. Ezek szinte mind olyan élethelyzetek, amelyeket az ember önmagában nem tud megoldani, a kérdéseit nem tudja megválaszolni, nincs folytatás, nincs kiút.

Az emberért tipródó Isten szeretete

Textusunkban a meztelenség kérdésfelvetésére egy már korábban elhangzó kérdés adhat választ: „Hol vagy?” – kérdezi az Isten az embert. Keresi, járja a kert, aggódik érte, segíteni akar rajta, meg akarja találni. Nem fenyegetéssel jön, hogy most meghalsz, hiszen ennek kell következnie, hanem a gyermekét kereső szülő féltő szeretetével kiált az ember után.

Az egyetlen reménységünk ez. Isten meghatározottsága. Az, hogy elkötelezte magát az ember mellett. Az, hogy csak azért is szeretetével keresi. Az, hogy tipródik azon, mit tegyen értünk. Az embert kereső isteni szeretet mindent megtesz. Egyszülött Fiát adta, hogy el ne vesszünk. A „hol vagy?” kérdésre végül a kereszten hangzik el a végső válasz: „Elvégeztetett”.

Újra meztelenül?

Régen a gyerekek sokat játszottak meztelenül az udvaron. Természetes dolognak vette mindenki. Kíváncsi lennék, hogy a kisgyermek, akit Jézus középre állított azzal, hogy „ilyeneké a mennyek országa”, vajon meztelen volt-e. Az eljövendő ítélet valóságának gyakran idézett igehelye 2Kor 5,10: „Mert mindnyájunknak leplezetlenül kell odaállnunk a Krisztus ítélőszéke elé, hogy mindenki megkapja, amit megérdemel, a szerint, amit e testben cselekedett: akár jót, akár gonoszat.” Leplezetlenül, meztelenül. A megváltott ember ebben a leplezetlenségben azt is reméli, hogy ez újra ugyanaz a pillanat lesz, amikor senkit sem zavar a ruha hiánya.

■ KRÁMER GYÖRGY

Tallózó

(Tekintettel arra, hogy a textus 2008-ban böjt 1. vasárnapján is alapige volt, és a *Lelepleztetés* 2008/2. számának 25–26. oldalán már olvasható egy tallózó, az ott már megjelent kommentárrészleteket mellőzöm.)

„Sátán az igazság lényeges részét kihagyta, azt ugyanis nem mondta, hogy megismerik ugyan a jót, de véghezvitelére nem lesz erejük, és hogy a rosszat is megismerik, anélkül, hogy erejük lenne arra, hogy kerüljék.” (C. H. Mackintosh: *Elmélkedések Mózes 1–5. könyvéről*. Evangéliumi Kiadó)

„Ám nemcsak a jó és rossz tudásnak fájáról lehet szakítanunk: »Vegyétek – egyétek... ez az én testem.« Vehetjük és ehetjük az örökélet »fájának« gyümölcsét!” (Gyökössy Endre: *Az őstörténet*. Szent Gellért Kiadó)

„»De ők, mint Ádám, megszegték a szövetséget« (Hós 6,7). (...) a kísértő jelenléte kiemeli (...), hogy a bűn idegen

az ember lényétől. Valamiképpen kívülről jön. (...) egyáltalán nem állatra jellemző élettartamot tulajdonít a kígyónak, annak végső vereségét bejelentve (...), amely az emberiség sok nemzedéke után következik be (3,15). (...) A Jelenések könyve (...) adja meg a titok nyitját. (...) »a sárkányt, az ősi kígyót, aki az ördög és a Sátán« (...) Ádám és Éva mint (...) »minden élő« apja és anyja szerepelnek (...). Ádám tehát egy valaha élt személyként jelenik meg (...) feltételezi, hogy Ádám az időben is feje az emberi nemnek. (...) Róma 5-ben és másutt is azt tanítja, hogy létezett egy igazságban teremtett Ádám, aki az emberiség történelmében később a bűn kezdeményezőjévé vált. (...) A Genézis elbeszélése a gonosz történeti értelmezése folytán valamennyi mítosszal szemben áll. (...) A bűnösség sehol másutt nem olyan központi kérdés, mint a Szentírásban. (...) vagy az emberiség létéhez tartozik a rossz, és bele kell törődnünk, hogy a végességhez (...) tartozik, vagy pedig belátjuk, hogy nem igazolható, éppen ezért meg kell bánni, valamint *embertelen*, s éppen ezért eredete, illetve kezdete volt. (...) Pál apostol (...): történeti bűnre történeti megváltás következik. (...) »Elvégeztetett!« – maga az evangélium. A Genézis 3 tartalmának történetiségéről folytatott vitának az etikai monoteizmus és a bűn tantételével együtt az evangélium a tétje!” (Henri Blocher: *Kezdetben*. Harmat)

Illusztrációk

GONDOLAT

„Az eddigi profán és gyermeki létnek meg kell halnia. Fel kell áldozni, illetve meg kell ölni ahhoz, hogy új életmódba születhessen bele az ember. A születés pedig soha nem egyszerű, fájdalommentes folyamat, mindegy, hogy fizikai vagy pszichikai, ezért aztán minden beavatás olyan próbákkal jár, amelyek a jelöltet nemcsak a halál közelébe, hanem a halál élményébe is bevezetik. Ezenkívül meg kell tapasztalnia a fájdalmat és a szenvedést, a betegséget és az örületet, és mindezekkel a tapasztalatokkal kell viszatérnie új életébe.”

Thorwald Dethlefsen (1946–2010) német pszichológus, író

TÖRTÉNET

Rebeca még ugyanennek az évnek a végén meghalt. Argénida, aki egy életen át szolgálta, a hatósághoz fordult segítségért, hogy törjék be a hálószoza ajtaját, ahová úrnője három napja bezárkózott: ott feküdt magányos ágyán, begörcsölve mint egy rák, az ótvartól megkopaszodva, hüvelykujja a szájában. Második Aureliano magára vállalta a temetést, és megpróbálta kitartoztatni a házat, hogy eladhassa, de a pusztulás oly makacsul befészkelte magát, hogy a falakról nyomban lehullt a vakolat, mihelyt kimeszelték őket, és nem volt olyan

sűrű habarcs, amely útját tudta volna állni a padlón áttörő konkolyoknak és a gerendákat rohasztó borostyánnak.

Gabriel García Marquez (1927–) kolumbiai író

NÉPDAL

(részlet)

Édesanyám rózsafája

Engem nyílott utoljára.

Bár sohase nyílott volna, nyílott volna

Maradtam volna bimbóba hadd el, hadd.

Én vagyok az, aki nem jó

Fellegajtó nyitogató.

Nyitogatom a felleget, a felleget,

Sírok alatta eleget hadd el, hadd.

Sírok, mikor nem látja más

Hull a könnyem, mint kútforrás.

Hull előmre, hull a földre, hull a földre,

Hull a gyászos kebelemre, hadd el, hadd.

Első hallásra – gyülekezeti gondolatok

Az egész, elejétől a végéig teljesen rólam szól. Ahogyan tesznek, ahogyan reagálnak az Úristen szavára, ahogyan elhárítják a felelősséget. Olyan emberi, hogy napról napra magamra és a körülöttem élőkre ismerek benne.

A felelősség áthárítása teszi az egészet keserűvé: ahogyan továbbadják, szeretetlenül, szégyentelenül egymásra, a másokra, Istenre: Ádám: az asszony a hibás, mert ő adott nekem, és te vagy a hibás, mert te adtál ilyen asszonyt! Éva: a kígyó a hibás, mert ő csapott be! Mindenkinek mindenki hibás, csak saját maga nem.

Ez az eset a gyümölcscsel: egy teszt volt, amin elbukunk. Kísérleti teszt, vagy ha úgy tetszik, Isten törvényének szemléltető tesztje, hogy lássuk bűnösségünket. Egy mondás szerint azonban Isten vizsgáján nem lehet elbukni, csak addig ismételtetni, amíg át nem megyünk.

Vajon tudta-e Ádám, hogy *arról* a fáról ad neki Éva? Nyilván tudta, mert a számonkéréskor nem a tudás, hanem a kezdeményezés felelősségét hárította át Évára.

Látható Ádám és Éva esetéből, hogy a pusztta tudás nem üdvözít: az, hogy megtudtak valamit, amit addig nem „vettek észre”, nem vezetett jóra: magával hozta a félelmet és a szégyent. Talán erről írja Pál apostol, hogy a bölcsök bölcsességét elveti Isten, és a bolondságnak látszón keresztül üdvözít.

Vajon miért teremtette Isten a kígyót? Mi volt vele a célja? Tervezte a bűnt, vagy csak várta a dolgok kifejtését? Remélte-e vajon, hogy az ember megállja a próbát? Vagy szándékosan vitte bűnbe, hogy a kegyelem maradjon az egyetlen lehetőségünk?

Ötvened vasárnap (Esto mihi)

▶▶ 1Móz 13,5–18

Igehirdetési előkészítő

A vasárnap egyházi esztendőben elfoglalt helye

Ötvened vasárnapján ér el a csúcspontjára a böjt előtti időszak, amikor az egyház népe Krisztus szenvedésére és áldozati halálára figyelő lélekkel érkezik böjt kapujához. Ezen a vasárnapon Krisztus isteni szeretetből vállalt áldozatára tekintve mutatja meg Isten az élet útját (JÁNOSSY 2008, 21–22. o.). Böjtre készülő csendességben, magába szálló és bűnbánattal Krisztusra, a testté lett Igére figyelő lélekkel (uo.) fordul a gyülekezet Istenhez, és fogalmazza meg a zsoltáros szavaival a kérést: „Legyél nekem (Esto mihi) pártfogóm és menedékem, siess, válts meg engem, Istenem!” (Zsolt 31,3; LXX és Vulg)

A lekiók, az óegyházi evangélium (Lk 18,31–43) és az epistola (1Kor 13,1–13) az értünk a keresztre induló Krisztust hirdetik, akiben megjelent az Isten kegyelme, és aki alázatos – az életét odaáldozó – szeretettel vált meg minket bűnből és halálból (uo. 23. o.). Ezt az életáldozatot fejezi ki a *Liturgikus könyv*ben például a feloldozás szövege is: „Bízzatok, testvéreim! Isten megkönyörült rajtunk Jézus Krisztus által, *aki azért jött, hogy életét adja váltságul sokakért.* (Mk 10,45)” De ez a tartalom megjelenik még a Kyriében és a kollektá imádságban is (LK 228–229. o.). Az a Jézus, aki azért jött, hogy az életét adja váltságul sokakért – értünk is –, ő a mi pártfogónk és menedékünk, órála szólnak az Írások, órá mint az egyetlen és tökéletes áldozatra mutat Ábrahám személye is, ő az, aki miatt miénk az ígéret földje, az örök mennyei ország.

A vasárnap témáját a Pröhle-agenda így fogalmazza meg: „Böjt felé igaz megtéréssel – Vakságból isteni bölcsességre!” (130–131. o.) A *Liturgikus könyv* pedig így határozza meg: „Vakságból Isten művének látására!” (228. o.) Igehirdetési alapigénkben nincs semmiféle utalás megtérésre, az isteni bölcsesség azonban megmutatkozik Ábrahám viselkedésében, mindazonáltal jobbnak érzem a *Liturgikus könyv* témameghatározását, mely szerint az ige elvezet Isten művének meglátására, hiszen Ábrahám Isten ígéretében bízva hozza meg meglepő döntését, míg Lót azt nézi, ami a szeme előtt van, hogy abban az adott helyzetben és időben melyik a jobb, gazdagabb föld.

A textusról

Nem lehet figyelmen kívül hagyni az előzményt, a 12. fejezetet, mert igénk és a benne történtek szorosan kapcsolódnak hozzá. Az igénkben leírt eseményeknek ugyanúgy,

mint az azt megelőzőknek és a következőknek is Ábrahám Isten általi elhívása és a neki adott ígéretek állnak a háttérben: 12,1–3. Ezt az elhívást és az ígéretek Ábrahám Istenre hagyatkozó bizalommal, hittel fogadta. Ez a hit kerül már rögtön az elején is veszélybe: éhínség támad az ígért földjére való megérkezés után, és emiatt Egyiptomba kell menekülni, ahol Ábrahám a saját élete védelmében letagadja feleségét, húgának állítva őt, hogy az ő révén jó sorsa legyen (12,13). Ezért fogalmazza meg Gerhard von RAD is: „Kétségtelen, hogy az Ábrahámról szóló történetek mögött a hit problémája áll.” (2000, 1: 142. o.) Az Ábrahám történet események sorra azt mutatják, hogy miként tétetik próbára Ábrahám hite (MUNTAG 1976, 2: 49. o.). Igénkben is ennek lehetünk tanúi. Ábrahám és Lót az Egyiptomból való távozás után a megnövekedett vagyonnal, a megsza- porodott jószágállománnyal a már korábban bejárt területre megy, de kiderül, hogy az a föld nem tudja mindnyájukat az ott lakókkal együtt eltartani. A megélhetés gondja feszültséget okoz az állatokat felügyelő pásztorok között, veszekednek, vitatkoznak. A próba itt jelentkezik: mit tesz ebben a feszült helyzetben Ábrahám? Nem úgy viselkedik, ahogyan az ember várná: nem érvényesíti az előjogait, nem a saját érdekeit nézi, a felmerült problémát megoldó döntésével szakít minden addigi szokásjoggal és hagyománnyal. Lótnak, az unokaöccsének, a fiatalnak felajánlja a földválasztás lehetőségét. Ezzel látszólag vállalja a vesztes, a hátrányos helyzetbe kerülés szerepét, és azt, hogy alárendeli magát a másik döntésének. Így csak a rosszabb, a kevesebb értékű, szegényes terület lehet az övé. Lót pedig él a lehetőséggel – lehet, hogy éppen az élelmessége miatt –, és kiválasztja a környék leggazdagabb és legjobb földjét; ezt a tényt a leírás külön kiemeli, amikor az „Úr kertjéhez”, azaz az Édenhez hasonlítja, amely keleten van. Lót is kelet felé indul. A kontraszt így még nagyobb: Ábrahám marad a szegényes földön, Lót pedig az Édenbe költözik. Azonban korántsem ez a végleges állapot, mert éppen Lót számára az hamarosan megváltozik, Édenből pokol lesz. Erre utal a megjegyzés: „*mielőtt elpusztította az Úr Sodomát és Gomorát*”, és a 13. vers: „*A sodomai férfiak pedig igen romlottak és vétkesek voltak az Úr előtt.*” Lót tehát a jobbik rész választása ellenére hamarosan – bár erről most még mit sem tud – életveszélybe kerül, elrabolják, fogságba viszik jószágaival együtt (14,12), és éppen Ábrahám, akinek a rosszabbik rész jutott, szabadítja ki őt minden vagyonával együtt (14,16).

Ábrahám hite próbára tétetett, hogy vajon a jelen pillanat és helyzet csábító, előnyt és hasznot kínáló lehetőségét használja-e ki, vagy Istenre hallgat és ígérétében bízik, amelyet Kánaán földjére történt megérkezésekor kapott: „*a te utódaidnak fogom adni ezt a földet*” (12,7). Ábrahám Isten ígérétében bízva hozta meg döntését, és nem feltétlenül a mindenáron békességre törekvés befolyásolta őt elsősorban. Kétségtelenül igaz, hogy az Isten szavára hallgató és ígérétére tekintő ember inkább a békességre törekszik, mivel tudja,

hogy Isten ígéretei mindig beteljesednek, ezért sosem a jelen pillanat és állapot a végleges, hanem az isteni ígéretekben biztosított jövő, az örök távlat, amely most még nem látható, de kétségtelenül bekövetkezik, mert Isten mondta azt. Isten megismétli, megerősíti ígérését, hogy Ábrahámnak és utódainak adja azt az egész földet, amelyet Ábrahám lát. Isten az ő pártfogója és menedéke, aki elhívta őt, és ígéretet adott neki, aki vezeti őt, és eljuttatja a beteljesedéshez, amelyről a mi Urunk, Jézus Krisztus így ad kinyilatkoztatást: „*Ábrahám, a ti atyátok ujjongott azon, hogy megláthatja az én napomat: meg is látta, és örült is.*” (Jn 8,56) Az Isten üdvösségre vivő ígéreteit betöltő Krisztus a mi pártfogónk és menedékünk, aki a mi megváltásunk és örök életünk!

Igehirdetési vázlat

Böjt küszöbén az isteni ígéretek beteljesítőjére figyelünk.

Magunktól csak azt látjuk, ami a szemünk előtt van, a jelen helyzetet; Krisztusra tekintve hitben túllátunk e világ látóhatárain. Sokakat, sokunkat lekötnek a jelen pillanat történései, eseményei: munkahelyi problémák, családi feszültségek vagy éppen örömök, sikerek, szerencsésnek ígérkező helyzetek. Isten ígéreteibe vetett bizalom, Krisztus-hit nélkül az ember az e világi dolgok, körülmények rabja: pénz, vagyon, hatalom, élvezetek stb. kötik le a figyelmét. Hittel, amelyet Isten ajándéka képpen kaptunk, kapunk, túllátunk az e világi láthatókon.

Ez a hit törvényszerűen folyamatosan próbára van téve. Éppen az itteni rövid távú előnyök, érdekek, hasznok kísértenek és tesznek próbára: vajon az adott helyzetben hogyan döntök? Ábrahám meghozta a hit merész döntését, Isten ígérétére hagyatkozva lemond előjogairól, Lótnak engedte át a földválasztás lehetőségét, mert tudja, hogy Isten ígérete be fog teljesedni, ezért ő mindenképpen jól jár. Mi is Ábrahám példáját követve hozzuk meg a mindennapok élethelyzeteiben a hit merész döntését Isten beteljesedett ígérétére tekintve: Krisztusért az örök élet távlata a miénk. Ebből a távlatból szemléljük az élet eseményeit, és hozzuk meg a mindennapok döntéseit.

Krisztus értünk döntött úgy, hogy vállalja a keresztre vezető utat és magát a kereszthalált

Ezzel teljesedett be Isten ígérete, hogy nekünk adja az ígért földjét, az örök országot. Krisztus önfeláldozó szeretete indítson bennünket először is bűnbánatra a sok – hit nélkül meghozott – rossz döntésünk miatt, hogy nem órá figyelve és ígérétében, szavában bízva éltünk. Ezután pedig a hála szava is szólaljon meg a szívünkben, hogy bár sokszor lázadtunk ellene, ő mégis vezetett, óvott, védett mind ez ideig, mert Krisztus a mi pártfogónk és menedékünk.

künk, vele, benne és általa biztonságban vagyunk, mivel megváltott és megszabadított minket bűnből és halálból, és elvezet bennünket a célhoz, örök országába.

Hivatkozott művek

Agenda a Magyarországi Evangélikus Egyház lelkészei számára. Magyarországi Evangélikus Egyház Sajtóosztálya, Budapest, 1986.

Evangélikus istentisztelet. Liturgikus könyv. Luther Kiadó, Budapest, 2007.

JÁNOSY Lajos 2008. *Az egyházi év útmutatása.* Veszprém.

MUNTAG Andor 1976. *Ószövetségi alapismeretek.* 1–2. köt. Kézirat. Budapest.

RAD, Gerhard von 2000. *Az Ószövetség teológiája.* 1–2. köt. Osiris, Budapest.

■ ISÓ ZOLTÁN

Tallózó

„A pátriarchák hitbeli döntéseit gyakran követik Isten áldó kijelentései, (...) hitbeli erősítés gyanánt.” (*Jubileumi kommentár. BibliaTéka CD-ROM.* Arcanum Digitéka Kft.)

„Abrámnak biztos ígérete volt Istentől. (...) Tudta, hogy Isten ígérete őszinte, és ezért Abrámnak közömbös volt, hogy mit fog választani Lót. (...) A Bibliában alig van más olyan fejezet, mely ilyen csodálatosan írja le a hitet. Úgy látjuk az ösatyát, mint aki őszinte hívő és Jahve-imádó, akinek a hite működik a konfliktusban.” (*A Biblia ismerete kommentársorozat.* Keresztyén Ismeretterjesztő Alapítvány)

„Lót igaz hívő volt ugyan (2Pt 2,7–8), de világias gondolkodású.” (William MacDonald: *Ó/Újszövetségi kommentár.* Evangéliumi Kiadó)

„Ábrahám letelepedése Hebronban előrevetíti (...) Dávid uralmát. Dávid eredetileg Hebronból származott.” (*Jeromos-bibliakommentár.* Szent Jeromos Katolikus Bibliatársulat)

„Abrám unokaöccse eddig mindig Abrámmal tartott. Idővel azonban el kellett válniuk egymástól, mert az ígéret hordozója Abrám volt.” (Cornelis van der Waal: *Kutasások az Írásokat!* Iránytű Kiadó)

„...kitűnik, hogy Lót kezdettől fogva inkább Ábrahám befolyásának és példájának hatása alatt, mint saját, Istenbe vetett hite alapján vonult előre.” (C. H. Mackintosh: *Elmélkedések Mózes 1–5. könyvéről.* Evangéliumi Kiadó)

„...minden kapcsolatot megszakít Istennel a tudatos vagyonszerzés vágya. Azért van ez, mert a szívhez tapadó vagyon azonnal Isten helyébe lép (...) lehet az kicsiny vagy nagy, egyformán ellenállhatatlan erővel keríti hatalmába a szívet. (...) Isten hallgatott, hiszen Lót nem kérdezett tőle semmit (...) Lót egymaga is tudott dönteni, és ha Istent kérdezte volna, legfeljebb akadályok gördültek volna a boldogság felé megnyílt út elé. (...) Ugyanazt teszi Abrám is, amit Lót tett, de ő Isten felszólítására felemeli szemé-

it és széttekint! Itt valóban elmondhatjuk, hogy ha ketten ugyanazt teszik is, ez mégsem ugyanaz. (...) Isteni látást kapott, és Isten szemével túllátott a látóhatáron. »Ad olam«, akkor az örökre megmaradóra, minden időközön túlrá látott (...) Abrám láthatta a láthatatlant. Isten megmutatta neki, hogy az egész földet északra, délre, keletre és nyugatra neki és az ő magvának adja örökre. Isten a korábbihoz képest kibővítette ígéretét.” (Martin Schacke: *Ábrahám találkozik Istennel.* Evangéliumi Kiadó)

Illusztrációk

PÉLDATÖRTÉNET

„...vegyünk egy angol közlegelőt, mely tíz tehenet tud el tartani, és így mindegyik tehén tíz liter tejet ad. A legelőn kiinduláskor tíz gazda tart fejenként egy tehenet. Az egyik gazda egyszer csak gondol egyet, és kicsap még egy tehenet a legelőre. Ekkor egy-egy tehénnek már kevesebb fű jut, ezért mindegyik 10 helyett csupán 9 liter tejet ad naponta – de az a gazda, amelyik két tehenet legeltet, 10 helyett 18 liter tejhez jut. Ezt idővel észreveszi egy másik gazda, és az is kicsap még egy tehenet a legelőre. Ekkor már az elégtelen táplálék miatt minden tehén csak 8 liter tejet ad, de akinek két tehene van, annak 16 liter teje lesz. És így tovább, mivel minden egyes gazda jobban jár, ha még egy tehenet hajt a legelőre, sorra meg is teszik. Azonban amikor már legalább hatan cselekednek így, akkor azok is az eredeti 10 liternél kevesebb tejet kapnak, akiknek két tehénük van. Végül, amikor már nyolc gazda tart két tehenet, a kéttehenes gazdák csak négy liter tejet kapnak az eredeti tízhez képest. A kilencedik gazda már nem nyerne semmit egy második tehénnel. Ennek ellenére, ha egy gazda úgy döntene, hogy visszavonja az egyik tehenét, rosszul járna. A közlegelő mint erőforrás addig működik optimálisan, amíg minden felhasználó betartja a közös megegyezéssel megállapított szabályokat. Azonban egy szabályokat betartó szereplő számára bármely időpontban nyereségesebb a „dezertálás”, mint a szabályok betartása – miközben a szabályokat betartó többi szereplő számára egyénenként csak mérsékelten, esetenként alig érzékelhetően romlik a helyzet. Végző soron a szereplők azáltal, hogy a közvetlen érdekeiknek megfelelően cselekednek, saját maguknak ártanak.”

Garrett Hardin (1915–2003) amerikai ökológus

GONDOLATOK

„Az igazi nagylelkűség abban áll, hogy az ember felismeri, nincs semmi, ami valóban hozzá tartozna, csak az a szabad rendelkezés az akarásaival, és nincs más, amiért dicsérni vagy gáncsolni kellene, csak azt, hogy jól vagy rosszul él vele, részben pedig abban áll, hogy szilárd és állandó elhatá-

rozást érez magában arra, hogy jól éljen vele, hogy soha ne mulassza el akarni mindazoknak a dolgoknak a vállalását és végrehajtását, amelyeket a legjobbnak ítél.”

René Descartes (1596–1650) francia filozófus

„Az újjászületés arra a világra hozza az embert, amelynek egyetlen értelme van: megtenni, amit kell.”

Rudolf Bohren (1920–2010) német teológus

Első hallásra – gyülekezeti gondolatok

Amire első hallás után emlékszem

Abrám – Lót; Kánaán – Sodoma; vagyon – viszály. Rokonok, mégis szétválnak, mivel túl sok jószáguk van. Letelepítés. Sok utód ígérete. Elválás. A Jordán melléke olyan volt, mint az Úr kertje. Abrám jóindulatú: átengedi Lótnak a választást. Lót önző: nem tiszteli Abrám életkorát, szinte „pofátlanul” választja a jobbat.

Nehézség

Sok a földrajzi név (Sodoma, Gomora, Cóar, Egyiptom földje, Jordán környéke, Kánaán, Mamré tölgyese) és ismeretlenek a népevek (kánaániak és perizziek).

Kérdéseim

Miért lesz Abrámból Ábrahám? Miért vesztek össze, ha rokonok? Lótnak nem volt elég bölcsessége megítélni, hogy Sodoma bűnös város? Vajon Lót emberei is vétkesek, mint Sodoma lakói? Hogy jelent meg Abrámnak az Úr? Vajon Abrám lesütött szemmel állt az Úr előtt? Az ígéret szerint Abrámé és utódaié az a föld is, amit Lót választott?

Bibliai párhuzamok

Ruth és menyeyének (Orpa és Naomi) története: „*Ne unszolg engem, hogy elhagyjalak... mert ahová te mégy, odamegyek...*” (Ruth 1,16–17)

Isten szava Sámuel prófétához Dávid királlyá kenésekor: „*Mert nem az a fontos, amit lát az ember. Az ember azt nézi, ami a szeme előtt van, de az Úr azt nézi, ami a szívben van.*” (1Sám 16,7)

Mária és Márta története: „*Mária a jó részt választotta, amelyet nem vehetnek el tőle.*” (Lk 10,42)

Pál és Barnabás útjai elválnak (ApCsel 15,36–40)

Fontos üzenet számomra

Ne legyünk önzőek. Élünk testvérszeretletben. Keressük a békeség útját. Olyan sok veszekedés, felesleges vita van a családban, a munkahelyen, az országban, sokszor a gyülekezetekben is. Néha csak a szétválás bizonyul járható útnak.

Az idősebb nemzedék akkor is, ma is engedékeny a fiatalabbak felé. Vajon ez mindig az ifjabb generáció javát szolgálja?

A jólét, a bőség gyakran a bűn melegágya.

Isten a körülményektől függetlenül meg tud áldani. Bárhogy néz is ki a föld, ha Isten megáldja, az lesz az ígéret földje. Abrám jut el az Úr szerinti látásra. Aki követi Istent, hitével túllát a pillanatnyi nehézségeken, látja Isten ígéreteit beteljesülni.

Böjt 1. vasárnapja (Invocavit)

► Lk 9,38–45

Igehirdetési előkészítő

A vasárnap jellegéről

Invocavit vasárnapja Krisztust mint a sátán legyőzőjét helyezi a középpontba. A 91. zsoltár 15. versének kezdőszaváról elnevezett vasárnap a böjt nyitánya, amely az emberiség segítségért való kiáltását hangosítja fel. Az ógyházi evangélium Jézus megkísértésének történetét tartalmazza (Mt 10,1–16). Már az első böjti vasárnap a keresztre irányítja a figyelmet. Az igehirdetési alapige egy csodatörténet, amely megfelelő módon minősíti és magasztalja Jézust. A csodát a keresztszemzőgéből kell látni, mert ez teszi világossá, hogy ez az útja a gonosz hatalmából való szabadulásnak.

Homiletikai exegézis

Kontextus

A megszállott fiú meggyógyításának története és Jézus második kijelentése szenvedéséről nem tartozik Lukács evangélista külön anyagához, ha viszont a szerkesztői szándékot felismerjük, a történet újabb értelmet nyer. A 9. fejezet elején találjuk a tizenkét tanítvány kiküldésére vonatkozó híradást. Eszerint sikeresen végezték küldetésüket, amelyek része volt a tisztátalan lelkek fölötti hatalom és gyógyítás is. Ez a kontextus megnehezíti azt a kérdést, hogy miért nem tudták meggyógyítani a tanítványok a beteg fiút.

A második érdekes aspektus, hogy mindhárom evangélium Jézus megdicsőülése után hozza a megszállott meggyógyítását, és minden esetben a szenvedésről való második kijelentés követi ezt. Jézus isteni dicsősége nyilvánvalóvá válik. A tanítványok önmaguk számára maradandóvá szeretnék tenni Isten közelségét, de Isten hatalma meghaladja az emberi szándékot, és Jézus útja levezet a hegyről. Ő vállalja a mélységet a lent szenvedőkért odáig menően, hogy az Emberfia emberek kezébe adatik.

A harmadik szerkesztési érdekesség az elbeszélés aszketikus szűkszavúságában rejlik. A Jézust fogadó sokaságból hiányoznak az írástudók, hiányzik az apával folytatott

párbeszéd a mindent lehetségessé tevő, mustármagnyi hitről, és a gyógyítást magyarázó imádkozás és böjtölés sem része az elbeszélésnek. Mi alapján magyarázzuk így a lukácsi szövegben a tisztátalan lélek kiűzését?

Textus

A kezdő jelenet (37. vers) szervesen hozzátartozik a történethez. Tömeg fogadja Jézust, akár Mózeset, amikor megérkezik a megdicsőülés, az Istennel való találkozás hegyéről. A százados szolgálójának meggyógyítása és a naini özvegy egyetlen fiának meggyógyítása is nagy tömeg előtt zajlik. A sokaságból felkiált az apa, aki egyetlen fiáért jár közben (38. vers). Az egyetlen fiúra való utalást csak Lukácsnál olvashatjuk. Utal az apa nyomorúságára, akinek egyetlen gyermekének élete forog kockán. Ám egyetlene nemcsak a sareptai, naini özvegynek kerül veszélybe, hanem Jézus is az Atya egyetlene, aki az emberek kezébe adatik. A 39. versben leírt betegség a legtöbb magyarázó szerint epilepszia, amelynek hátterében a zsidó hagyomány szerint démoni erőt véltek felismerni. Az elbeszélés drámai feszültségét a 40. vers hozza. A tanítványok tehetetlensége kiváltja Jézus és a mindenkori olvasó értetlenségét, valamint felháborodását. A szükségét szenvedő világban kétségbeejtő a gyermek betegsége, az apa szenvedése és Jézus követőinek tehetetlensége. Csak rövid időre hagyja őket magukra a Mester, de ők elhagyatottságukban csak saját erejükből, önmagukra figyelve próbálják megoldani a problémát, és nem jutnak túl a viharban hanykódó hajó miatti rettegésen. Ez a drámai kijelentés sokszor napjaink tehetetlen kereszténységéről és az istenkövetőkről is elhangozhat. Ennek a képtelenségnek a feszültsége átjárja az egész elbeszélést, és átvezet a legnehezebben megfogható és egyben egyedül megmentő megoldáshoz.

A 41. versben Jézus elkekeseredve, csaknem felháborodva, türelmetlenül reagál a tehetetlenségre. Számtalanszor kellett tapasztalnia, hogy értetlenül fogadják őt. Csak csodáinak felszínét látják, a dicsőséges, csodatevő isteni erőben hisznek. Tudja, hogy közeledik halála, és panaszosan állapítja meg, hogy lassan válik csak érthetővé az ő küldetésének lényege. A 7,31-ben felvetett kérdésre („*Kihez hasonlítsam tehát e nemzedék tagjait?*”) itt találjuk meg az egyértelmű választ. 5Móz 32,4–6.20-ban Mózes hasonló szavakkal jellemzi a hitehagyott Izraelt: romlott, fonák, hamis (διαστρέφω: ’elhajol’, ’elfordít’, ’Istentől elhajlott’, ’elesett’, ’elfajult’). Kérdés, hogy ki fölött hangzik az ítélet. A „nemzedéket” ért vád mindenképpen több személyt sejtet, mint csupán az apát és a tanítványokat. Ennek a nemzedéknek több csodatétel is bizonyította a Mester küldetését, mégis hitetlenek és bizalmatlanok maradtak vele szemben. „Még mindig nagyra értékelték önmagukat, és kevésre Jézus hatalmát. Ebből a hitetlenségből következik erőtlenségük.” (PRÓHLE 1991, 161. o.)

Tudatosítani kell, hogy az emberi erő, még a követők és kiválasztottak ereje is elégtelen. A böjtölés és az ima segíthet arra figyelni, annak az erejéből meríteni, akinek van

egyedül hatalma az ördög felett. Jézus felháborodása a második nemzedék tehetetlenségére is utal, akik egyre erőlenebbek a parúzia késlekedése miatt. Ez a panaszos vád egyben felkészítésként is szolgál arra az időre, amikor a megdicsőült már nem lesz velük, arra az időre, amikor „abból a hitből kell éljenek, hogy Jézus isteni hatalmát és erejét sem idő, sem távolság nem csökkenti” (uo.). Dr. CSERHÁTI Sándor igehirdetési előkészítőjében találóan fogalmazza meg, hogy az emberi kicsinyhitűség, kétségbeesés idegen a hatalmas Istenbe vetett hittől. „Ha bátrabban mernénk támaszkodni Isten erejére, nagyobb hatásokkal segíthetnénk emberibbé tenni az életet. Hát nem fonák dolog azt hinni, hogy a reánk váró feladatok meghaladják Isten hatalmát és szeretetét?” (1980, 63. o.) A hit lényege legyen a végtelen és dicsőséges Istenbe vetett bizalom, de a gyógyítás mégsem a hitnek mint emberi teljesítménynek a műve, hanem csakis Jézus irgalmas cselekedete.

A 42. versben a tanítványok erőtlenségének, az egész nemzedék bizalmatlanságának és az elhangzott ítéletnek a kontrasztjaként feltündököl Jézus irgalmas szeretete. Ő szereti az embert, könyörülettel fordul mindenkihez. Szeretete addig elmegy, hogy ellenállás nélkül viseli, amikor emberek kezébe adatik. A tisztátalan lélek érzi az erejét, rettegve megrázza a gyermeket, de Jézus isteni hatalma fölötté van a sátán hatalmának, így parancsol a tisztátalan léleknek, és kiűzi azt. Az ő hatalma és jelenléte által visszaáll a rend. A gyötrelmet az élet váltja fel. A „visszaadja apjának” megjegyzés lukácsi külön anyag. A „visszaadja” ige a János szerinti evangélium után Lukácsnál fordul elő a legtöbbször. A Megváltó cselekvésének, csodáinak szándéka, hogy a beteg embert visszaadja az Atyának az ember és Isten közötti szeretetkapcsolat helyreállítása érdekében.

„*Ekkor mindnyájan elámultak az Isten nagyságán.*” (43a) Az Isten dicsőségének és hatalmának felismerésénél nincs nagyobb tudás, így azt gondolnánk, hogy a 43. vers a tetőpont, amikor a fonák nemzedék végre az igaz útra tér. A következő versek viszont nem erősítik meg ezt a tényt: nem értik Jézus halálának értelmét. Az ἐχπλήσομαι az önfelelt ámulatot, a csodálkozást, a bámulatot kifejező szó, szemben a ὁράω-val, a látás, a felismerés, a tudatára ébredés szavával.

A 44. vers végül egyértelműen fényt derít Lukács szerkesztői szándékára. A másik két evangéliumban térben és időben eltolva hangzik el Jézusnak a haláláról szóló második kijelentése. Itt közvetlenül az események magyarázataként olvashatjuk. Az emberek, a tanítványok önmagukban árvák, tehetetlenek és kétségbeejtőek, és Jézus ezért vállalja a keresztet. Vállalja a megváltás szenvedését, hogy az ördög és a halál fölötti győzelmének köszönhetően visszaadhassa az Atyának tévelygő gyermekeit. Ő az irgalmas gyógyító, aki a szenvedés és erőtlenség sötétségében vesztelő embert kiszabadítja. A hozzá kiáltót meghallgatja, vele lesz a nyomorúságban, kiragadja onnan és megdicsőíti.

Az Emberfia megnevezést önmagára használja Jézus, és itt Jahve szenvedő szolgálójával azonosítja magát. Kiegészíti a 9,22-ben található első kijelentést azzal, hogy ez a tömeg, aki most ujjong, hamarosan átadja őt (például Júdás). A 45. vers kapcsolódik a korábbi történetekhez. A tanítványok nem értik a megdicsőülés lényegét, tehetetlenek az ördöggel szemben, és nem értik, miért és hogyan lehetséges az, hogy Isten Fia emberek kezébe kerüljön. „Csak Jézus feltámadása és a megértés ajándéka után fogják a tanítványok megérteni, hogy mit jelent a keresztség.” (*Jeromos bibliakommentár*, 198. o.)

Képsor

Két határozott ellenpólusa van az alapigének: az ember tehetetlensége és Jézus irgalmas szabadítása. Az európai kereszténység megdőbbentő fogyása nyomán az erőtlenséget egyre kétségbeejtőbben éljük meg. A statisztikai számokon túl az a nehezebb, amikor szenvedélybetegek, halálos betegek vagy haldokló gyerek mellett állunk tanácstalanul, és ráébredünk tehetetlenségünkre. A nehézség, az elmúlás olyan vákuumot képez életünkben, hogy képtelenek vagyunk a megoldás felé lépni. A gyász és a szenvedés elhordozásában csak a velünk szenvedő Jézus és a feltámadás reménye segíthet, de nap mind nap olyan nehézségek miatt vesződünk és adjuk fel a küzdelmet, amelyek leküzdésére alkalmassá tud tenni az Atya.

„Volt, hogy úgy érezte, nem fog sikerülni, feladja?” – erre a kérdésre Bøjte Csaba ezt válaszolta egy interjúban: „Sokszor volt úgy, hogy azt mondtam: »Mennyei Atyám, hadd lám, ezt hogy tudod megoldani, mert én itt már csődöt mondtam.« De olyan jó látni ilyenkor is, hogy megoldható a probléma. Hogy kaptam-e gölt, rúgtam-e öngölt, kapufát? Persze! De naiv az az ember, aki azt gondolja, hogy tíz lefutásból tíz gölt lehet rúgni.” (*MAGYAR-ÁBEL* 2013, 7. o.) Jézus maga is vállalja a küzdelmet: „Ha Jézus olyan lenne, mint a mai ember, akkor – gondolom – sírva, zokogva haza szaladt volna a mennyei Atyához, és mondta volna: Te, mennyei Atya! Te azt hiszed, hogy ezek vártak? Hiányoztunk nekik? Egyáltalán nem! Szegény József végigkopogtatta Názárettől Betlehemig az összes ajtót, és sehol se volt hely. [...] De Jézus nem ezt tette, hanem teljesítette az Atya akaratát. Én sokkal kisebb feladatot kaptam. Ha nem sikerül minden azonnal, akkor sincs okom elkeseledni. [...] A nyafogás ön- és környezetpusztító fényűzés. Nem engedhetjük meg magunknak.” (*SZERDAHELYI* 2013)

A küzdelemhez hozzátartozik, hogy van értelme, sőt igen fontos ott lenni a lelkigondozónak a haldokló beteg mellett is. Jézus ismeri a mélységet, és fogja a kezét a szenvedőnek. Jézus szeretetének és keresztségének örökérvényű jelét hordozza az egész emberiség kultúrája. Pilinszky János *Fabula* című verse szívszorító hasonlata Jézus ember-szeretetének. Még a *Szép új világ* felborult értékrendjében is ott a keresztség: „Egyszer megtettem valamit, amit senki sem csinált meg a többiek közül: egy nyári nap, délben egy

sziklának dőlve kitártam karom, mint Jézus a kereszten.” (*HUXLEY* 2001, 99–100. o.) Marc Chagall is, amikor a szenvedést akarja „megfogalmazni” *Fehér keresztfeszítés* című művében, Krisztus keresztségét festi le. Jézus keresztese a társ-szenvedés és a szenvedés fölötti győzelem örök isteni jele.

Az igehirdetés felé

Tehetetlenség

Pár hónapja egy rég nem látott ismerősömmel beszélgettem. A találkozás öröme megnyitotta a szívünket, és örömeinket, bánatunkat megosztottuk egymással. Szó szót követett, de egy idő után mély, tehetetlen csend nehezedett rám. Egy közeli rokonáról mesélt, aki komoly alkoholproblémákkal küszködik. Túl van már egy elvonókúrán, családja, felesége már teljesen tanácstalan. Szótlanul hallgattam a mély szenvedést. Évek óta, egyik napról a másikra megy a küzdelem egy olyan betegséggel szemben, amely teljesen lefegyverzi az embert, tönkreteszi, agyafúrttá, vakká teszi, és megbénítja minden normális gondolatát, emberi méltóságától fosztja meg. Fájdalmasan éreztem tehetetlenségem rettentő súlyát. Nagy erőfeszítembe került abban a helyzetben, hogy egy épkezláb, valóban együttérző szót találjak. Megoldás? Nagyon nehéz. Hosszú évek próbálkozása van mögöttük. Fogytán van már az akarat, a pénz, gyenge az elhatározás, hiányzik már az áldozatkészség.

Ott az apa, ott a beteg gyermek, ott a tisztátalan lélek, ami kitartóan ostromolja, és ott van a tanítványok tehetetlensége.

Most bójt elején nézzünk szembe őszintén ezzel a fájdalmas erőtlenséggel. Ellankadt hittel állunk a pusztulás láttán, és a karjaink bénák, a hátunk meghajlott, tekintetünk homályos.

Kiáltás

A mai vasárnap kiáltásra hív minket! A zsolttáros kiált, és Jézus is kiált. Jézus mérgesen és őszintén panaszkodik. A legnagyobb kilátástalanságban is ott van a szó, a gondolat, amely tud Istenhez kiáltani. Az imádság lélegzetvétel. Többször megtapasztaljuk emberi végességünket, át-érezzük azt, hogy kevesen vagyunk mindent megoldani. De arra soha sem vagyunk kevesek, hogy megálljuk Isten előtt, és fájdalmunkat, kudarcunkat, csalódottságunkat elé vigyük. Évezredek óta ezt teszik Isten követői a zsolttárostól napjaink néma szentjeiig. Az Isten jelenlétébe helyezkedve megtapasztalhatjuk, hogy ő nagyobb és hatalmasabb a mi tehetetlenségünkénél. Ahogy a zsolttáros mondja: „Ha kiált hozzám, meghallgatom, velem leszek a nyomorúságban.” Lehet, először csak a könnyek vigasztalása nyugtat meg, nem baj. A hatalmas Isten kezében van az alkalmas idő és a szükséges erő. Tudjuk hittel kérni mindezt? Készek vagyunk arra, hogy kiragadjon a nyomorúságból, és talpra

álljunk? Ha Isten jelenlétébe helyezkedünk kiáltásunkkal, lépésről lépésre gyógyítja Isten azt, ami eltörött, építi azt a rendet és bizalmat, amihez mi erőtlenek vagyunk.

A hídmester áldozata

Feladataink és terheink emberileg valóban meghaladják erőnket. De Isten erősebb a mi nyomorúságunknál. Nem hallgatja távolságtartóan kiáltásunkat, nem aláz meg erőtlenségünk miatt, hanem a Fiát adja, hogy segítségünk legyen. A Fiát, aki ismeri a testi-lelki szenvedés gyötrelmét, és aki irgalmas szeretettel felénk fordul, a mi tehetetlenségünk ellenére is. Áttöri a pusztulás sötéttségét, és megmutatja, hogy az ördög gyenge hozzá képest. A *Híd – Az Atya szeretete* címet viselő kisfilm¹ egyedi módon mutatja meg, hogy az Atya mekkora áldozatot hozott, hogy nekünk életünk legyen. Igen, a szenvedélybetegnek is lehet élhető jövője. Kiáltunk hittel az egyedüli Szabadító segítségéért!

Felhasznált irodalom

- CSERHÁTI Sándor 1980. Böjt 1. vasárnapja (Invocavit). *Lelkipásztor*, 55. évf. 1. sz. 61–64. o.
- GOODING, David 1987. *Az evangélium Lukács szerint*. Evangéliumi Kiadó, Budapest.
- HUXLEY, Aldous 2001. *Szép új világ*. Dee-Sign Kiadó, Budapest. *Jeromos bibliakommentár. Az Újszövetség könyveinek magyarázata*. Szent Jeromos Katolikus Bibliatársulat, Budapest, 2003. *Jubileumi kommentár. A Szentírás magyarázata*. A Magyarországi Református Egyház Kálvin János Kiadója, Budapest, 1995.
- MAGYAR-ÁBEL Ágnes 2013. Merjünk ajándékok lenni egymás számára! Interjú Bőjte Csabával. *Family*, 4. sz. 7–9. o. Web: <http://family.hu/2013/11/merjunk-ajandekok-lenni-egymas-szamarabojte-csabaval-utkozben/>. (Megtekintés: 2014. január 10.)
- PRÖHLE Károly 1991. *Lukács evangéliuma. Fordítás és magyarázat*. 2. kiad. Evangélikus Egyetemes Sajtóosztály, Budapest.
- SPINETOLI, Ortensio da 2001. *Lukács. A szegények evangéliuma*. Scriptura, Szeged.
- SZERDAHELYI Csongor 2013. „Egyetlen hivatásunk, hogy szeressünk és jót tegyünk”. Interjú Bőjte Csabával. *Magyar Nemzet*, LXXVI. évf. december 5. Web: http://mno.hu/magyar_nemzet_belfoldi_hirei/egyetlen-hivatasunk-hogy-szeressunk-es-jot-tegyunk-1198984. (Megtekintés: 2014. január 10.)

■ KALIT ESZTER

Tallózó

„...a nagy műveltségű orvos-író éppen igénkben állítja különös erővel az olvasók elé a személyes hatalomként létező Ördögöt.” (Id. Magassy Sándor: *Perikópák*. Magánkiadás)

„...nem megprófétált »kimenetele« az életből (31), s nem az egyelőre még tüneteiben leírt epilepsziás betegség keseríti el, ezekkel meg fog birkózni, hanem tanítványainak

fiaskója válik hirtelen elviselhetetlenné számára (...). Annak tehát, hogy övéi most még nem fogják fel a mondotakat, elsősorban nem hitbeli, hanem a megváltásból eredő oka van. Ebből érthető továbbá az a szent elfogódottság is, ami erőt vesz rajtuk, s amiért félnek megkérdezni Öt.” (Szabó Andor: *Lábam előtt mécses a Te igéd*. Kálvin Kiadó)

„Feltűnő, hogy nem tudják meggyógyítani, hiszen küldetésük alkalmával megvolt rá az erejük (9,6). (...) »hitetlen és fonákjára fordult nemzedék« ellen. A kifejezések érzéketlenek, hogy Jézus távollétében önmagukra hagyatva érezték magukat, s ezért önmagukra, nem pedig Jézusra nézve és benne bízva akarták megoldani feladatukat. Még mindig nagyra értékelték önmagukat, és kevésre Jézus hatalmát. (...) Jézus az általános csodálkozásra azzal válaszol, hogy nyomatékosan az ő saját erőtlenségéről beszél, abban a rejtett formában, hogy az Emberfia emberek kezébe adatik. Furcsán hangzott ez, hiszen az Emberfiáról éppen azt tudták, hogy Isten hatalmának teljes dicsőségében fog megjelenni, és ezt a hatalmát éreztetni fogja. (...) még a hozzá legközelebb állók sem értették Jézust.” (Pröhle Károly: *Lukács evangéliuma*. Evangélikus Sajtóosztály)

„Ebben a fájdalomban Krisztus a helyzetet egy olyan kifejezés felhasználásával írta le, amelyet először az 5Móz 32,5-ben és a következő versekben találunk meg. (...) Olyan világban, amely imádta a hatalmat, a keresztre feszítés rendkívüli gyalázat és szégyenteljes gyengeség volt, és egy megfeszített Messiás kifejezetten abszurd ellentmondásnak látszott. Később eljutottak oda, hogy meglássák és csodálják a kereszti stratégiájának isteni bölcsességét.” (David Gooding: *Az evangélium Lukács szerint*. Evangéliumi Kiadó)

Illusztrációk

GONDOLAT

„Próbáld újra. Bukj el újra. Közelebb jutsz.”

Samuel Beckett (1906–1989) ír költő, próza- és drámaíró

(...féltek öt megkérdezni az értelméről)

„Egyszerűen el kell határozni, hogy az iránytű, amivel kijelöljük, hogy merre menjünk, az ne a félelem legyen. Ne kelljen már menekülni. El kell kezdeni az iránytűt a vágyal összekötni!”

Feldmár András (1940–) magyar pszichoterapeuta

TÖRTÉNET

„Az öreg, vak Soie anyó a kunyhója előtt guggolt. Egy asszony állt meg előtte, aki 12 éves fiát a hátán cipelte idáig. – Segíts a fiamon! – Szólt az asszony. – Gonosz démon kínozza. – Tedd le elem a gyermeket, nem fog jajgatni tovább! – Szólt Soie anyó. A beteg ijedten hallgatott. Az öreg

¹ <http://youtu.be/f3N3A7tQ7tk>. (Megtekintés: 2014. január 10.)

kezeivel kutatva tapogatózott. Majd megfogta a fiú fejét. Lágyan rátette a kezét a fiú fejére, és a füleket és a nyakat lassan simogatni kezdte. Nyugodtan és egyenletesen végezte mozdulatait. A fiú mozdulatlanul ült. Majd Soie ráncos kezei végigsiklottak a fiú kezén és vállán, mindig azonos irányban, a fejtől lefelé. Puhán siklottak a tenyerei a fiú lába felé, aki már rég felhagyott a jajgatással. Soie a kezelés alatt ezt mormolta: – A papagáj elrepült! A kakadu ugyancsak elrepült! A szalonka is elrepült! És most a betegség is elrepül! A fiú figyelmesen hallgatott, majd megnyugodva dőlt anyjához, aki mögötte térdelt és a karjában tartotta. – Most már jobban érzed magad, fiam? – kérdezte. – Már jobban van, egészséges, hazamehetsz vele. – Mondta az anyának Soie anyó. – A démon eltávozott belőle.”

Hans Damm (1895–1972) német antropológus:
Kanaka. A Déli-tenger népei

Első hallásra – gyülekezeti gondolatok

Érdeemes a kijelölt igeszakasz előzményeit is megvizsgálni, mert így tűnik ki, hogy Isten világa és az ember világa mennyire különbözik. Jézus újabb csodáját megelőzi egy különös esemény, amelynek mindössze néhány tanítvány volt a tanúja: Péter, János és Jakab. Bepillantást nyerhettek egy pillanat erejéig a mennyei szférába, Isten birodalmába, ahonnan Jézus is érkezett. Meg is említik, hogy jó nekik ott lenni, abban a nyugalomban, mennyei békeességben. De a hegyről vissza kell térni a mindennapokba, a realitásba.

A mennyei jelenést követő napon ismét ott vannak „az élet sűrűjében”, a sok-sok megválaszolatlan kérdés közepette.

Nagyon sokan kíváncsiak voltak, hogy Jézus valóban a megígért messiás-e. Ezért is volt mindig Jézus körül sokaság. Sok tanult ember tisztában volt azzal, hogy milyen jelek és csodák kísérik a messiási megjelenést, és nem egyik tanúi is lehettek (a vakon született meggyógyítása vagy a több mint három napja halott Lázár feltámasztása). Itt egy újabb eset, a néma lélek kiűzése. Csoda-e, hogy nagyon várják az újabb fejleményeket?

Tipikusan emberi vonás, hogy az ember mindent észszel akar megmagyarázni. Sokszor vagyunk tanúi mi is kisebb-nagyobb csodáknak, mégis minduntalan kételkedünk, okoskodunk vagy éppen hitetlenkedve legyintünk egyet.

Jézus többször figyelmeztet, hogy a hitetlenség is lehet az ördög műve. El akarja tántorítani a hívőt Jézustól. A mai modern generáció szeret szemet hunyni előlött, és kétségbe vonja a gonosz létezését. Talán őt magát is kísértette, amikor közelgő szenvedésére és halálára gondolt.

De ahogyan ő mondta, imádsággal és böjtöléssel ellen lehet állni neki.

Fontos ebből a történetből azt is meglátni, hogy lehet Jézushoz bátran kiáltani, imádkozni. Szabad beteg gyermekünkért hozzá folyamodni, segítségét kérni. Sőt bátran elmondani, hogy mit szeretnénk, ha tenne velünk. A protestánsok hajlamosak kicsit szemérmesen imádkozni, imáinkhoz gyakran hozzátesszük, hogy „legyen a te akaratod szerint”. Ez a történet arra világít rá, hogy szabad azért könyörögni, kitartóan – mint a kánaáni asszony is –, hogy a Megváltó adja meg, amit nagyon szeretnénk. Főleg akkor, ha imádságunk nem öncélú, hanem közbenjáró imádság. És hihetünk abban, hogy a mennyei Atya meg is adja azt, Jézus érdemeiért.

Lelkészakadémia

▶ *Folytatás a 61. oldalról*

Vezetés és pásztorolás gyülekezeti közösségekben

Időpont: 2014. március 31. – április 4.

Szervezők: Gáncs Péter püspök, dr. Fruttus István Levente pszichológus, szupervizor, dr. Joób Máté lelkész, lelkipáter

Henri J. M. Nouwen vezetéssel és pásztorolással kapcsolatos gondolataira építve szeretnénk közösen rátekinteni a gyülekezetben végzett pásztori munka kihívásaira és lehetőségeire. Hogyan határozzuk meg lelkesi küldetésünket? Hogyan változik lelkesi képünk a gyülekezetben eltöltött évek alatt vagy jelentősebb fordulópontok és krízisek hatására? Milyen erőforrások álnak a rendelkezésünkre? Mit jelent a hitelesség a lelkesi munkában? Tapasztalatunk, hogy egymás tapasztalataiból tudunk a legtöbbet tanulni és személyes hivatásunkban fejlődni. Ezért a tevékenységkísérés módszerével – konkrét gyülekezeti helyzeteket elemezve – teológiai, gyülekezetépítési, szervezetszociológiai stb. szempontú műhelymunkát ajánlunk a résztvevőknek.

Jelentkezési határidő: 2014. március 24.

A jelentkezéseket az alábbi címre kérjük e-mailben: Joób Máté, e-mail: mate.joob@lutheran.hu, mobil: 06-20/824-2027.